

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΠΘ' - Τεύχος 6 - ΙΟΥΝΙΟΣ 2012
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. **ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ**

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ἑπιχειρήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ κ. Κύριλλος

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΞΙΑ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Κωνσταντῖνος Χολέβας

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΔΟΚΙΜΙΩΝ: Κωνσταντῖνος Χολέβας, Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη, Βασίλειος Τζέροπος, Δρ Θ.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ: Χρ. Κωβαῖος, Ἰασίου 1 – 115 21 Ἀθήνα. Τηλ.: 210-7272.356 – Fax 210-7272.380.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21, ΑΘΗΝΑ. Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251
<http://www.ecclesia.gr> e-mail: periodika@ecclesia.gr

Γιά τήν ἀποστολή ἀνακοινώσεων καί εἰδήσεων ἀπευθύνεσθε:

- γιά τό περιοδικό ΕΚΚΛΗΣΙΑ: periodika@ecclesia.gr
- γιά τό περιοδικό ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ: efimerios@ecclesia.gr
- γιά τό περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ: theologia@ecclesia.gr

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟΝ	324
ΜΗΝΥΜΑΤΑ	
<i>Τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου,</i> <i>Μήνυμα γιά τήν Παγκόσμια ἡμέρα τοῦ Περιβάλλοντος .....</i>	325
ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ	
<i>Ἡ Ἐπίσημη Εἰρηνική Ἐπίσκεψη τοῦ Μακαριωτάτου</i> <i>στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας .....</i>	326
<i>Προσφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καί πασῶν Ρωσιῶν</i> <i>κ. Κυρίλλου πρὸς τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης</i> <i>Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο.....</i>	327
<i>Ἀντιφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος</i> <i>κ. Ἱερωνύμου, κατά τήν Δοξολογία στόν Ναό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δανιήλ</i> <i>(Δανίλοφσκι) .....</i>	329
<i>Πρόποση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος</i> <i>κ. Ἱερωνύμου, κατά τό Ἐπίσημο Γεῦμα, τό ὁποῖο παρετέθη ἀπό τόν</i> <i>Μακαριώτατο Πατριάρχη Μόσχας καί πάσης Ρωσίας κ. Κύριλλο .....</i>	330
<i>Προσφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καί πασῶν τῶν Ρωσιῶν</i> <i>κ. Κυρίλλου πρὸς τήν Α.Μ. Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος</i> <i>κ. Ἱερώνυμο .....</i>	332
<i>Ἀντιφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου στό Συλλειτουργο μέ τόν</i> <i>Πατριάρχη Μόσχας κ. Κύριλλο .....</i>	334
<i>Ὁμιλία στήν Θεολογική Ἀκαδημία Ἁγίας Πετρούπολεως .....</i>	337
<i>Ὁμιλία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κατά τό Ἀρχιερατικό Συλλειτουργο</i> <i>στόν Καθεδρικό Ναό Ἁγίου Ἰσαακίου Δαλιμάτων Ἁγίας Πετρούπολεως .....</i>	341
<i>Ὁμιλία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος</i> <i>κ. Ἱερωνύμου στήν Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σεργίου.....</i>	343
<i>Ὁμιλία στήν Θεολογική Ἀκαδημία τῆς Μόσχας .....</i>	347
ΣΥΝΟΔΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ	
<i>Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἐδέσσης, Πέλλης καί Ἀλμοπίας κ. Ἰωήλ,</i> <i>Ἡ Ποίηση νέων ἀκολουθιῶν ὡς παραγωγή συγχρόνου λειτουργικοῦ λόγου ....</i>	349
<i>Τοῦ Γεωργίου Γαλίτη,</i> <i>Ἡ πρόσληψη τοῦ θείου λόγου ἀπό τόν σημερινό ἄνθρωπο .....</i>	356
<i>Τῆς Αἰκατερίνης Χιωτέλλη,</i> <i>Ἡ ἐμπειρία ἀπό τή συμμετοχή στή μετάφραση τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὡς ἐφόδιο</i> <i>γιά μιά συμβολή στήν προσπάθεια μετάφρασης τῆς Θείας Λειτουργίας .....</i>	361
ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ	
<i>Τοῦ Παναγιώτου Ἱ. Μπούμη,</i> <i>Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς (καί τοῦ Υἱοῦ)(«Τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καί</i> <i>δι' Υἱοῦ πορευόμενον») .....</i>	368
ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ.....	376
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ	377
ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ	382

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟΝ

Η ΥΛΗ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ ἀρχίζει μέ τή δημοσίευση τοῦ Μηνύματος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου γιά τήν Παγκόσμια Ἡμέρα Περιβάλλοντος.

Στή συνέχεια δημοσιεύουμε τό Χρονικό τῆς Ἐπίσημου Εἰρηνικῆς Ἐπισκέψεως τοῦ Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί τῆς συνοδείας του στήν Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας καί τίς σχετικές Προσφωνήσεις καί Ἀντιφωνήσεις πού ἀντηλλάγησαν.

Στήν ἐνότητα τῶν Συνοδικῶν Ἀναλέκτων συνεχίζουμε τή δημοσίευση τῶν εἰσηγήσεων πού παρουσιάσθηκαν κατά τό ΙΓ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο, τό ὅποιο διοργάνωσε ἡ Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως στήν Τήνο ἀπό 19 ἕως καί 21 Σεπτεμβρίου 2011. Δημοσιεύουμε τίς ὁμιλίες τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἐδέσσης κ. Ἰωήλ, τοῦ Ὁμοτίμου καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Γαλίτη καί τῆς Συγγραφέως κ. Αἰκατερίνης Χιωτέλλη.

Στή στήλη τῶν Γνωμοδοτήσεων θά διαβάσετε το Γ΄ μέρος τῆς μελέτης τοῦ Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ κ. Παναγιώτου Μπούμη μέ τίτλο: «Τό πνεῦμα τοῦ Πατρὸς (καί τοῦ Υἱοῦ) - Τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καί δι' Υἱοῦ πορευόμενον».

Ἡ ὕλη τοῦ τεύχους ὀλοκληρώνεται μέ τά συνήθη ὑπηρεσιακά κείμενα τῶν Προκηρύξεων καί μέ τίς εἰδησεογραφικῆς στήλες τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Χρονικῶν καί τῶν Διορθόδοξων-Διαχριστιανικῶν.

ΜΗΝΥΜΑΤΑ

Μήνυμα για τήν Παγκόσμια ήμερα τοῦ Περιβάλλοντος

Τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Γερωνίου

(5.6.2012)

Ὁ κόσμος, κατά τήν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι «ἐκ τοῦ μή ὄντος» (Β' Μακ. 7,28) δημιουργία τοῦ Θεοῦ, πού συνδέεται μέ ἀκατάλυτους δεσμούς μαζί Του. Ἡ δημιουργία, ἡ ἄλογη κτίση, ἀποκτᾷ τήν ἀξία τῆς μόνον ὡς ἔργο τοῦ Δημιουργοῦ καί ἀναφέρεται στόν Θεό καί τόν ἄνθρωπο, πού εἶναι ἡ εἰκόνα Του στόν κόσμο. Γιά τόν λόγο αὐτό, τό φυσικό περιβάλλον δέν μπορεῖ νά μελετηθεῖ ἔξω ἀπό τήν σχέση του μέ τόν ἄνθρωπο καί τόν Θεό.

Ἡ αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Θεό, τόν συνάνθρωπο καί τόν περιβάλλοντα κόσμο, καθώς καί ἡ ἔξαρση τοῦ ἀτομισμοῦ καί τοῦ προσωπικῶν ὀφελιμισμού, ὁδήγησαν στήν παράχρηση τῆς θείας δημιουργίας καί στό σύγχρονο οἰκολογικό ἀδιέξοδο.

Γιά τόν ἄνθρωπο ὁ Θεός ἀναλαμβάνει εἰδική φροντίδα καί σχέδιο, σύμφωνα μέ τό ὅποιο ἔχει πλασθεῖ κατά τήν δική Του εἰκόνα. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει στή διάθεσή του ὅλες ἐκεῖνες τίς θεολογικές καί φιλοσοφικές παραμέτρους καί θεωρήσεις πού τόν προσομοιώνουν κατ' εἰκόνα καί καθ'

ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ, γιά νά δημιουργήσει στόν ψυχικό καί πνευματικό του κόσμο ἐκείνη τήν ἐλεύθερη σκέψη πού θά δώσει τήν ἀπόλυτη ἐκτίμηση καί τόν σεβασμό πρὸς τό φυσικό περιβάλλον. Αὐτό ὑποδηλώνει τήν εὐθύνη πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος ὅσο ζεῖ μέσα σ' αὐτό, μέ ὑψηλή ἐκτίμηση τῆς θέσεως καί τῆς ὠφελιμότητάς του, διότι τό φυσικό περιβάλλον χρησιμεύει σάν γέφυρα πρὸς τήν αἰωνιότητα.

Τό σημερινό ἀδιέξοδο σχετικά μέ τήν φύση καί ἡ διάρρηξη τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ ἦρθαν νά πιστοποιήσουν μέ τόν πιό φανερό καί ἀπτό τρόπο ὅτι ἡ φύση καί τά πράγματα πού περιβάλλουν τόν ἄνθρωπο εἶναι προέκταση τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ φθορά καί ἡ καταστροφή ἑνός πλάσματος ἔχει ἄμεσες προεκτάσεις στόν εὐρύτερο ρυθμό σχέσεων καί στήν συνολική λειτουργία τῆς φύσεως.

Ἡ παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, μέ τήν ἐμπειρία καί τήν βίωση τοῦ εὐχαριστιακοῦ καί ἀντικαταναλωτικοῦ ἤθους, μπορεῖ νά προσφέρει στήν σημερινή κοινωνία χειραγωγία γιά διέξοδο ἀπό τήν οἰκολογική κρίση.

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ

Ἡ Ἐπίσημη Εἰρηνική Ἐπίσκεψη τοῦ Μακαριωτάτου στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας

(23-30 Μαΐου 2012)

Ἐπίσημη Εἰρηνική Ἐπίσκεψη στό Πατριαρχεῖο Μόσχας πραγματοποίησε ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος, ἀπό 23 ἕως 30 Μαΐου 2012.

Κατά τήν ἄφιξη τοῦ Μακαριωτάτου στή Μόσχα τόν ὑπεδέχθη ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης τῆς Ρωσίας κ. Κύριλλος καί μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καί κατόπιν τελέσθηκε Δοξολογία στόν Ἱερό Ναό τοῦ Πατριαρχικοῦ Μεγάρου.

Τήν Πέμπτη 24 Μαΐου ἐ.ἔ. πραγματοποιήθηκε συλλεΐτουργο στόν Ἱερό Ναό Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Κρεμλίνο τῆς Μόσχας καί ἀκολούθησε ἐπίσκεψη στόν Ἱερό Ναό τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καί κατόπιν στόν Πρόεδρο τῆς Ρωσίας κ. Βλαντιμίρ Πούτιν.

Τήν Παρασκευή 25 Μαΐου ὁ Μακαριώτατος μέ τήν Συνοδεία Του ἀναχώρησε γιά τήν Ἁγία Πετρούπολη.

Τό Σάββατο 26 Μαΐου συναντήθηκε μέ τόν Πρύτανη, τούς καθηγητές καί τούς φοιτητές τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ἁγίας Πετρούπολεως.

Τήν Κυριακή 27 Μαΐου τελέσθηκε συλλεΐτουργο τοῦ Μακαριωτάτου κ. Ἱερωνύμου μετά τοῦ Μητροπολίτου Ἁγίας Πετρούπολεως κ. Βλαδιμήρου στόν Ἱερό Ναό ἁγίου Ἰσαάκ, τό ἀπόγευμα δέ τῆς ἰδίας ἡμέρας ὁ Μακαριώτατος ἐπέστρεψε στήν Μόσχα.

Τήν Δευτέρα 28 καί τήν Τρίτη 29 Μαΐου 2012 ὁ Μακαριώτατος ἐπισκέφθηκε Ἱερές Μονές καί Προσκυνήματα τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καθώς καί τήν Θεολογική Ἀκαδημία τῆς Μόσχας.

Τήν Τετάρτη 30 Μαΐου ὁ Μακαριώτατος καί ἡ Συνοδεία Του ἐπέστρεψαν στήν Ἀθήνα.

Τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο κ. Ἱερώνυμο συνόδευσαν στή Μόσχα οἱ Σεβασμιώτατοι Συνοδικοί Ἱεράρχες: Κερκύρας καί Παξῶν κ. Νεκτάριος, Γλυφάδας, Ἑλληνικοῦ, Βούλας, Βουλιαγμένης καί Βάρης κ. Παῦλος, Ἐδέσσης, Πέλλης καί Ἀλμωπίας κ. Ἰωήλ, Θήρας, Ἀμοργοῦ καί Νήσων κ. Ἐπιφάνιος, Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου κ. Ἱερόθεος, Κυθήρων κ. Σεραφεῖμ καί ὁ Ἀρχιεραρχιεπίσκοπος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Διαυλείας κ. Γαβριήλ. Τόν Μακαριώτατο ἐπίσης συνόδευσαν ὁ Πρόεδρος τῆς Διοικούσης Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας Οἰκονομικῶν, Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἐλασσῶνος κ. Βασίλειος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δωδώνης κ. Χρυσόστομος, ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Χριστιανουπόλεως κ. Προκόπιος, ὁ Ἱερολογιώτατος Ἀρχιδιάκονος π. Ἐπιφάνιος, ὁ Γενικός Διευθυντής τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας κ. Ἀλέξανδρος Κατσιάρας καί ὁ Διευθυντής τῆς ΜΚΟ Ἀποστολή κ. Κωνσταντῖνος Δήμητρας.

Προσφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας
καί πασῶν τῶν Ρωσιῶν κ. Κυρίλλου
πρός τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν
καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο

(Μετά τή δοξολογία ἐπί τῇ ἐνάρξει τῆς Εἰρηνικῆς Ἐπισκέψεως αὐτοῦ στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, Παρεκκλήσιο Πάντων τῶν ἐν Ρωσίᾳ διαλαμπάντων Ἁγίων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Δανιήλ, Τετάρτη, 23 Μαΐου 2012)

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμε,
Σεβασμιώτατοι ἀδελφοί ἀρχιερεῖς,
Σεβαστοί πατέρες καί ἀδελφοί

Μετά χαρᾶς καλωσορίζω τή Μακαριότητά Σας καί τήν Τιμία Συνοδεία Σας, ὡς ἐπίσημη ἀντιπροσωπεία τῆς ἐν Ἑλλάδι Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στήν πρωτεύουσά μας τή Μόσχα.

Μόλις ἔχουμε ὑψώσει τίς ἔνθερμες προσευχές μας ὑπέρ τῶν δύο τοπικῶν μας Ἐκκλησιῶν, τῶν Προκαθημένων αὐτῶν, τῶν Ἱεραρχῶν, τοῦ ἱεροῦ κλήρου καί τοῦ εὐσεβοῦς ποιμνίου μας στό παρεκκλήσιο δίπλα στήν Πατριαρχική κατοικία, τιμώμενο ἐπ' ὄνόματι Πάντων τῶν ἐν Ρωσίᾳ Ἁγίων. Ἐχουμε ἐκφράσει τίς εὐγνώμονες εὐχαριστίες μας πρός τόν Κύριο Παντοκράτορα γιά τό ὅτι οἱ

Ἐκκλησίες μας μέ τό ἄφατο ἔλεός Του τηροῦν τήν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης (Ἐφ. 4.3) καί Τόν παρακαλέσαμε νά εἶναι εὐλογημένη ἡ εἰρηνική αὐτή ἐπίσκεψή Σας μέ στόχο τή μεγαλύτερη σύσφιγξη τῶν ἀδελφικῶν μεταξὺ μας δεσμῶν ἀγάπης, οἱ ὁποῖοι μᾶς συνδέουν ἀνά τούς αἰῶνες.

Σᾶς ὑποδεχόμαστε ὡς ἐκπροσώπους τῆς ἔνδοξης Ἑλλάδας, ὅπου στόν Ἄρειο Πάγο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κήρυξε στούς εἰδωλολάτρες τήν ἐν ἀληθείᾳ λατρεία τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ (πρβλ. Πράξ. 17.23), καί ἀπ' ὅπου ἀναχώρησαν οἱ Ἅγιοι Θεσσαλονικεῖς Ἰσαπόστολοι ἀντάδελφοι Κύριλλος καί Μεθόδιος προκειμένου διά τοῦ ἔργου τους νά λάβουν οἱ Σλαβικοὶ λαοὶ ἀλβάρητο καί γραφή καί ταυτόχρονα τήν Ἁγία Γραφή μαζί μέ τά

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος ἐπισκέφθη τόν Πρόεδρο τῆς Ρωσικῆς Ὁμοσπονδίας κ. Βλαντιμίρ Ποῦτιν συνοδευόμενος ἀπό τόν Μακαριώτατο Πατριάρχη Μόσχας καί πασῶν τῶν Ρωσιῶν κ. Κύριλλο.

ύψηλά δείγματα τῆς ἑλληνικῆς πατερικῆς σκέψης.

Ἀνεξάλειπτη ἄφησαν τὴ σφραγίδα τους στὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἱστορία τῆς Πατρίδας μας οἱ ἐξ Ἑλλάδος καταγόμενοι ἔγκριτοι ἐκπρόσωποι τῆς ἑλληνικῆς πνευματικότητας, τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τεχνῶν: Ἅγιος Φώτιος καὶ λοιποὶ Ἕλληνες Μητροπολίτες τῆς Ρωσίας, ὁ ἰδρυτὴς τῆς σχολῆς ἁγιογραφίας Θεοφάνης ὁ Γραικός, οἱ αὐτάδελφοι Λειχούδη, ἰδρυτὲς τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Μόσχας, Ἀρχιεπίσκοπος Ἐλασσῶνος Ἀρσένιος, Ἀρχιεπίσκοποι Εὐγένιος Βούλγαρης καὶ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ τελευταῖος μάλιστα μέ τὸν τάφο του σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ Μονὴ καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς θυσιαστικῆς τους προσφορᾶς ὅλοι αὐτοὶ συνέβαλαν στὴν ἐνοποίηση τῶν ὑπὸ τὴ διαποίμανση τῆς Ἐκκλησίας μᾶς λαῶν.

*

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας υἰοθέτησε καὶ ἐπανεξέτασε δημιουργικὰ τὴν πλούσια πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ παράδοση τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία πάντα μετ' εὐγνωμοσύνης

διατηροῦσε τὴ μνήμη τῶν Φωτιστῶν τῆς καὶ ἀνταπέδιδε καλὸ ἀντὶ καλοῦ, στηρίζοντας τοὺς ὁμόδοξους ἀδελφούς μας κατὰ τὰ πικρὰ χρόνια τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ προτρέποντας τὸ ρωσικὸ στρατὸ νὰ πολεμᾷ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Σήμερα οἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἑλλάδας συνεχίζουν ἐκεῖνο τὸ μεγάλο πατροπαράδοτο ἔργο τῆς οἰκοδόμησις τῆς ἐνότητος τῆς Ὁρθοδοξίας. Στὴν ἐπιτυχία αὐτοῦ συντελοῦν ἐν πολλοῖς καὶ οἱ ἀμοιβαῖες ἐπισκέψεις τῶν Προκαθημένων τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖες δὲν ἀποτελοῦν μόνο τεκμήριο τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης μας, ἀλλὰ ἐπιτρέπουν καὶ τὴν ἐνίσχυση τῶν σχέσεών μας, τὴ μέσα σέ θερμὸ καὶ εὐκρινές κλίμα συζήτησις τῶν ἐπικαιρῶν προβλημάτων τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴ χάραξη τῶν νέων ἀξόνων τῆς φιλάδελφης συνεργασίας.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο δίδουμε μεγάλη σημασία στὴν εἰρηνικὴ Σας ἐπίσκεψη, ἡ ὁποία ἀρχίζει σήμερον, στά ὄρια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας καὶ ἀναθέτουμε σ' αὐτὴν πολλὰς ἐλπίδες.

Καλῶς ὀρίσατε, Μακαριώτατε! Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου!

Ἀντιφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου,
κατά τήν Δοξολογία στόν Ναό τῆς Ἱεραῖς Μονῆς
Ἁγίου Δανιήλ (Δανίλοφσκι)

(23.5.2012)

Μακαριώτατε Πατριάρχα Μόσχας καί πάσης Ρωσίας καί ἀγαπητέ ἐν Χριστῷ ἀδελφέ κύριε Κύριλλε,

Μέ μεγάλη χαρά καί συγκίνηση φθάσαμε μέ τή Χάρη τοῦ Θεοῦ, ἐδῶ στήν Πατρίδα Σας καί στήν Ἑδρα τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας. Ἦλθαμε γιά νά πραγματοποιήσουμε τήν πρώτη Ἐπίσημη Ἐπίσκεψή μας ἀπό τῆς ἐκλογῆς καί ἐνθρονίσεώς μας στόν ἱστορικό καί Ἀποστολικό Θρόνο τῆς Ἀγιωτάτης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τήν Ἀγιωτάτην Ἀδελφὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας, μέ τήν ὁποία διατηροῦμε ἰσχυροὺς καί διαχρονικοὺς δεσμούς φιλίας καί ἀδελφικῆς ἀγάπης.

Ἱστορική αὐτὴ Ἱερά Μονὴ Δανίλοφσκι, ὅπου μόλις τελέσαμε Δοξολογία πρὸς τόν Τριαδικό Θεό, καί ὅπου ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ καί ἐτάφη ὁ ἐπιφανὴς Ἱεράρχης Νικηφόρος Θεοτόκης. Αὐτός μαζί μέ τούς Μάξιμο Γραικό, Ἀρσένιο Ἐλασσῶνος, Εὐγένιο Βούλγαρη καί πλειάδα ἄλλων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι σφυρηλάτησαν τούς ἀδελφικούς ἐν Χριστῷ δεσμούς τῶν δύο λαῶν μας, θυμί-

ζει σ' ὅλους μας τήν βαθύτατη πίστη τῶν Ρώσων ἀδελφῶν μας, ἡ ὁποία, κατά τή διάρκεια ὄλων τῶν αἰώνων, ἀποτέλεσε τόν ἀκρογωνιαῖο λίθο καί θεμέλιο, ἐπάνω στό ὁποῖο στήριξαν καί διατήρησαν τήν ἐλπίδα γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν κάθε εἶδους δοκιμασιῶν τῆς παρούσης ζωῆς.

Στό τίμο πρόσωπο τῆς Ἑμετέρας Ἀγιότητος, χαιρετίζουμε τήν περί Ὑμᾶς σεπτὴ ἱεραρχία, τόν ἱερό Κλῆρο, τίς μοναστικές ἀδελφότητες καί ὄλο τό εὐλαβέστατο καί ἥρωικό πλήρωμα τῆς Ἀγιωτάτης Ὑμῶν Ἐκκλησίας. Ἐπιπλέον, κομίζουμε ὀλοκάρδιες καί εἰρηνικές εὐχές πρὸς ἐνίσχυση καί ἐπίρρωση τῶν μεταξύ μας πνευματικῶν σχέσεων πρὸς δόξαν Θεοῦ.

Μέ αὐτά τά αἰσθήματα καί μέ αὐτές τίς ἀπλές καί ταπεινές σκέψεις καί ἔχοντας τή βεβαιότητα γιά τήν πνευματικὴ ὠφέλεια πού θά προκύψει ἀπό τήν εἰρηνικὴ αὐτὴ ἐπίσκεψη καί τήν ἀναστροφὴν μετὰ τοῦ Τιμίου Προσώπου τῆς λίαν ἀγαπητῆς ἡμῶν Ἑμετέρας Μακαριότητος, ἀπευθύνουμε σέ ὅλους τόν ἐγκάρδιο χαιρετισμό καί ἀσπασμό τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἀγάπης.

Πρόποση τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου κατά τό Ἐπίσημο Γεῦμα,
τό ὁποῖο παρετέθη ἀπό τόν Μακαριώτατο Πατριάρχη Μόσχας
καί πάσης Ρωσίας κ. Κύριλλο

(24.5.2012)

Μακαριώτατε Πατριάρχα Μόσχας καί πάσης Ρωσίας Κύριε Κύριλλε, Σεβασμιώτατοι ἅγιοι Ἀδελφοί καί λοιποί συνευφραϊνόμενοι συνδυαζόμενοι στήν ἐκλεκτή αὐτή τράπεζα.

Ἐκδηλη εἶναι ἡ χαρά καί ἡ ἀγαλλίαση, οἱ ὁποῖες μᾶς διακατέχουν τήν παροῦσα στιγμή, κατά τήν ὁποία παρακαθήμεθα στήν σημερινή συνεννόηση τῆς ἀγάπης. Σέ αὐτήν ἀντανακλάται καί ἡ ἄλλη, ἡ οὐράνια Τράπεζα τοῦ Δείπνου τῆς αἰώνιας Βασιλείας, στήν ὁποία ἡ ἄκρα φιλανθρωπία τοῦ Πανάγαθου Θεοῦ μᾶς ἀξίωσε μόλις πρό ὀλίγου νά συμμετάσχουμε ἀπό κοινου καί νά προγευθοῦμε τίς δωρεές τῆς κατά τό Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ὅπως ἐκεῖ, ἔτσι καί ἐδῶ εὐρισκόμεθα συνηγμένοι ἐπί τό αὐτό, παρέχοντες μαρτυρία περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἀγάπης καί ἐνότητος ἐν τῇ πίστει.

Κατά τήν στιγμή αὐτή, δόξαν καί αἶνον ἀναπέμπομεν στόν Θεῖο Δομήτορα τῆς Ἐκκλησίας, διότι μᾶς ἀξίωσε τῆς εὐλογίας καί τῆς πλουσιωτάτης ἐμπειρίας τῆς φιλαδέλφου συναναστροφῆς καί ἐπικοινωνίας μαζί Σας. Θεωροῦμε ιδιαίτερη εὐλογία τό γεγονός ὅτι ἡ ἔναρξη τῆς Ἐπισήμου παρ' ἡμῖν Εἰρηνικῆς Ἐπισκέψεως συμπίπτει μέ τήν μεγάλη δεσποτική ἑορτή τῆς θείας Ἀναλήψεως καί συγχρόνως μέ τήν ἱερά μνήμη τῶν Ἁγίων Ἑλλήνων ἀγαθῶν Κυρίλλου καί Μεθοδίου, φωτιστῶν τῶν Σλάβων, οἱ ὁποῖοι διέδωσαν στούς σλαβικούς λαούς τήν ὀρθόδοξη πίστη καί διδασκαλία τοῦ Ἀνασάντος καί εἰς οὐρανούς ἀναληφθέντος Σωτήρος. Σήμερον, ἡμέρα κατά τήν ὁποίαν ἡ Ἑμετέρα Μακαριότης ἄγει τά σεπτὰ Αὐτῆς Ὀνομαστήρια, δραττόμεθα τῆς εὐκαιρίας νά ἐκφράσουμε πρός Αὐτήν ὄχι μόνο τά ἡμέτερα ἀδελφικά ἐν Χριστῷ αἰσθήματα βαθείας τιμῆς καί εἰλικρινοῦς ἀγάπης πρός τό σεπτό Της πρόσωπο,

ἀλλά καί ἐκεῖνα σύμπαντος τοῦ εὐσεβοῦς Κλήρου καί τοῦ θεολόγου Λαοῦ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀδελφῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἀφίχθημεν ἐνταῦθα, Ἀγιώτατε ἀδελφέ, κατά τήν Ἐπίσημη αὐτή Εἰρηνική Ἐπίσκεψη πρός Σᾶς, γιά νά διατρανώσουμε καί νά προαγάγωμε περαιτέρω τούς ἔκπαλοι ὑφισταμένους ἰσχυρούς καί ἀδιαρρήκτους δεσμούς ἀδελφικῆς ἀγάπης καί φιλίας, οἱ ὁποῖοι ἐδράζονται ἐπί τῆς ἀσαλεύτου πέτρας τῆς κοινῆς ὀρθοδόξου μας πίστεως.

Ἦλθαμε πρός Σᾶς, ὄχι μόνο γιά νά ἐκπληρώσωμε τήν ὑπό τοῦ ἔθους τῆς Ἐκκλησίας μας ἐπιβαλλομένη Εἰρηνική Ἐπίσκεψη, ὡς Προκαθήμενος τῆς Ἀγιωτάτης ἐν Ἑλλάδι Ὀρθοδόξου ἀδελφῆς Αὐτῆς, ἀλλά καί γιά νά ὑπαντήσωμε τόν πολύπαθο, τόν εὐσεβῆ καί μαρτυρικό ὁμόδοξο καί πνευματοφόρο ἀδελφό Λαό τῆς Ὀρθοδόξου Ρωσίας καί νά ἐκφράσωμε πρός αὐτόν τήν εἰλικρινῆ ἀγάπη καί τόν θαυμασμό μας καί, κυρίως, γιά νά βιώσωμε τήν ἐν πνεύματι χαρά τῆς κοινωνίας μετά τῆς Ἑμετέρας Μακαριότητος, τοῦ Σεπτοῦ Προκαθιμένου τῆς Ἀγιωτάτης καί θαυμαστῆς αὐτῆς Ὀρθοδόξου ἀδελφῆς Ἐκκλησίας, μετά τῆς περὶ Ἑμᾶς σεπτῆς χορείας τῶν ἀδελφῶν ἁγίων Ἱεραρχῶν.

Ἐπιπλέον, προσήλθαμε ὡς ταπεινοί προσκυνητές, γιά νά κλίνωμε τά γόνατα μέ δέος ἐνώπιον τῶν ἱερῶν καί χαριτοβρύτων λειψάνων τῶν ἐνδόξων καί μεγάλων Ρώσων Ἁγίων, παλαιῶν καί νέων, οἱ ὁποῖοι, διά τῆς ἀμέμπτου βιοτή, τῶν ἀσκητικῶν ἀγῶνων καί τοῦ μαρτυρικοῦ τους θανάτου ἐκλείσαν καί ἐδόξασαν τήν ρωσική γῆ καθιστώντας τήν ὄντως «ἁγίαν Ρωσίαν». Ἦλθαμε γιά νά ἀντλήσωμε ἐξ αὐτῶν εὐλογία καί ἐνίσχυση στήν ὑψηλή διακονία τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ τοῦ Κυρίου, τοῦ ὁποῖου ἐλέω Θεοῦ κατέστημεν πνευματικός

χειραγωγός καί Ποιμήν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς περικλεοῦς Ἱεραρχίας.

Μέ αἰσθήματα εἰλικρινοῦς ἀγάπης καί ὑψίστης τιμῆς, Μακαριώτατε, ὑψώνομε τό ποτήριον, μέ τήν ψυχή καί τήν καρδιά μας δεόμενοι πρός τόν Κύριον

νά διαφυλάττει, νά ἐνισχύει καί νά γεραίρει τήν Μακαριότητά Σας, τόν Ἁγιώτατον Πατριάρχη Μόσχας καί πάσης Ρωσίας Κύριον Κύριλλον, μέ ὑγείαν ἀμετάπτωτην καί λαμπράν ποιμαντορίαν, γιά τό καλό τῆς Ἁγιωτάτης μας Ἐκκλησίας.

Προσφώνηση τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καί πασῶν τῶν Ρωσιῶν κ. Κυρίλλου πρός τήν Α.Μ. Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο

(Κατά τό Συλλεΐτουργο στόν Ἱερό Ναό Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου
κατά τήν ἑορτή τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου καί τῆς μνήμης τῶν ἁγίων
Ἰσαποστόλων Κυρίλλου καί Μεθοδίου, 24 Μαΐου 2012)

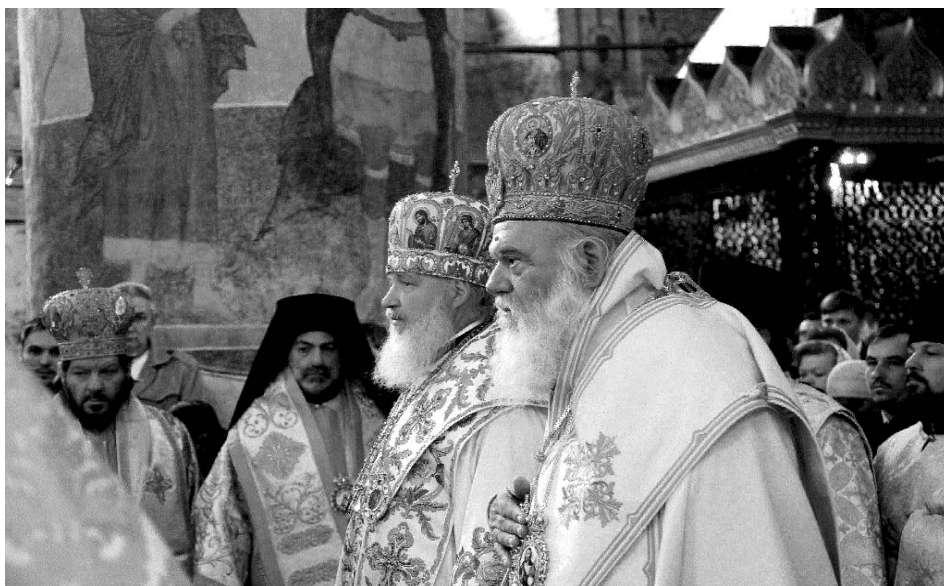
Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί πάσης
Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμε, πεφιλημένε ἐν Κυρίῳ
Ἀδελφέ καί Συλλειτουργέ
ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ Θεοῦ,
Σεβασμιώτατοι ἀδελφοί ἀρχιερεῖς,
ἀγαπητοί πατέρες, ἀδελφοί καί ἀδελφές!

Αὐτή τή φωτεινή καί λαμπρή ἡμέρα, κατά τήν
ὁποία ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τήν Ἀνάληψη τοῦ
Κυρίου καί τή μνήμη τῶν Ἁγίων καί Ἰσαποστόλων
Κυρίλλου καί Μεθοδίου, Φωτιστῶν τῶν Σλάβων,
ἐμφορούμενος ἀπό συναισθήματα ἐγκάρδια
χαρᾶς καλωσορίζω Σᾶς, τούς ἀγαπητούς μας προ-
σκεκλημένους ἀπό τήν εὐλογημένη Ἑλλάδα, στή
ρωσική γῆ.

Ἐνότητα τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν,
ὑπέρ τῆς ὁποίας προσευχόμεθα σέ κάθε Θεία Λει-

τουργία καθίσταται ὄρατή πραγματικότητα διά
τοῦ Συλλεΐτουργου ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ
Θεοῦ, διά τοῦ ἀμοιβαίου ἀσπασμοῦ ἀγάπης καί
διά τῆς ἐκ τοῦ ἑνός Ἄρτου καί τοῦ Ποτηρίου τοῦ
Χριστοῦ μετοχῆς¹. Ἡ ἑορτή τῆς Ἀναλήψεως τοῦ
Κυρίου εὐρίσκεται σά πρόθυρα τῆς Πεντηκο-
στῆς. Καί σήμερα ἀξιωθήκαμε τῆς χαρᾶς τῆς
εὐχαριστιακῆς κοινωνίας, ἐπιμαρτυρούσης τήν ἐν
τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν μας
ἐνότητα. Αὐτό τό Πνεῦμα ἐπαγγέλθηκε ὁ Σωτήρ
ἡμῶν στούς ἀποστόλους κατά τήν ἀνοδό Του στήν
ἄνωθεν δόξα καί Αὐτό εἶναι ἐκεῖνο, τό Ὅποιο δό-
θηκε ἐν μορφῇ τοῦ χαριτωμένου πυρός, κατελθόν-
τος στό ὑπερῶο τῆς Σιών οὐ μετά πολλάς ταύτας
ἡμέρας (Πράξ. 1. 5).

Πρό τῆς Ἀναλήψεως Του ὁ Κύριος διήνοιξε τόν
νοῦν στούς ἀποστόλους τοῦ συνίναί τās γραφάς,

Στιγμιότυπο
ἀπό τό Ἀρχιερατικό
Συλλεΐτουργο
τῶν δύο Προκαθημένων.

(Λουκ. 24. 45). Τούς δίδαξε ὅτι τὰ Πάθη Του, ὁ σταυρικός θάνατος, ἡ τριήμερη ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασις, καί τό εἰς πάντα τὰ ἔθνη κήρυγμα εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νά γίνουιν (Λουκ. 24. 46-47), εἶχαν προειπωθεῖ στήν Παλαιά Διαθήκη, εἶχαν γίνεῖ ἤδη ἢ ὀπωσδήποτε θά γίνονταν πραγματικότητα κατά τή διάρκεια τῆς μιᾶς ἱστορικήσ πορείας, διά τῆς ὁποίας πραγματοποιεῖται ἡ σωτηρία μας. Περαιίνων, λέγει στούς μαθητές: ὑμεῖς δέ ἐστε μάρτυρες τούτων (Λουκ. 24. 48).

Τοιοῦτοι μάρτυρες καί δημιουργοί μιᾶς νέας θεανθρώπινης καί σωτηριώδους ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας ἀνεδείχθησαν οἱ Ἅγιοι Ἰσαπόστολοι Κύριλλος καί Μεθόδιος, τῶν ὁποίων τή μνήμη τιμᾶ σήμερα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας. Βλαστοί τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης, μιᾶς πόλεως, ὅπου διατηρεῖται ζωντανή ἡ μνήμη τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καί τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων, ἀπό τή μακρινή ἑλληνική χώρα ἔφεραν αὐτοί τό Λόγο τοῦ Θεοῦ στούς εἰδωλολάτρες Σλάβους.

Ὁ ἀγώνας τῆς ἱεραποστολῆς ὁμοιάζει τρόπον τινα μέ τήν περίοδο μεταξύ τῆς Ἀναλήψεως καί τῆς Πεντηκοστῆς. Ὑπάρχει ἡ ἐπαγγελία καθώς καί ἡ πίστη σέ αὐτή, ἀλλά ἡ πλήρωση τῆς ἐπαγγελίας εἶναι ἔργο τοῦ μέλλοντος. Τούς καιρούς ὁ Κύριος τούς ὄρισε μέ τήν ἐξουσία Του. Ὅχι ὀλίγας ἡμέρας, ἀλλά πολλά χρόνια ἔζησαν οἱ ἅγιοι ἀδελφοί στήν ξενιτιά, μεταξύ τῶν ἀγνοούντων τό Χριστό ἄλλοφύλων, μέσα στήν πνευματική ἔρημο, προσευχόμενοι ὑπέρ τῶν σκληρόκαρδων εἰδωλολατρῶν καί πίστευαν ἀκράδαντα ὅτι καί αὐτοί θά καθίσταντο μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι καί αὐτοί εἶναι κληρονόμοι τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Πνεύματος. Καί δέν κατήσχυνε ὁ Κύριος τους κόπους καί τίς ἐλπίδες τῶν Ἰσαποστόλων ἀταδελφῶν Μεθοδίου καί Κυρίλλου. Μαζί μέ τούς καρπούς τῆς πίστεως μιᾶς διέδωσαν στούς λαούς μας καί τή γραφή καί δι' αὐτῶν μιᾶς κατέστησαν μετόχους μιᾶς νέας πορείας τῆς αὐτοσυνειδησίας, τοῦ κοινῶν χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καί τοῦ νέου ἱστορικοῦ γίνεσθαι.

Μακαριώτατε, διαβλέπω μία ιδιαίτερη Πρόνοια τοῦ Θεοῦ στό γεγονός ὅτι αὐτές ἀκριβῶς τίς ἡμέρες, ὅταν ὁ λαός μας ἐορτάζει πανηγυρικά τήν ἀφετηρία τῆς σλαβικῆς γραφῆς καί τοῦ πολιτισμοῦ ὁ Προκαθήμενος τῆς παλαίφατης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπισκέπτεσθε τήν Ἁγία Ρωσία. Ἡ εἰρηνική Σας ἐπίσκεψη μιᾶς ὑπενθυμίζει εἰσέτι ὅτι ἡ βάση τῆς ἐνότητάς μας τυγχάνει βαθύτερη ἀπό τίς κοινές πολιτιστικές καταβολές. Αὐτή ἔγκειται πρωτίστως σ' ἐκεῖνο τό πνευματικό ἀλφάβητο τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως, τό ὁποῖο ἐδόθη ὡς ἐπαγγελία στήν Ἑλλάδα ἀπό τούς Ἁγίους Ἀποστόλους καί διεδόθη ἀπό τούς Ἁγίους Κύριλλο καί Μεθόδιο στούς Σλαβικούς λαούς.

Δι' αὐτῆς τῆς πίστεως ζωοποιεῖνται οἱ ἅγιες μας ἀδελφές Ἐκκλησίες, ἐνωμένες μέσῳ τῶν προσευχῶν τους. Μέσα σέ αὐτή τήν πίστη πάντα εὔρισκαν οἱ λαοί μιᾶς στήριγμα σέ δυσχερεῖς ἱστορικές συγκυρίες. Δέν ἀμφιβάλλω ὅτι μέσῳ ἐκείνων τῶν ἀθθεντικῶν ἀξιών, στίς ὁποῖες οἱ λαοί μας ὀφείλουν τήν ὑπαρξή τους θά ὑπερβούμε τίς σημερινές ἀντιξοότητες, ὀφειλόμενες στήν οικονομική κρίση καί στήν κρυβόμενη πίσω τῆς πνευματικῆς κρίση. Μία ἀπό αὐτές τίς ἀξίες πάντα ἦταν ἡ προθυμία νά βοηθήσεις τόν ἀδελφό σου, καθώς λέγει καί ὁ Ἀπόστολος: Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καί οὕτως ἀναπληρώσατε τόν νόμον τοῦ Χριστοῦ (Γαλ. 6. 2). Ἡ Ὁρθόδοξη Ἑλλάδα μπορεῖ πάντα νά εἶναι βέβαιη γιά τήν ἀδελφική ἀγάπη, τό εὐλικρινές ἐνδιαφέρον καί τή συμπαράσταση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας.

Ἦθελα ἐκ βάθους καρδίας νά εὐχηθῶ στή Μακαριότητά Σας καί στούς συνοδοιποροῦντας ἀρχιποιμένες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τίς κατ' ἄμφω δυνάμεις καί στό ὑπό τήν οἰακοστροφία Σας ποιμνιο πνευματική προκοπή ἐν μαρτυρία τῆς σωτηριώδους ἀλήθειας τῆς Ὁρθοδοξίας. Εἶσαν εὐλογημένες οἱ ἡμέρες τῆς διαμονῆς Σας στή ρωσική γῆ! Εἰρήνη ἀπό Θεοῦ νά συνοδεύει Σας καθώς καί ὅλη τήν Ἁγιοτάτη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος!

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τῆς Θεῆς Λειτουργίας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τοῦ Μεγάλου.

Ἀντιφώνηση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στό Συλλεΐτουργο μέ τόν Πατριάρχη Μόσχας κ. Κύριλλο

(Ἱερός Ναός Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Μόσχα, 24.5.2012)

Μακαριώτατε Πατριάρχα Μόσχας κ. Κύριλλε,

Πραγματοποιούμε αυτές τις ημέρες ειρηνική επίσκεψη, μετά την άνοδό μας στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μαζί μέ τήν τιμία Συνοδεία μας, στήν ἔνδοξη καί πολυπαθῆ καί μαρτυρική αὐτή Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, πού ἔχει ἔδρα τήν περιλάμπρη αὐτή πρωτεύουσα, τήν Μόσχα, καί αἰσθανόμαστε μεγάλη χαρά, γιατί ἀξιωνόμαστε νά ἀπενίξουμε τά πρόσωπά σας καί νά πατοῦμε σέ γῆ μαρτυρική καί εὐλογημένη. Ἡ ειρηνική αὐτή επίσκεψη μᾶς ὑπενθυμίζει τήν εἰρήνη πού εἶναι ἡ εὐαγγελική ζωή, τήν ὁποία ἐξύμνησαν οἱ ἄγγελοι, ὁ Χριστός, οἱ Ἀπόστολοι καί οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει: *«Εἰρήνη φίλη, τό γλυκύ καί πρᾶγμα καί ὄνομα, ὁ νῦν ἔδωκα τῶ λαῶ καί ἀντέλαβον... εἰρήνη φίλη, τό ἐμόν μελέτημα καί καλλώπισμα, ἦν Θεοῦ τε εἶναι ἀκούομεν, καί ἦς Θεόν, τόν Θεόν καί αὐτοθεόν, ὡς ἐν τῶ»* “ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ” καί “ὁ Θεός τῆς εἰρήνης” καί “Αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν”».

Ἡ ειρηνική αὐτή επίσκεψή μας πραγματοποιεῖται σέ ἅγιες καί εὐλογημένες ημέρες πού συνδέονται μέ τήν Ἀνάσταση καί τήν Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί μέ τήν Πεντηκοστή. Μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ νικήθηκε ὁ θάνατος, ἡ ἁμαρτία καί ὁ διάβολος, μέ τήν Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνθρώπινη φύση μας, ἡ ὁποία ἐνώθηκε μέ τήν θεία φύση στήν ὑπόσταση τοῦ Λόγου, κάθησε στά δεξιά τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καί μέ τήν Πεντηκοστή λάβαμε τήν δωρεά τοῦ Παναγίου Πνεύματος καί ἡ Ἐκκλησία εἶναι Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί κοινωνία θεώσεως.

Τά μεγάλα αὐτά ἐκκλησιαστικά γεγονότα δέν εἶναι ἀπλῶς ἱστορικά, ἀλλά θεολογικά, εἶναι «θεολογία γεγονότων» πού δείχνουν τήν πνευματική μας ἀναγέννηση, τήν νίκη ἐπάνω στον θάνατο, τήν

ἁμαρτία καί τόν διάβολο στήν προσωπική μας ζωή, τήν θέωση τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος καί τήν μέθεξη τῆς θεάς τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ζώντας μέσα στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Καί τά τρία αὐτά γεγονότα δείχνουν τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας εἴμαστε μέλη καί Ποιμένες τοῦ εὐλογημένου λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Θά θέλαμε αὐτήν τήν σημαντική στιγμή πού βρισκόμαστε ἀνάμεσά σας, μετά τήν θεία Εὐχαριστία τήν ὁποία τελέσαμε στον Ἱερό αὐτό Ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τοῦ Κρεμλίνου, νά ὑπογραμμίσουμε τρία σημεῖα πού δείχνουν τήν ἀξία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί συνδέονται μέ τά γεγονότα αὐτά πού ἐορτάσαμε, ἐορτάζουμε καί ἀναμένουμε νά ἐορτάσουμε.

Τό πρῶτο σημεῖο, μέ ἀφορμή τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι μία ἀνθρώπινη ὀργάνωση καί ἕνας ἀνθρώπινος σχηματισμός, ἀλλά τό εὐλογημένο Σῶμα τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ, πού εἶναι ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης. Ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι ἕνα ἀνθρώπινο σωματεῖο, ἀλλά τό Σῶμα τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ, δέν εἶναι μία ἀνθρώπινη ὀργάνωση, ἀλλά ὁ Θεανθρώπινος ὀργανισμός. Ἡ Ἐκκλησία κινεῖται καί ἐργάζεται μέσα στον κόσμο, ἀλλά δέν εἶναι «ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» κυβερνᾶται μέ τίς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, πού εἶναι τά δόγματα τῆς πίστεως, καί μέ τούς ἱερούς Κανόνες. Τά δόγματα ὀριοθετοῦν τήν ὀρθόδοξη πίστη γιά νά μήν ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τήν ἀλήθεια, τήν ὁποία ἀποκάλυψε ὁ Χριστός, καί οἱ Κανόνες εἶναι ἡ ἐφαρμογή τῶν δογμάτων, ἀφ’ ἐνός μὲν γιά τήν συγκρότηση καί ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ’ ἑτέρου δέ γιά τήν μεταμόρφωση τῶν πιστῶν μέ τήν μέθεξη τῆς Χάριτος καί τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ.

Τό δεύτερο σημεῖο, μέ ἀφορμή τήν ἐορτή τῆς Ἀναλήψεως πού ἐορτάζουμε σήμερα, εἶναι ὅτι ἡ

άνθρωπινη φύση, πού προσέλαβε ὁ Χριστός ἀπό τήν Παναγία καί τήν ἔνωσε μέ τήν θεία φύση στήν ὑπόστασή Του, ἐκάθησε ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, πράγμα πού φανερώνει τήν δόξα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στίς ἐπιστολές του πρὸς Ἐφεσίους καί Κολασσαεῖς περιγράφει τήν δόξα τῆς Κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι ὁ Χριστός, καί τήν δόξα τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι ἡ Ἐκκλησία. *«Καί συνήγειρε καί συνεκάθησεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τόν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς Χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»* (Ἐφ. β', 6-7).

Ἔτσι, δέν ἀγιάζουμε ἐμεῖς τήν Ἐκκλησία, ἀλλά ἀγιάζομαστε ἀπό αὐτήν, ἡ ὁποία ἀγιάζεται ἀπό τήν Κεφαλή της, τόν Χριστό. Δέν σώζουμε ἐμεῖς τήν Ἐκκλησία, δηλαδή δέν εἴμαστε σωτῆρες της, ἀλλά σωζόμαστε παραμένοντας μέσα σέ αὐτήν συνδεδεμένοι μέ τήν Κεφαλή της, πού εἶναι ὁ Χριστός, ὁ μοναδικός Σωτήρ, ἀλλά καί συνδεδεμένοι *«σύν πᾶσι τοῖς ἁγίοις»* (Ἐφ. γ', 18) καί μένοντας ἐνωμένοι μέ τά ὑπόλοιπα μέλη πού ζοῦν σέ ὅλον τόν κόσμο, κατά τήν κανονική συγκρότηση τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δείχνει τόν σκοπό ὧν εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας: *«Οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καί οἱ ἐπουράνιοι καί καθώς ἐφορέσαμεν τήν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καί τήν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου»* (Α' Κορ. ιε', 48). Καλοῦμαστε νά γίνουμε ἐπουράνιοι ἄνθρωποι καί ἐπίγειοι ἄγγελοι μέ τήν δύναμη τοῦ ἀναστάντος καί ἀναληφθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι, σύμφωνα μέ τήν προφητεία τοῦ Ἡσαΐου, οἱ ἄγγελοι αἰσθάνονταν ἐκπληξη βλέποντας τόν Χριστό νά ἀνέρχεται στούς οὐρανοὺς μέ τό σῶμα Του πού εἶχε τά στίγματα τοῦ μαρτυρίου. Ἔλεγε: *«Διατί σου ἐρυθρά τά ἱμάτια, καί τά ἐνδύματά σου ὡς ἀπό πατητοῦ ληνοῦ;»* (Ἡσ. ξγ', 2). Τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πού ἐκάθησε ἐκ δεξιῶν του Πατρὸς, ἦταν δοξασμένο, ἀλλά καί πορφυρωμένο ἀπό τόν σταυρικό Του θάνατο. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Χριστός μετά τήν ἀνάστασή Του διεφύλαξε τίς πληγές τοῦ Σταυροῦ στό Σῶμα Του, πού εἶναι τεκμήριο αἰωνίας ἀγάπης. Καί δείχνει ὅτι ὅσοι ζοῦν στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ μετέχουν στήν δόξα τῆς Ἀναστάσεώς Του, ἀλλά καί στά ἐρυθρά ἱμάτιά Του, στούς διωγμούς καί τά μαρτύρια, στίς θλίψεις καί τούς πόνους, στήν σω-

ματική καί ψυχική ἄσκησι. Ἡ ἀληθινότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζεται ἀπό τήν συμμετοχή της στήν δόξα τοῦ Σταυροῦ καί τήν δόξα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ.

Τό τρίτο σημεῖο, μέ ἀφορμή τήν ἑορτή τῆς Πεντηκοστῆς, τήν ὁποία προσμένουμε μέ μεγάλη χαρά, εἶναι ὅτι καί τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι πηγὴ τῆς ἀκτίστου Χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὅτι γνώρισμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ καθολικότητά της, πού σημαίνει ὅτι διαθέτει ὅλη τήν ἀλήθεια, ἀλλά καί ὅτι εἶναι διακεχυμένη σέ ὅλο τόν κόσμο καί ὑπερβαίνει ὅλες τίς κατηγορίες τοῦ κτιστοῦ κόσμου. Κατά τόν ἅγιο Κύριλλο Ἱεροσολύμων ἡ Ἐκκλησία λέγεται καθολική *«διὰ τό κατά πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης ἀπό περάτων γῆς ἕως περάτων»* καί *«διὰ τήν ἔνωσιν τῶν ἅπανταχοῦ διεσπαρμένων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες πᾶσαι τῷ συνδέσμῳ τοῦ Παναγίου Πνεύματος μίαν καί καθολικὴν ἀποτελοῦσιν»*. Μέσα στήν Ἐκκλησία γνωρίζουμε τόν Ἀναστάντα Χριστό καί πορευόμαστε στήν προσωπική μας θέωση. Καί ὅπως πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα, κατά τήν θεία Λειτουργία, *«μελιζέται καί διαμερίζεται ὁ Ἀμνός τοῦ Θεοῦ ὁ μελιζόμενος καί μὴ διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καί μηδέποτε δαπανώμενος, ἀλλά τούς μετέχοντας ἀγιάζων»*, ἔτσι καί ἡ Ἐκκλησία πού εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ μερίζεται ἀμερίστως σέ ὅλα τά μέλη της πού ζοῦν στόν κόσμο, καί πολλαπλασιάζεται ἀπολλαπλασιάστως σέ πολλούς.

Αὕτη εἶναι ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας μας, πού εἶναι πάνω ἀπό τούς οὐρανοὺς. Γι' αὐτό ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι ἡ Ἐκκλησία *«τοῦ οὐρανοῦ ἰσχυροτέρα ἀπέφηνεν»*, καί ὅτι *«οὐ χρυσοχοεῖον, οὐδέ ἀργυροκοπεῖον ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ πανήγυρις ἀγγέλων»*, καί ἀκόμη *«Ἐκκλησία γέγονεν, οὐχ ἵνα διηρημένοι ὦμεν καί συνελθόντες, ἀλλὰ ἵνα διηρημένοι συνημμένοι. Καί τοῦτο ἡ Σύνοδος δείκνυσιν»*.

Θελήσαμε στήν σύντομη αὐτὴ ἀντιφώνησή μας νά ἀναφερθοῦμε στήν δόξα τῆς Ἐκκλησίας, γιατί μᾶς ὑποχρέωσαν οἱ τρεῖς μεγάλες ἑορτές αὐτῆς τῆς περιόδου, ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἀνάληψή Του καί ἡ Πεντηκοστή. Καί βεβαίως ἀποτελεῖ πεποίθησή μας ὅτι, ὅταν ἀναφερόμαστε στήν Ἐκκλησία, πρέπει νά θεολογοῦμε, ἀφοῦ ἡ θεολογία εἶναι ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας. Μέσα σέ αὐτήν τήν ὀρθόδοξη θεολογία ἀναπτύσσεται ἡ ἀληθινὴ εἰρήνη καί ἡ πραγματικὴ ἀγάπη πού εἶναι θεολογικὴς

ἀρετές, εἶναι οἱ ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό δέν πρέπει νά ὁμοιάζουμε μέ τήν νοοτροπία μερικῶν θεολόγων τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Βασιλείου, γιά τούς ὁποίους ὁ μέγας αὐτός Πατήρ ἔλεγε ὅτι «τεχνολογοῦσι καί οὐ θεολογοῦσι». Ὡς Ποιμένες καί θεολόγοι πρέπει νά θεολογοῦμε σέ ὅλες τίς ἐκφάνσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας βίου καί νά ἀποφεύγουμε τόν σχολαστικισμό καί τόν ἠθικισμό.

Μακαριώτατε,

Αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας προΐστασθε στήν περιοχὴ τοῦ Πατριαρχείου σας, καί μέ αὐτόν τόν τρόπο διακονεῖτε ὡς Προκαθήμενος τῆς πολυπληθοῦς αὐτῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Μιᾶς Ἐκκλησίας πού ἔχει ἁγίους Πατέρες, Μάρτυρες, Ὁμολογητές, Ὅσιους καί ἀσκητές. Μιᾶς Ἐκκλησίας πού ἔχει Κληρικούς, Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους καί Διακόνους πού ποιμαίνουν τόν λαό τοῦ Θεοῦ μέ σοφία καί διάκριση. Μιᾶς Ἐκκλησίας πού ἔχει περιφημικές Θεολογικές Σχολές, Ἀκαδημίες πού λαμπροί θεολόγοι καλλιεργοῦν τήν ἐπιστήμη τῆς θεολογίας. Μιᾶς Ἐκκλησίας πού διαθέτει Ἱερές Μονές καί ἐξαγιασμένους μοναχοῦς. Μιᾶς Ἐκκλησίας πού καλλιεργεῖ θαυμασῶς τίς ἐκκλησιαστικές τέχνες. Μιᾶς Ἐκκλησίας πού τό ποιμνίό της διακρίνεται ἀπό ἀγάπη στόν Θεό καί τούς ἀνθρώπους καί διαθέτουν ἐκκλησιαστικό φρόνημα.

Σεῖς, Μακαριώτατε, ἔχετε περάσει ἀπό δόξα καί ἀτιμία, ἀπό διωγμό καί εἰρήνη, ἀπό μαρτύριο καί ἀνάσταση, καί ἔχετε ἀποκτήσει μεγάλη πείρα στήν ποιμαντική διακονία καί τήν διοίκηση τῆς Τοπικῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας. Δέν νοεῖται Ἐκκλησία χωρὶς μαρτύριο καί σταυρό, δέν μπορεῖ νά χωρισθῆ ὁ Σταυρός ἀπό τήν Ἀνάσταση. Καί ὁ Ἀναστάς Χριστός, ὅταν φανερώθηκε στούς Μαθητές Του, τούς ἐπέδειξε τίς πληγές τοῦ Σταυροῦ, πού ἦταν σημεῖο ἀναγνωρίσεως. Ἔτσι, καί τό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀναγνωρίζεται ὡς ἀληθινό, ἀπό τό κατά πόσον συμμετέχει στίς πληγές τοῦ Σταυροῦ καί ἔχει πάνω του τά στίγματα τοῦ Σταυροῦ. Καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἔχει δώσει πολλά τεκμήρια αὐτῆς τῆς μαρτυρικῆς τῆς ζωῆς, ἰδίως τά τελευταῖα χρόνια, καί ὅλοι αὐτοί οἱ Νεομάρτυρες δόξασαν τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Εἶναι γνωστόν ὅτι σέ κάθε θεία Λειτουργία ἐορτάζουμε ὅλη τήν Οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ, τήν Γέννησή Του, τόν Σταυρό, τήν Ταφή, τήν Ἀνάσταση

καί τήν Ἀνάληψή Του στούς Οὐρανοῦς. Μέσα σέ αὐτόν τόν Ναό τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, δοξάσαμε τόν ἀναστάντα καί ἀναληφθέντα Χριστό γιά τίς δωρεές Του καί γιά τήν ἀγάπη Του. Τόν εὐχαριστοῦμε πού μᾶς ἀξίωσε νά δοῦμε τά ἀξίωτα πρόσωπά σας, Ἐσᾶς Μακαριώτατε, τούς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας, τούς Θεοφιλεστάτους Ἐπισκόπους, τούς Αἰδεσιμωτάτους Πρεσβυτέρους, τούς εὐλαβεστάτους Διακόνους, τόν εὐσεβῆ λαό, ὁ ὁποῖος παρευρίσκεται ἐδῶ μέ ἀπερίγραπτη εὐλάβεια καί ἀκόρεστη δίψα, πού συναντήσαμε τούς ἐντιμοτάτους ἄρχοντες τῆς χώρας αὐτῆς καί τούς ἐκπροσώπους τοῦ ἐπιστημονικοῦ καί θεολογικοῦ κόσμου. Καί χαιρόμαστε ἰδιαιτέρως, πού σήμερα, Μακαριώτατε, ἄγεται καί τά ὀνομαστήριά Σας, κατά τήν ἡμέραν αὐτή πού ἐορτάζουν οἱ δύο Ἑλληνες ἀτάδελοι Ἀπόστολοι τῶν Σλαύων Κύριλλος καί Μεθόδιος, οἱ ὁποῖοι ἀπεστάλησαν ἀπό τόν Μέγαν Φῶτιον, Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, στήν Μοραβία καί ἐπέτελεσαν λαμπρό ἔργο, μέ ἀγάπη στόν Θεό καί τόν ἄνθρωπο, ταυτοχρόνως δέ καί πολιτιστικό, ἀφοῦ κατήρτισαν σλαβικό ἀλφάβητο, τό λεγόμενο Κυριλλικόν, μέ βάση τήν ἑλληνική μεγαλογράμματη γραφή, μετέφρασαν τήν Ἁγία Γραφή, τά λειτουργικά καί κανονικά βιβλία καί ἔκαναν πρωτότυπα σλαβικά ἔργα σύμφωνα μέ τόν ἑλληνικό καί βυζαντινό τρόπο γραφῆς, ὅπως γράφει ὁ καθηγητής Dronnik. Φέρετε τό ὄνομα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, τοῦ φωτισμένου αὐτοῦ ἀνδρός, καί γι' αὐτό καί Σᾶς εὐχόμεστε νά ποιμαίνετε τό ἐκλεκτό ποιμνιο πού Σᾶς ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεός, μέ σοφία καί διάκριση, ὅπως τό πράττετε μέχρι τώρα, νά οἰακοστροφεῖτε νηφάλια καί ἐπιδέξια τό σκάφος τῆς Τοπικῆς Ἐκκλησίας μέ τά πολυποίκιλα χαρίσματα πού Σᾶς κοσμοῦν, μέ εἰρήνη καί θεολογία, μέ πράξη καί θεωρία, μέ τίς πρεσβεῖες τοῦ ὁμωνύμου Σας ἁγίου καί νά ἀξιωνεσθε νά πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ καί χαρά τόν βίο σας πρὸς δόξαν Θεοῦ καί ἔπαινον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Εἶψαν πολλά τά ἔτη σας, Μακαριώτατε Πρωθιεράρχα τῆς Τοπικῆς αὐτῆς μαρτυρικῆς καί ἑνδοξῆς Ἐκκλησίας. Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ «ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καί τά νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλ. δ', 7). «Τῷ δέ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, τιμῇ καί δόξῃ εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων» (Α' Τιμ. α', 17).

Ὁμιλία στήν Θεολογική Ἀκαδημία Ἁγίας Πετρούπολεως

Τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου

(26.5.2012)

Αἰσθάνομαι μεγάλη συγκίνηση ὡς Προκαθήμενος τῆς Ἀποστολικῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καί ὡς πρόσωπο γιά τή συγκλονιστική ἐμπειρία τῆς ἐντυπωσιακῆς ἀκτινοβολίας τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας σέ ὄλους τους τομεῖς τοῦ ἐθνικοῦ, τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ πνευματικοῦ καί τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς Μεγάλης Ρωσίας. Ἡ συγκίνησή μου γίνεται ἐντονότερη στόν ἱερό αὐτό χῶρο τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ἁγίας Πετρούπολεως, ἡ ὁποία ἔγινε κατά τόν ἰδ' καί στίς ἀρχές τοῦ κ' αἰῶνα *alma mater* πολλῶν καί διαπρεπῶν Ἑλλήνων Θεολόγων καί σφράγισε μέ ἀνεξίτηλο τρόπο τήν ὅλη πορεία τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας σέ μία περίοδο ἐπικινδύνων ἰδεολογικῶν καί πνευματικῶν συγχύσεων στή ζωή τῶν ὀρθοδόξων λαῶν. Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, αἰσθάνομαι ὕψιστο χρέος μου νά ἀναφερθῶ μέ τόν ὀφειλόμενο σεβασμό στήν ἀνύστακτη καί πολυδιάστατη προσφορά τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τόσο γιά τήν πνευματικὴν ἀναγέννηση τοῦ μεγάλου ρωσικοῦ λαοῦ, ὅσο καί γιά τήν ἄρρηκτη πνευματικὴ συγγένεια, ἡ ὁποία ἀναδύθηκε ἀπό τά ἀγιασμένα ὕδατα τοῦ βαπτίσματος καί καθόρισε γιά δώδεκα περίπου αἰῶνες (860-2012) τοὺς ἀλύτους πνευματικούς δεσμούς τῶν λαῶν μας ὄχι μόνο εἰς εὐτυχεῖς περιόδους, ἀλλά καί εἰς καιροὺς χαλεπούς.

Συνεπῶς, ἀναλογίζομαι τοὺς κοινούς πνευματικούς ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι ἀνέδειξαν τή σημαντικὴ συμβολὴ ἐγκρίτων ἐλλήνων θεολόγων, ὅπως λ.χ. Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ, τῶν ἀδελφῶν Λειχουδῶν Ἰωαννικίου καί Σωφρονίου, Εὐγενίου Βούλγαρη, Νικηφόρου Θεοτόκη, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων καί πολλῶν ἄλλων ἐπωνύμων ἡ ἀνωνύμων λογίων κληρικῶν, ὄχι μόνο γιά τήν υπεράσπιση τῆς παραδεδομένης πίστεως ἀπό τίς ἐπικίνδυνες συγχύσεις τοῦ ἀθέμιτου ὁμολογιακοῦ

ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλά καί γιά τήν ἀξιόπιστη προβολή τῆς πρὸς τοὺς ἐγγύς καί τοὺς μακρὰν. Ἀναλογίζομαι καί τοὺς πλουσίους καρπούς τῆς πνευματικῆς αὐτῆς συγγένειας σέ ὄλους τοὺς τομεῖς τοῦ δημοσίου, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καί τοῦ πνευματικοῦ βίου ὄλων τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, οἱ ὁποῖοι προδίδουν καί τό ἰδιαίτερο πνευματικὸ βᾶθος σέ κάθε ἐπίσημη ἢ καί ἀνεπίσημη συνάντησή μας. Ἀναλογίζομαι, τέλος, τήν καθοριστικὴ σημασία τοῦ ρόλου τῆς Θεολογίας γιά τή διαχρονικὴ ἀνάπτυξη τῆς πολυδιάστατης ἀποστολῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας στοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς ὄχι μόνο μέ τήν ἀποδεικτικὴ βεβαίωση τῆς ὀρθοδοξίας τῆς παραδεδομένης πίστεως, ἀλλά καί μέ τήν ἀντιρρητικὴ ἀπόρριψη τῆς προκλητικῆς προπαγάνδας τῶν ἑτεροδόξων.

Εἶναι κοινὸς τόπος στή διαχρονικὴ ἀνάπτυξη τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ὡς τό προεκτεινόμενο στήν ἱστορία τῆς σωτηρίας «σῶμα Χριστοῦ» (*corpus Christi*), εἶναι ὁ μόνος καί ἀδιαμφισβήτητος φύλακας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἡ ὁποία βιώνεται ἀπό τοὺς ἀποστολικούς ἤδη χρόνους ὡς ὁμολογία τῆς πίστεως καί ὡς πνευματικὴ ἐμπειρία στήν ὅλη μυστηριακὴ ζωή τοῦ ὄλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἡ ἄρρηκτη ἀλληλοπεριχώρηση ὁμολογίας τῆς πίστεως καί μυστηριακῆς ἐμπειρίας προσδιορίζει ὄχι μόνο τό βαθύτερο περιεχόμενο, ἀλλά καί τή διαχρονικὴ ἀποστολὴ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, ἀφοῦ ἡ ὁποιαδήποτε ἀποσύνδεσή της ἀπὸ τήν ἀλληλοπεριχώρηση αὐτῆ θά ὀδηγοῦσε σέ ἐλλειμματικὴ ἢ καί αἰρετικὴ παρέκκλιση ἀπὸ τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος Λυῶνος, ἀκροατῆς τοῦ ἀποστολικοῦ μαθητοῦ ἀγίου Πολυκάρπου Σμύρνης, ἀπέρριπτε ὡς αἰρετικὴς τίς διδασκαλίαι τῶν Γνωστικῶν τοῦ Β' αἰῶνος, ἐπειδὴ δέν συμφωνοῦσαν μέ τή θεολογία τοῦ μυστηρίου τῆς θείας

Εὐχαριστίας. Τό ἴδιο λοιπόν κριτήριο ἴσχυε καί γιά τή βεβαίωση τῆς πιστότητας τῆς ὁμολογουμένης ἀπό τήν Ἐκκλησία πίστεως πρὸς τήν ἀποστολική παράδοση, *«ἡμῶν γάρ σύμφωνος ἡ γνώμη (= διδασκαλία) τῆ εὐχαριστία καί ἡ εὐχαριστία βεβαιῶ τὴν γνώμην»* (Κατὰ αἰρέσεων, IV, 18, 5).

Συνεπῶς, ἡ μυστηριακὴ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας, μέ ἐπίκεντρο τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας φανερῶνει στήν πνευματικὴ ζωὴ τῶν πιστῶν τό ὅλο μυστήριο τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας, γι' αὐτό ἡ θεολογία τῶν ἱ. μυστηρίων ὑπῆρξε πάντοτε βασικὴ πηγὴ καί ἀμετάθετο κριτήριο γιά τὴ θεολογικὴ ἐρμηνεία τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ συνείδηση ἐκφράζει ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος, τονίζων ὅτι *«τοῦτο τό κήρυγμα παρεληφῆα καὶ ταύτην τὴν πίστιν ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα, καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις, ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν καὶ συμφώνως κηρύσσει καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν στόμα κεκτημένη»* (Κατὰ αἰρέσεων, I', 10, 2).

2. Ἡ θεολογία τῶν ἐγκρίτων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀνέδειξε συστηματικότερα τό θεολογικό βάθος τόσο τῆς μυστηριακῆς ἐμπειρίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ὅσο καί τῆς ἄρρηκτης συζυγίας τῆς ὀρθοδοξίας τῆς πίστεως μέ τὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διέπει ὅλες τὶς θεοσμ-

κὲς ἐκφράσεις ὄχι μόνο τῆς ὀργανώσεως ἢ τῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καί τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν μελῶν τῆς. Ἡ ἀναγωγή τῆς πατερικῆς παραδόσεως ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση σὲ ἀδιαμφισβήτητο κριτήριο τῆς αὐθεντικῆς συνέχειας τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ὑπῆρξε σημαντικὴ συμβολὴ στὴ θεολογικὴ ἐρμηνεία τῆς παραδιδομένης ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία πίστεως τόσο γιά τὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ὅσο καί γιά ἓναν ἐποικοδομητικὸ διάλογο μέ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία καὶ κοσμολογία.

Ὁ διάλογος αὐτός προέκυψε ἀπὸ τὴν ὀξύτατη διαλεκτικὴ ἀντιπαράθεση μεταξὺ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῶν ἀκραίων αἰρετικῶν προκλήσεων γιά τὴν ἐρμηνεία τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸν Θεὸ καὶ μέ τὸν κόσμον, ἡ ὁποία ἐντασσόταν στὴ διαδικασία προσλήψεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους στὴ νέα ἐν Χριστῷ πραγματικότητα καὶ ἐκκλησιαστικοποίησε τοῦ κόσμου. Ὑπὸ τὴν ἐννοια αὐτὴ, τό πρόσωπο καὶ τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ, τό ὁποῖο προσδιορίζει καὶ τὴν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, τέθηκε σὸ ἐπίκεντρο τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς ἀντιπαράθεσεως καὶ ἀπασχόλησε ὄχι μόνο τοὺς ἐγκρίτους Πατέρες, ἀλλὰ καί τὶς ἐπτὰ Οἰκουμενικὲς Συνόδους τῆς πρώτης χιλιετίας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖες διακήρυξαν ἀφ' ἐνός μὲν τὴ φυσικὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος ἐκφωνεῖ ὁμιλία στὴν Θεολογικὴ Ἀκαδημία τῆς Ἁγίας Πετρούπολεως πλαισιούμενος ἀπὸ τὸν Σεβ. Μητροπολίτη τοῦ Βολοκολάμσκ κ. Ἰλαρίωνα τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας.

τοῦ ἁγίου Πνεύματος (τριαδολογία), ἀφ' ἑτέρου δέ τήν τέλεια ἀνθρωπότητα τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ (χριστολογία).

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀναγνωρίζεται ἐπισημως ὡς ἡ Ἐκκλησία τῶν Πατέρων καί τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων σέ ὁλόκληρο τόν χριστιανικό κόσμο, ἔχει δέ τή σαφή συνείδηση ὅτι ἀποτελεῖ τήν αὐθεντική συνέχεια τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία θεμελιώνεται στήν ἄρρηκτη σχέση Χριστοῦ καί Ἐκκλησίας. Ἡ σχέση αὕτη ὀρίζεται ἀπό τή βιβλική καί τήν πατερική παράδοση ἀφ' ἑνός μὲν ὡς πρόσληψη τῆς Ἐκκλησίας στήν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ κατὰ τήν ἐνανθρώπηση, ἀφ' ἑτέρου δέ ὡς τό προεκτεινόμενο «σῶμα Χριστοῦ» στήν ἱστορία τῆς σωτηρίας γιά νά ζήσει ὁ κόσμος, γι' αὐτό ἡ χριστοκεντρική ὄντολογία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία βιώνεται συνεχῶς στή μυστηριακή τῆς ζωῆ (βάπτισμα, χρῖσμα, Θεία Εὐχαριστία), ἐπιβεβαιώνεται συνεχῶς ἀπό τή θεολογία τῶν ἐγκρίτων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καί τήν πνευματική ἐμπειρία τῶν πιστῶν. Προφανῶς, ἡ ἄρρηκτη σχέση χριστολογίας καί ἐκκλησιολογίας στήν ὀρθόδοξη Παράδοση, ἡ ὁποία ἀτόνησε μετά τό σχίσμα τοῦ ια' αἰῶνος (1054) στήν Ἐκκλησία τῆς Δύσεως μέ τήν καθιέρωση ἀπό τή σχολαστική θεολογία τοῦ ἀσαφοῦς ὄρου «μυστικόν σῶμα Χριστοῦ» (*corpus Christi mysticum*) γιά τόν χαρακτηρισμό τόσο τοῦ εὐχαριστιακοῦ, ὅσο καί τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ «σώματος Χριστοῦ». Οἱ συνέπειες τῆς θεολογικῆς αὐτῆς παρεκκλίσεως ὑπῆρξαν ἐπαχθεῖς ὄχι μόνο γιά τήν ἐσωτερική ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως (Προτεσταντική Μεταρρύθμιση), ἀλλά καί γιά τήν ἀπαξίωση τῆς σχολαστικῆς θεολογίας στή ζωῆ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στή σύνοδο τοῦ Τριδέντου (1545-1563). Συνεπῶς, τό μοναδικό προνόμιο τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας νά τρέφεται συνεχῶς ἀπό τήν πλούσια καί ἀστείρευτη πηγῆ τῆς Πατερικῆς παραδόσεως, καίτοι ὀρισμένες τάσεις σέ ὀρισμένες ἐποχές ὑπερτόνησαν τό γράμμα ἀντί τοῦ πνεύματος τῶν θεολογικῶν τῆς προτάσεων, ἀποτελεῖ ἀμετάθετη βάση καί τῆς σύγχρονης ἀποστολῆς τῆς ὄχι μόνο γιά τήν ἁρμονική λειτουργία τῶν διορθοδόξων σχέσεων, ἀλλά καί γιά τόν ἐποικοδομητικό διάλογο μέ τίς ἄλλες χριστιανικές Ἐκκλησίες ἢ Ὁμολογίες.

3. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία τῶν νεωτέρων χρόνων, κατὰ κοινή ἀναγνώριση, ὄφειλε πολλά στίς ἀκμαῖες Θεολογικές Ἀκαδημίες τῆς Ρωσίας, ιδιαίτερα δέ στήν Ἀκαδημία τῆς Ἁγίας Πετροπόλεως, ἀφ' ἑνός μὲν γιὰτί ἀνέδειξαν μέ ἐντυπωσιακό ἐρευνητικό ζῆλο τίς θεμελιώδεις θεολογικές ἀρχές τῆς Πατερικῆς θεολογίας γιά ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας στή νέα πραγματικότητα τοῦ κόσμου, ἀφ' ἑτέρου δέ γιὰτί ἀνέλαβαν τό βάρος τῆς προωθήσεως ἑνός ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας μέ τά μεγάλα φιλοσοφικά ρεύματα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀναγκαῖος γιά τήν ἐκτόνωση τῶν ἀκραίων τάσεων τῆς Ἰδεολογίας καί τοῦ Μοντερνισμού. Ἡ ἀνεκτίμητη αὕτη προσφορά τῆς ρωσικῆς θεολογίας στήν ὀρθόδοξη παράδοση ἀναπτύχθηκε μέ τήν ὀλοθυμῆ ὑποστήριξη, ἀλλά καί μέ τόν αὐστηρό ἔλεγχο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, γιά νά μήν ἀλλοιωθοῦν ἢ ἀποδυναμωθοῦν τά καθιερωμένα κριτήρια τῆς Πατερικῆς παραδόσεως γιά τή μυστηριακή ἐμπειρία καί τήν πνευματική ζωῆ τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, ὅπως συνάγεται ἀπό τίς σχετικές συνοδικές ἀποφάσεις (προσωρινή ἀπαγόρευση τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου θεολόγου Α. Χομιακόφ κ.ἄ.).

Ἡ σημασία τῆς προσφοράς αὐτῆς κατανοεῖται πληρέστερα, ἂν συνεκτιμηθῆ τό γεγονός ὅτι στά νεοσύστατα κράτη τῶν ὀρθοδόξων λαῶν ἀποδυναμώθηκε ἡ σχέση τῆς θεολογίας ἀπό τήν παραδοσιακή ἐποπτεία τῆς ποιμαίνουσας Ἐκκλησίας, ἀφοῦ οἱ Θεολογικές Σχολές ἐντάχθηκαν στά Πανεπιστήμια καί τέθηκαν ὑπό τόν ἔλεγχο τῆς κρατικῆς ἐξουσίας γιά νά περιορισθῆ σέ αὐτές ἡ ἐπιρροή τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ κατὰ τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες βρέθηκαν ἀνέτοιμες νά ἀντιμετωπίσουν τά πολιτικοκρατικά σύνδρομα μίας ἀθέμιτης συζυγίας κρατικῆς ἐξουσίας καί ἐκκοσμικευμένης ἰδεολογίας, ἡ ὁποία ἀπέρριπτε τήν παραδοσιακή πνευματική σχέση τῶν ὀρθοδόξων λαῶν μέ τήν Ἐκκλησία τους. Οἱ τραγικές συνέπειες τῆς ἀθέμιτης αὐτῆς συζυγίας γιά τίς κατὰ τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες εἶναι γνωστές, ὑπῆρξαν δέ ιδιαίτερα ἐπαχθεῖς γιά τήν ὀρθόδοξη θεολογία μέχρι τά τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἀλλ' ἡ μυστηριακή ζωῆ τοῦ ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος κάλυπτε πλήρως πάντα τά ἐλλείποντα καί βεβαιωνό-

ταν από τό ἐξαιρετικό κῦρος τῆς Πατερικῆς παραδόσεως. Συνεπῶς, οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ ἀντιμετώπισαν μέ ἐντυπωσιακὴ ἱστορικὴ ἀντοχὴ τὴν περίοδο τῶν δοκιμασιῶν συνηγμένοι γύρω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, στὴν ὁποία ὑπερβαίνονται ὅλες οἱ συγχύσεις καὶ οἱ διασπάσεις τοῦ κόσμου.

Σήμερον ὁμως ἔχουμε πλήρη συνείδηση τῆς ἀνάγκης ἀνανεώσεως τοῦ θεολογικοῦ λόγου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐνίσχυση ὄχι μόνο τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητας τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἢ ὁποία δοκιμάζεται ἀπὸ τίς παλαιές καὶ ἀπὸ τίς σύγχρονες ἀποσχιστικὲς τάσεις, ἀλλὰ καὶ τῶν διορθοδόξων σχέσεων γιὰ τὴν ἀξιόπιστη προβολὴ τῆς ὀρθοδόξου μαρτυρίας στοὺς ἐγγύς καὶ τοὺς μακρὰν, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας στὰ σύγχρονα πιεστικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ ὁμοφροσύνη τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν σέ σοβαρὰ ζητήματα πίστεως ἢ κανονικῆς τάξεως ἔχει ἤδη βεβαιωθῆ μέ τὴ σύγκληση καὶ τίς ἀποφάσεις τῶν τεσσάρων Πανορθοδόξων Διασκέψεων τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 (Ρόδος, 1961, 1963, 1964, καὶ Σαμπεζύ Γενεύης, 1968), ὅπως ἐπίσης καὶ μέ τὴν πολύπλοκη διαδικασία προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στίς συνελύσεις τῆς Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς (Σαμπεζύ, 1971, 1986, 1990, 1993, 2009, 2010) καὶ τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων (Σαμπεζύ, 1976, 1982, 1986, 2009). Ἐν τούτοις, δέν ἔχουν ἀκόμη ἐξαλειφθῆ ἔθνοφυλετικὲς προλήψεις τοῦ παρελθόντος ἢ δικαιοδοσιακὲς συγχύσεις τοῦ παρόντος, οἱ ὁποῖες προκαλοῦν ἀνεπιθύμητες ἐντάσεις στίς διορθόδοξες σχέσεις καὶ δυσχεραίνουν τὴν ὀλοκλήρωση τῆς προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου.

Βεβαίως, ἡ ἀξιόπιστη μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν σύγχρονο κόσμο προϋποθέτει τὴν κατάλληλη θεολογικὴ ἀνάπτυξη τῶν προφανῶς ἐπωφελῶν γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία διεκκλησιαστικῶν σχέσεων, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀναγκαῖες ὄχι μόνο γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν ἐγκατεστημένων σέ ἕτεροδόξα περιβάλλοντα ὀρθοδόξων κοινοτήτων τῆς Διασπορᾶς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀναχαίτιση τῆς ἀθεμίτου δράσεως τῶν ἕτεροδόξων προπαγανδῶν στοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ὑπὸ τό πνεῦμα αὐτό, ἡ σύγχρονη ἀποστολὴ τῆς ὀρθοδόξου θεολο-

γίας δέν ἐξαντλεῖται μόνο στὴν ἀνανέωση τῆς σχέσεώς της πρὸς τὴν Πατερικὴ παράδοση, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ στὴν ἀξιοποίηση τῆς παραδόσεως αὐτῆς γιὰ τὴν αὐθεντικότερη ἀνταπόκρισή της στὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλωστε, ὁποιαδήποτε ἀποσύνδεση τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας ἀπὸ τίς θεμελιώδεις ἀρχές τῆς Πατερικῆς παραδόσεως συνεπάγεται τὴν ἄμεση ἢ ἔμμεση ἀποσύνδεσή της καὶ ἀπὸ τὴν αὐθεντικὴ θεολογικὴ ἐρμηνεία τῆς μυστηριακῆς ἐμπειρίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, μέ ἀρνητικὲς συνέπειες τόσο στὴν ἀξιοπιστία τῶν θεολογικῶν της προτάσεων, ὅσο καὶ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν πιστῶν.

Εἶναι λοιπὸν προφανές ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ Πατερικὴ παράδοση, ὅπως ἀνακεφαλαιώθηκαν στίς δογματικὲς ἀποφάσεις τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν συνόδων, διακήρυξαν τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας σέ ὅλα τὰ κρίσιμα ζητήματα γιὰ τὸν Θεό, τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμο μέ γνώμονα τό ὅλο μυστήριό τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ διακήρυξη αὐτὴ ἔγινε ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐρμηνεύθηκε μέ τὴ θεολογία τῶν ἐγκρίτων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτό καὶ δέν ὑπόκειται σέ ὁποιαδήποτε ἀμφισβήτηση, ἀφοῦ βιώνεται συνεχῶς στὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτῆ, ἡ σύγχρονη ὀρθόδοξη θεολογία ὀφείλει νά συντονισθῆ πρὸς τὴ διακήρυξη τοῦ ἀποστόλου Παύλου γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῶν ἀποστόλων ὡς τῶν αὐθεντικῶν «μαρτύρων» τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ: «*Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρετάς Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ. Ὁ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῆ*» (Α' Κορ. 4, 1-2). Συνεπῶς, ἀποστολὴ τῆς θεολογίας σέ κάθε ἐποχῇ, καὶ ἰδιαίτερα στὴ δικὴ μας, εἶναι νά διαφυλάξῃ ἀλώβητη τὴν ἄρρηκτη σχέση τοῦ λόγου τῆς θεολογίας μέ τὸν λόγο τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι ἔργο τοῦ ἁγίου Πνεύματος γιὰ νά μορφωθῆ ἐν ἡμῖν Χριστός, γι' αὐτό ὁ Μ. Ἀθανάσιος συνοψίζει σέ μία σύντομη φράση τό ὅλο περιεχόμενο τῆς μυστηριακῆς ἐμπειρίας τῶν πιστῶν, τονίζοντας ὅτι, μέ τὴ συμμετοχὴ μας στὰ ἰ. μυστήρια, «*τό Πνεῦμα ποτιζόμενοι, τὸν Χριστὸν πίνουμεν*» (Ἐπιστολὴ Α' πρὸς Σεραπίωνα, PG 26, 576).

Ὁμιλία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κατά τό Ἀρχιερατικό Συλλεΐτουργο στόν Καθεδρικό Ναό Ἁγίου Ἰσαακίου Δαλμάτων Ἀγίας Πετρούπολεως

(Κυριακή τῶν Ἁγίων Πατέρων τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου,
Ἐπέτειος 83ων Γενεθλίων τοῦ Μητροπολίτου Ἀγίας Πετρούπολεως
κ. Βλαδιμήρου, 27.5.2012)

Μέ πολλή χαρά καί ἀγαλλίαση ψυχῆς, συνεχίζοντας τήν Εἰρηνική μας Ἐπίσκεψη στήν Ἀδελφή Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, εὐρισκόμεθα σήμερα, μέ τήν Τίμια Συνοδία μας, στήν εὐλογημένη καί ἱστορική πόλη σας, ἡ ὁποία εἶναι ἀφιερωμένη στόν ἅγιο Ἀπόστολο Πέτρο καί συγχρόνως εἶναι συνδεδεμένη μέ μία πολύ σημαντική μορφή τῆς ρωσικῆς Ἱστορίας, αὐτή τοῦ λαμπροῦ καί ἐνδοξοτάτου αὐτοκράτορος Πέτρου τοῦ Μεγάλου.

Σήμερα ἔχουμε τήν ἐξαιρετική εὐλογία ἀπό τόν Θεό νά συλλειτουργοῦμε μεθ' ὑμῶν καί μετά τῶν ἀγαπητῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν Ἀρχιερέων καί λοιπῶν κληρικῶν, στόν περιλαμπρο αὐτόν Ναό τοῦ Ὁσίου Ἰσαακίου, Ἡγουμένου τῆς Μονῆς τῶν Δαλμάτων, τοῦ Ὁμολογητοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἱερό σέβασμα τῆς πόλεως καί καύχημα τοῦ λαοῦ, ἀλλά καί περίτρανη ἀπόδειξη τῆς εὐσεβείας του πρὸς τόν Θεό, τῆς προσηλώσεως πρὸς τήν ἀληθινή Πίστη καί τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῶν κτιτόρων του.

Ἡ Ἁγία μας Ἐκκλησία ἐορτάζει σήμερα λαμπροπρεπῶς τήν ἱερά μνήμη τῶν 318 Ἁγίων Πατέρων τῆς Πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ Ἐορτή αὐτή μᾶς ὑπενθυμίζει τήν Ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀλλά καί τήν Δύναμή Της, ἡ ὁποία ἐν τῇ Ἐνότητι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καταδικᾷ τήν κακοδοξία καί ἀναδεικνύει τήν Ἀλήθεια τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως.

Δέν εἶναι τυχαῖο, ὅτι κατ' αὐτή τήν ἡμέρα συνήλθαμε καί ἐμεῖς, Ὁρθόδοξοι ἀδελφοί, κληρικοί καί λαϊκοί ἀπό τήν Ρωσία καί τήν Ἑλλάδα, καί ἐν Ἐνότητι Ἁγίου Πνεύματος προσφέραμε κοινή λατρεία πρὸς τόν ἀληθινό Θεό.

Ἡ Ἁγία Ἐνότητά μας, ὁμως, μᾶς ὑπενθυμίζει καί τίς ὑποχρεώσεις μας ἀπέναντι στίς ἐντολές τοῦ Κυ-

ρίου μας. Στό σημερινό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα, ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος, ὁμιλῶν πρὸς τοὺς Ἰερεῖς τῆς Ἐφέσου, τοὺς ὑπενθύμισε τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος εἶπε: «*Μακάριόν ἐστι μᾶλλον δίδοναι ἢ λαμβάνειν*» (Πράξ. κ' 35).

Διά τῶν λόγων αὐτῶν κατανοοῦμε ὅτι, ὅσοι ὁμολογοῦμε τόν Χριστό, πρέπει νά εἴμεθα ἔτοιμοι νά προσφέρουμε τήν ἀγάπη μας πρὸς τόν Θεό καί τήν ἀγάπη μας πρὸς τόν πλησίον. Καί τό λέγω αὐτό, διότι ζοῦμε σέ μίαν ἐποχή, ὅπου ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ φαίνεται παράδοξος καί περιφρονεῖται ὑπό τῶν πολλῶν, κακοποιεῖται καί διαστρέφεται.

Ἡ ἀγάπη μας πρὸς τόν Θεό εἶναι θεμελιωμένη στήν χριστιανική πίστη, ὅτι ὁ Θεός εἶναι ὁ Πατέρας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά καί ὅτι ἡ ἀγάπη μας πρὸς τό πλησίον εἶναι ἐπίσης ἀπαύγασμα τῆς ἰδίας χριστιανικῆς πίστεως, διότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα πρὸς ἀλλήλους ἀδελφοί.

Αὐτή τήν ἱερή ἀγάπη πρὸς τόν Θεό καί τόν πλησίον διατρανώουμε σήμερα καί ἐπί πλέον ὁμολογοῦμε ὅτι ἡ ἀγάπη, τήν ὁποίαν αισθανόμεθα νά κυριεύει τήν ὑπαρξή μας, δέν εἶναι αἴσθημα νεκρό ἢ ἔννοια ἀφηρημένη, ἀλλά δύναμη ἐνεργός καί παρὰ τῶν ἔμπρακτων καρποφορίας, ἡ ὁποία μπορεῖ νά φθάσει στά ὄρια καί τῆς θυσίας τῆς ζωῆς μας.

Ἄν ἀνασκοπήσουμε τήν ἱστορία τῶν Πατέρων καί τῶν Ἁγίων μας, θά διαπιστώσουμε ὅτι αἰσθάνθηκαν καί ἄσκησαν κατά τρόπο παραδειγματικό αὐτή τήν ἐντολή τοῦ Κυρίου μας. Ἡ βαθεῖα πίστη τους στόν Πανάγαθο Θεό φώτισε καί τίς πλέον σκοτεινές ἡμέρες τῆς ζωῆς τους καί ἡ ψυχὴ τους ἦταν πάντοτε γεμάτη ἀπό συμπάθεια καί ἔμπρακτη ἀγάπη πρὸς τόν πλησίον.

Γνώριζαν πολύ καλά πόσο ἅγιο καί εὐλογημένο γεγονός εἶναι ὁ χριστιανός νά κάνει κοινωνούς τῆς χαρᾶς καί τῶν ἀγαθῶν, τά ὁποία προσφέρει ὁ Πα-

νάγαθος Θεός, όλους τους ταλαιπωρημένους αδελφούς του, αυτούς που στενάζουν κάτω από τό πέλμα του πολύμορφου ανθρώπινου πόνου, γιατί πάντοτε μέσα στην πιστεύουσα και φιλόδοξη καρδιά τους είχε βαθείά ἀπήχηση ὁ λόγος τοῦ Κυρίου: Μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν.

Ἀγαπητοί μου ἀδελφοί,

Εἶναι γνωστό σέ ὅλους σας, ὅτι στήν Ἑλλάδα τὰ τελευταία χρόνια οἱ ἀδελφοί σας Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί ἀντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα, τὰ ὁποῖα δημιούργησε ἡ οικονομική κρίση. Παρόμοια προβλήματα καί ἀνάλογες δυσκολίες ἀντιμετώπισατε καί σεῖς κατά τό παρελθόν. Ἐμεῖς πιστεύουμε, ὅτι ὅλα αὐτά εἶναι δοκιμασίες τοῦ Θεοῦ, ἐξ αἰτίας τῶν λαθῶν μας καί τῆς ἀπομακρύνσεώς μας ἀπό τήν εὐσέβεια καί τήν βαθείά πίστη στόν Θεό που μᾶς δίδαξαν οἱ πρόγονοί μας. Κατά βάθος, ὅλοι βλέπουμε καί αισθανόμεθα, ὅτι πίσω ἀπό τίς δοκιμασίες ὑπάρχει ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό δέν ἀπελπίζομεθα καί δέν ἀπογοητεύομεθα. Πιστεύουμε, ὅπως πιστέψατε καί πιστεύετε καί σεῖς, στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ καί ἀγωνιζόμεθα. Ἔχουμε πολῦτιμο συμπαράστατή τήν Ἁγία Ἐκκλησία μας καί τίς προσευχές τῶν ὁμοδόξων ἀδελφῶν μας ἀνά τήν Οἰκουμένη. Πολῦτιμος χειραγωγός μας εἶναι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου μας. Ὅπως οἱ μακάριοι πρόγονοί μας ἔπραξαν στίς κρίσιμες στιγμές τῆς ζωῆς τους, ἔτσι καί ἐμεῖς, ὡς χριστιανοί, θά ἀγωνισθοῦμε νά ἀναδειχθοῦμε ἄξιοι τῶν περιστάσεων. Ἐμβληματά μας, ἀτομικό καί κοινό, εἶναι ὁ πλησίον. Αὐτός που ἐμφανίζεται κάθε στιγμή ἐνώπιόν μας ὑπό τήν μορφή τοῦ δυστυχημένου ἀδελφοῦ, ὁ ὁποῖος ὑποφέρει χωρίς ψωμί, χωρίς στέγη, χωρίς φάρμακα, χωρίς στήριξη, χωρίς θαλπωρή ἀγάπης καί χαρᾶς. Ἐλπίδα μας καί στηριγμός μας εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, μέ τούς Ποιμένες καί τούς καλοῦς ἀδελφούς, μαζί μέ τούς ὁποῖους κύπτουμε μέ συμπάθεια καί γνήσια συμπαράσταση ἐπάνω στοῦς πραγματικούς μάρτυρες τῆς ζωῆς, κάνοντας τόν πόνο τους πόνο μας, καί τήν χαρά τους χαρά μας.

Σήμερα που εἴμεθα ἐδῶ κοντά σας, καί βιώνουμε τήν ἐνότητα τῆς πίστεως καί τήν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, αισθανόμεθα, ὅτι δέν εἴμεθα μόνοι μας. Αισθανόμεθα ὅτι εἶστε κοντά μας καί μᾶς ἐνδυναμώνετε μέ τήν προσευχή σας. Γι' αὐτό, Σεβασμιώτατε, Σεβαστοί πατέρες καί ἀγαπητοί

ἀδελφοί, σᾶς εὐχαριστοῦμε γιά τήν λαμπρή ὑποδοχή, τήν ὠραία φιλοξενία καί τὰ πολλά καί πλούσια αἰσθήματα ἀγάπης καί φιλαδελφίας που ἐπεδείξατε πρός τήν ἡμετέρα ταπεινότητα καί τήν Τίμια Συνοδία μας.

Εὐχαριστοῦμε τόν Πανάγαθο Θεό, διότι μᾶς ἔδωσε σήμερα καί μίαν ἐπί πλέον χαρά, νά εἴμεθα κοντά σας, Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Βλαδίμηρε, καί νά συνοροτάζουμε μαζί σας τήν ἐπέτειο τῶν γενεθλίων σας.

Συμμετέχοντες στήν χαρά σας καί τήν χαρά τοῦ εὐσεβοῦς ποιμνίου σας, ἐκφράζουμε τὰ φιλάδελφα αἰσθήματά μας πρός τό σεβαστό πρόσωπό σας, ἀλλά καί τόν σεβασμό καί τήν ἐκτίμηση τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρός τήν Σεβασμιότητά σας.

Ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ σᾶς ἀξίωσε μακρᾶς καί λαμπρᾶς ἱερατικῆς καί ἀρχιερατικῆς προσφορᾶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, διά τῆς ὁποίας ἀπεδείξατε τήν βαθύτητα πίστη σας, τήν ἀκλόνητη ἀφοσίωσή σας στήν ἁγία Ἐκκλησία, τούς ἱερούς Κανόνες καί τίς Παράδοσεις Τῆς.

Σᾶς τιμοῦμε καί ἐμεῖς σήμερα, μαζί μέ τήν Ἀγιώτατη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας καί τόν εὐσεβῆ κληροκαί λαό τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι κατά τίς ἐόρτιες αὐτές στιγμές, ἀναγνωρίζοντας τήν ποικιλοτρόπως ἐκδηλούμενη πρός αὐτούς πατρική σας στοργή καί θυσιαστική προσφορά, σᾶς ἀναποδίδουν τόν προσήκοντα σεβασμό καί τήν υἱική τους ἀγάπη.

Εὐχόμεθα, ὁ Δωροδότης Κύριος νά χαρίζει στήν ἡμετέρα πεφιλημένη Σεβασμιότητα ἔτη ὡς πλεῖστα, ἐν ὑγείᾳ ἀμφιλαφεῖ, πρός συνέχιση τῆς τετιμημένης καί λαμπρᾶς ἀρχιερατικῆς διακονίας τῆς.

Ἐκφράζουμε, γιά μία ἀκόμη φορά, τίς εὐχαριστίες μας πρός τόν Ἁγιώτατο Πατριάρχη Μόσχας καί πάσης Ρωσίας κύριο Κύριλλο γιά τήν εὐγενῆ καί φιλάδελφη πρόσκληση, τὰ ἀγαθὰ αἰσθήματα καί τίς φιλόφρονες ἐκδηλώσεις τιμῆς καί ἀγάπης πρός τήν ἡμετέρα ταπεινότητα, τήν Τίμια Συνοδία μας καί τόν εὐσεβῆ καί φιλοχριστό ἑλληνικό λαό.

Προσευχόμεθα γιά σᾶς, καί παρακαλοῦμε καί σεῖς νά μήν παύσετε νά προσεύχεσθε ἐκτενωῶς ὑπέρ τῶν ἐν Ἑλλάδι ὁμοπίστων ἀδελφῶν σας.

Πολλά τὰ ἔτη σας, Σεβασμιώτατε

Ὁμιλία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου στήν Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σεργίου

(29.5.2012)

Αἰσθάνομαι ταπεινός προσκνητής στόν ἱερό τόπο, ὁ ὁποῖος ἔχει ποτισθῆ μέ δάκρυα μετανοίας καί ἀσκητικῶν ἀγωνισμάτων μεγάλου πλήθους ἐπωνύμων καί ἀνωνύμων ἀσκητῶν ἕξι περίπου αἰῶνων καί ἔχει ταυτισθῆ μέ τήν ἐντυπωσιακή πνευματική ἀκτινοβολία τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ στήν ἱστορική πορεία τοῦ εὐλαβοῦς ρωσικοῦ λαοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας του. Ἡ ἀπήχηση τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σέ ὄλες σχεδόν τίς ἡγεμονίες τῆς Ρωσίας εἶχε εὐεργετικές συνέπειες σέ ὄλες σχεδόν τίς πτυχές τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ πνευματικοῦ καί τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀνεξαρτήτων φυλῶν τῶν ἀνατολικῶν Σλάβων, οἱ ὁποῖες ὀργανώθηκαν σέ μία ἐκκλησιαστική μητρόπολη ὑπό τήν κανονική δικαιοδοσία τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐντυπωσιακή ἐπέκταση τῆς ἰδρύσεως νέων ἐπισκοπῶν σέ κάθε συγκεκριμένη ἡγεμονία ἀπό τό Κίεβο μέχρι τό Νόβγκοροντ κατά τίς πρῶτες ἤδη δεκαετίες ἀνέδειξε τήν ἐθνική συγγένεια τῶν φυλῶν καί ἐνίσχυσε τοὺς πνευματικούς τους δεσμούς, ἀφοῦ ὄλες οἱ ἐπισκοπές ὑπήγοντο στόν μητροπολίτη Κιέβου καί πάσης Ρωσίας, ὁ ὁποῖος ἐκλεγόταν κατά κανόνα ἀπό τόν κληρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί εἶχε τήν κύρια εὐθύνη τόσο γιά τό ὅλο ἱεραποστολικό ἔργο, ὅσο καί γιά τή γενναία ὑποστήριξη του ἀπό τή Μητέρα Ἐκκλησία.

Βασικοί ἄξονες τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου ἦσαν ἡ κατήχηση καί τό βάπτισμα τῶν προσερχομένων μέ τή συνδρομή προφανῶς καί τῶν τοπικῶν ἡγεμόνων, ἡ κατασκευή ξυλίνων κυρίως ἰ. Ναῶν γιά τήν τέλεση τῆς θείας Λειτουργίας, ὁ καθαγιασμός καί ὁ ἐφοδιασμός του μέ τά ἀναγκαῖα ἱερά σκεύη, ἱερά βιβλία καί ἱερές εἰκόνες, ἡ προετοιμασία στελεχῶν γιά τόν ἱερό κληρο τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας,

ἡ ἴδρυση σχολείων γιά τή διδασκαλία τῆς ἐπινοηθείσης παλαιοσλαβικῆς γραφῆς ἀπό τοὺς θεσσαλονικεῖς ἀδελφούς Κύριλλο καί Μεθόδιο, τῶν φωτιστῶν τῶν Σλάβων, ὅπως ἐπίσης καί τοῦ μεταλαμπαδευθέντος στή Ρωσία πλουσίου μεταφραστικοῦ ἔργου (Ἁγία Γραφή, θεία Λειτουργία, κήρυγμα τῆς βυζαντινῆς ἱεραποστολῆς, ἐπιλεγμένα πατερικά ἔργα, βυζαντινός Νομοκάνοντας κ.ἄ.) καί γενικότερα ἡ ἐξασφάλιση ὄλων τῶν προϋποθέσεων ὀργανώσεως καί λειτουργίας κάθε ἐπισκοπῆς ἢ ἐνορίας γιά τήν εὐρύτερη ἀνάπτυξη τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου στήν περιοχή.

Στά πλαίσια αὐτά ἐντάχθηκε καί ἡ προετοιμασία καταλλήλων στελεχῶν γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ Μοναχισμοῦ στίς ἀχανεῖς ἐκτάσεις ἱεραποστολικῆς δράσεως μέχρι τόν Βόλγα πρὸς τήν Ἀνατολή καί μέχρι τή Βαλτική Θάλασσα πρὸς Βορρᾶ. Ὁ ζηλωτής τοῦ ἀσκητικοῦ βίου Ἀντώνιος ἀπό τό Λιοῦμπετς ἀπεστάλη στό Ἅγιον Ὄρος γιά νά μαθητεύσει ὡς δόκιμος μοναχός καί νά δώση τίς καθιερωμένες ὑποσχέσεις, γιά νά λάβει τή μοναστική κουρά μετά τό πέρας τῆς δοκιμασίας στοὺς αὐστηροὺς ἀσκητικούς κανόνες τοῦ ἀγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ. Ὁ ἡγούμενος τῆς ἀγιορειτικῆς μονῆς τόν προέτρεψε νά ἐπιστρέψει στή Ρωσία καί νά ἰδρύσει μέ τήν εὐλογία τοῦ Ἁγίου Ὁρους μεγάλο μοναστικό κέντρο, προέβλεψε δέ ὅτι ἔτσι θά ἐλκύσει στήν ἀσκητική πνευματικότητα πολλοὺς μοναχούς γιά τή νεοσύστατη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας. Κατά τήν ἐπιστροφή του ἐπισκεφθηκε τά ἤδη ἰδρυμένα ἀπό τή βυζαντινὴ ἱεραποστολή πρῶτα μοναστήρια στήν εὐρύτερη περιοχή τοῦ Κιέβου, στά ὁποῖα ὁμως ἡ ἀσκησιμὸν δέν εἶχε τήν αὐστηρότητα τῶν ἀγιορειτικῶν μονῶν. Ἔτσι, ἐπέλεξε μία Κρύπτη στήν περιοχή τοῦ Κιέβου γιά νά ἐγκατα-

βίωση και νά ιδρύσει ένα μοναστικό κέντρο μέ τήν αὐστηρότητα τῶν κανόνων ἀσκήσεως τοῦ ἀγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ (1051). Ἐκεῖ, συνέρρεαν πολλοί κиеβινοί εἴτε γιά νά διδαχθοῦν τούς ἀγιορειτικούς κανόνες μοναχικοῦ βίου ἢ γιά νά λάβουν τήν εὐλογία τοῦ περιήφμου πλέον ἀσκητοῦ, ἐνῶ ἡ Κρούπη ἀναπτύχθηκε σέ μεγάλο μοναστικό κέντρο μετά τήν παραχώρηση ἀπό τόν μεγάλο ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου Ἰζιασλάβ ὀλόκληρης τῆς γύρω ἀπό τήν Κρούπη ὄρεινης περιοχῆς γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Ἡ ἐντυπωσιακή προσέλευση νέων ἀσκητῶν στήν περιοχή ἐξηγεῖ τήν καθιέρωσή του σέ μία δεκαετία περίπου (1051-1062) ὡς τοῦ μεγαλύτερου μοναστικοῦ κέντρου γιά ὅλες σχεδόν τίς ἐκφράσεις τοῦ ἀσκητικοῦ βίου μέ ἐπίκεντρο τήν ἀνεπτυγμένη καί ἀνακαινισμένη Λαύρα τῶν Κρυπτῶν (Πετσέροσκαγια Λαύρα), ἡ ὁποία ἐγινε ἐξαιρετο πρότυπο μοναστικῆς πολιτείας καί μητέρα πολλῶν μονῶν στίς ρωσικές ἡγεμονίες. Σημαντικότεροι ἀπό τούς πρώτους προσελθόντες στήν Κρούπη τοῦ Ἀντωνίου ὑπῆρξαν ὁ πρεσβύτερος Νίκων καί ὁ ζηλωτής τῶν ἀσκητικῶν ἀγωνισμάτων Θεοδόσιος, ὅπως ἐπίσης οἱ Ἐφραίμ καί Βαρλαάμ, τέκνα πλουσίων οἰκογενειῶν τῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς (ντρουζίνα) τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου. Οἱ τέσσαρες αὐτοί μοναχοί συνδέθηκαν μέ τήν ταχύτατη ἀνάπτυξη τῆς Λαύρας τῶν Κρυπτῶν ὄχι μόνο σέ ἀριθ-

μό μοναχῶν, ἀλλά καί σέ πνευματική ἀκτινοβολία σέ ὅλες τίς ρωσικές ἡγεμονίες. Ὁ Νίκων μετέβη στήν ἡγεμονία τοῦ Τιμουτορακάν, ὅπου ἴδρυσε ἀξιόλογη μονή, ἐνῶ ὁ Ἀντώνιος ἀνέθεσε τήν ἡγεμονία τῆς Λαύρας στόν Βαρλαάμ καί ἀποσύρθηκε γιά νά ζήσει ἀναχωρητικό βίο μέχρι τόν θάνατό του (1072). Ὁ Ἐφραίμ μετέβη στήν Κωνσταντινούπολη γιά νά ζητήσει τό Τυπικόν τῆς Μονῆς Στουδίου, τό ὁποῖο χρησιμοποιήθηκε ὡς βάση γιά τό Τυπικόν τῆς Λαύρας τῶν Κρυπτῶν, ἀλλά καί ἄλλα θεολογικά, λειτουργικά καί ἀσκητικά ἔργα.

Ὁ ἡγούμενος Θεοδόσιος, ὁ ὁποῖος διαδέχθηκε τόν Βαρλαάμ (1062), ἀναδείχθηκε σέ ἐξέχουσα μορφή τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ ὄχι μόνο γιατί κατά τήν περίοδο τῆς ἡγεμονίας τοῦ (1062-1074) ἡ Λαύρα γνώρισε μεγάλη ἀνάπτυξη σέ ἀριθμό καί σέ ποιότητα μοναχῶν, ἀλλά καί γιατί ὑπῆρξε ὁ μεγαλύτερος ὄραματιστής τοῦ ἰδιαίτερου πνευματικοῦ ρόλου τοῦ μοναχισμοῦ στή Ρωσία. Ἡ συμβολή τῆς Λαύρας ἦταν μεγάλη τόσο γιά τή διάδοση τῆς χριστιανικῆς πίστεως σέ ὅλες τίς ἡγεμονίες τῆς Ρωσίας, ὅσο καί γιά τήν αὐθεντική βίωση ἀπό τούς πιστούς τῆς ἀσκητικῆς πνευματικότητας τῆς ἐν Χριστῷ καινῆς ζωῆς. Ἀπό τούς ζηλωτές μοναχούς τῆς Λαύρας ἀναδείχθηκαν οἱ πρώτοι ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, πολλοί ἐπίσκοποι τῶν νεοσύστατων ἐπισκοπῶν στίς ρωσικές ἡγεμονίες, πολλοί ἡγούμενοι τῶν ἰδρυομένων νέων μο-

Τά Μέλη τῆς Διαρκοῦς Ἱεράς Συνόδου, τά ὁποῖα συνόδευσαν τόν Μακαριώτατο κατά τήν ἐπισκεψή του στήν Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας.

νῶν καί πολλοί λόγοι μοναχοί, οἱ ὁποῖοι σφράγισαν μέ τή δράση τους ὄχι μόνο τήν ἐντυπωσιακή ἀνάπτυξη τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ, ἀλλά καί ὅλες τίς πτυχές τοῦ θρησκευτικοῦ καί τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Ρωσίας. Ἔτσι, στίς ἀρχές ἤδη τοῦ 17 αἰῶνα ὑπῆρχαν περισσότερες τῆς μιᾶς μονές σέ ὅλες τίς ἡγεμονίες τῆς Ρωσίας, ἐνῶ στίς μεγάλες ἡγεμονίες τοῦ Κιέβου καί τοῦ Νόβγκοροντ ὑπερέβαιναν τίς 20 ἀντιστοίχως, οἱ ὁποῖες ἀκολουθοῦσαν τήν αὐστηρότητα τῶν ἀσκητικῶν ἀγωνισμάτων τοῦ ἀγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ καί τόνιζαν τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του ρωσικοῦ μοναχισμοῦ.

Ἐπὶ τήν ἔννοια αὐτή, ὁ ρωσικός μοναχισμός συνέδεε σέ μία ἀρμονική καί ἄρρηκτη συζυγία τόν μοναχικό βίο μέ τήν ἱεραποστολική δράση, τά ἀσκητικά ἀγωνίσματα μέ τό εὐαγγελικό κήρυγμα, τήν ἀσκητική πνευματικότητα μέ τή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας, τῆς κατά μόνας προσευχῆς μέ τήν πρόθυμη διακονία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, τά ὁποῖα καθόρισαν καί τή βαθύτερη πνευματική σχέση του μέ τόν εὐλαβή ρωσικό λαό. Συνεπῶς, ἡ χαλάρωση τῶν ἀσκητικῶν ἀγωνισμάτων κατά τούς χαλεπούς καιρούς τῆς μογγολικῆς κυριαρχίας (1240-1380), καίτοι δέν μείωσε τήν ἤδη παγιωμένη ἰδιαίτερη τάση τῶν εὐλαβῶν ρώσων πρὸς τόν μοναχισμό, περιόρισε ὅμως τήν πνευματική του ἀκτινοβολία στήν ἱεραποστολική κυρίως δράση. Ἡ ἔξοδος τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ ἀπό τήν ἱεροποιημένη τελετουργική τυπολατρία ἦταν ἀναγκαῖα γιά τήν ἀνανέωση τῆς ἀσκητικῆς του πνευματικότητας, ἡ ὁποία ἦταν δυνατή μέ τήν ἐπιστροφή στήν αὐστηρότητα τῶν κανόνων τοῦ ἀγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ. Τόν ἀγώνα αὐτό ἀνέλαβε ὁ ἅγιος Σέργιος τοῦ Ραντονέζ (1314-1392), ἡ μεγάλη αὐτή μορφή τόσο τοῦ ρωσικοῦ, ὅσο καί τοῦ ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ γενικότερα σέ μία δύσκολη περίοδο γιά τόν δοκιμαζόμενο ἀπό τή μογγολική καταπίεση ρωσικό λαό.

Προσκυνητής σήμερον στόν ἱερό αὐτό τόπο δέν τολμῶ νά ὀμιλήσω γιά τό πρόσωπο καί τό μεγαλόπνοο ἔργο τῆς μεγάλης αὐτῆς πνευματικῆς προσωπικότητας τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας ὄχι μόνο γιατί ὅλοι οἱ θαυμαστοί καρποὶ τῶν ἀσκητικῶν του κατορθωμάτων εἶναι σέ ὅλους γνωστοί, ἀλλά καί γιατί ἡ πνευματική του ἀκτινο-

βολία παραμένει ζῶσα καί ἐνεργός γιά νά φωτίζει καί νά θερμαίνει τήν εὐλάβεια ὄλων τῶν πιστῶν. Ἡ ἐπιλογή του ὅμως νά ἀκολουθήσει τήν αὐστηρή ἀσκησιμότητα τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου στήν ἔρημο τότε περιοχὴ τοῦ Ραντονέζ μαζί μέ τόν χηρεύσαντα ἀδελφό του Στέφανο καί ἡ προσέλευση ἄλλων ἀναχωρητῶν κατέστησαν ἀναγκαῖα τήν κοινή λειτουργική τους ἐξυπηρέτηση ἀπό πρεσβύτερο τοῦ ἐγγύτερου χωρίου. Ἔτσι, μαζί μέ τόν ἀδελφό του κατασκεύασαν τόν ἀφιερωμένο στήν Ἁγία Τριάδα μικρὸ νὰό μέ καλύβη καί κελλί, ἀλλά τίποτε δέν ἔδειχνε ὅτι στόν ἔρημο αὐτό τόπο εἶχε ἤδη ἀρχίσει ἡ μυσταγωγική τελετουργία γιά τήν ἀναγέννηση τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ. Ὁ Θεὸς εὐλόγησε τίς ἐπιλογές τοῦ ταπεινοῦ ἀναχωρητῆ καί ἡ Ἐκκλησία γεύθηκε τούς πλούσιους καρπούς τῆς ἀδιάλειπτης προσευχῆς του.

Ἡ ἀπόφαση ὅμως τοῦ ἀδελφοῦ του Στεφάνου νά ἐνταχθεῖ στή μεγάλη μονή τῶν Θεοφανίων (Μπογογιαβλένσκυ) τῆς Μόσχας, ὅπου μόναζε καί ὁ μετέπειτα μητροπολίτης Ρωσίας Ἀλέξιος, ἀνοιξε νέες προοπτικὲς γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς μονῆς. Ἡ ἐκλογή του ὡς ἡγουμένου ἀπὸ τούς ἀναχωρητῆς τῆς περιοχῆς συνδυάσθηκε μέ τή μετάβασή του στή Μόσχα, τή χειροτονία του σέ πρεσβύτερο καί τήν ἔγκριση τῆς ἐκλογῆς του στήν ἡγουμενία τῆς μονῆς ἀπὸ τόν τοποτηρητὴ τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπο Ἀθανάσιο τοῦ Περεϊασλάβ, ἀφοῦ ὁ μητροπολίτης Ἀλέξιος εἶχε προσκληθῆ στή σύνοδο τοῦ Πατριαρχείου Κπόλεως. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀδελφοῦ του Στεφάνου μέ τόν γιό του Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος ἐκάθη μοναχὸς ἀπὸ τόν ἡγούμενο Σέργιο καί ἀργότερα ἀναδείχθηκε ἡγούμενος τῆς μονῆς Σιμόνωφ, συνέπεσε μέ τή μεγάλη συρροή ἀσκητῶν, ἐνῶ πολλοὶ χριστιανοὶ ἀποψίλωναν τά δάση καί ἐγκαθίσταντο στήν περιοχὴ. Ἡ φήμη τοῦ ἁγίου Σεργίου καί ἡ αὐστηρότητα τῶν ἀσκητικῶν ἀγωνισμάτων πολλαπλασίασαν τίς προσκυνηματικές ἐπισκέψεις πλήθους πιστῶν καί ἡγεμόνων γιά νά λάβουν τήν εὐλογία τοῦ ὁσίου, ὁ ὁποῖος δέχθηκε τήν προτροπὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου γιά τήν καθιέρωση στή μονή τοῦ κοινοβιακοῦ συστήματος καί ἔλαβε τήν ἔγκριση τοῦ μητροπολίτη Ρωσίας Ἀλεξίου. Βεβαίως, ἡ εἰσαγωγή τοῦ κοινοβιακοῦ συστήματος, καίτοι ὀδήγησε στή μεγάλη αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοναχῶν, ἐν τού-

τους προκάλεσε χαλάρωση στην αυστηρότητα της ασκήσεως και τριβές στις σχέσεις των μοναχών, γι' αυτό ο όσιος εγκατέλειψε τη μονή και ίδρυσε τη μονή του Ευαγγελισμού στην περιοχή Κιρζάτς. Ἐπέστρεψε όμως στη μονή του με την παράκληση των μοναχών και την προτροπή του μητροπολίτη Ἀλεξίου για την επιστροφή του στην ἡγουμενία της μονῆς.

Ἡ μεγάλη πνευματική του ἐπιρροή στὸν εὐλαβῆ ρωσικό λαό ἔγινε αἰσθητότερη με τὶς συνεχεῖς ἐπισκέψεις τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μόσχας Δημητρίου γιὰ νὰ λάβῃ τὶς πνευματικὲς συμβουλές και τὶς εὐλογίες τοῦ οσίου Σεργίου σὲ ὅλες τὶς κρίσιμες στιγμές τῆς ἡγεμονίας του. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ κατέφυγε στὴ μονή πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Τατάρων. Ὁ όσιος προέτρεψε τὸν ἡγεμόνα νὰ ὑπερασπισθῆ με τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὶς ὀρδές τῶν ἀπίστων, τοῦ προανήγγειλε τὴ βεβαιότητα τῆς ἐνδοξῆς νίκης και τὴ θριαμβευτικὴ επιστροφή του στὴ Μόσχα, ἡ ὁποία ἐπαληθεύθηκε με τὴ μεγάλη του νίκη στὸ Κουλίκοβο (1380). Ἡ χαρισματικὴ του προσωπικότητα συνέδεσε τὴν ἱερὴ αὐτὴ μονή με μίαν ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἱστορικὲς στιγμές τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ, ἀφοῦ ἡ μεγάλη πνευματικὴ της ἀκτινοβολία, ἀφ' ἑνός μὲν τὴν ἀνέδειξε ὡς ἐξαιρετο πρῶτοτύπο του κοινοβιακοῦ μοναχισμοῦ τῆς μοσχοβιτικῆς Ρωσίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐνίσχυσε τὴ στρόφῃ πρὸς τὸν μοναχισμό με τὴν ἴδρυση 180 περίπου νέων κοινοβιακῶν μονῶν σὶς βόρειες κυρίως ἡγεμονίες τῆς Ρωσίας.

Εἶναι ὁμως προφανές ὅτι ἡ ἐντυπωσιακὴ αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κοινοβιακῶν μονῶν ἦταν εὐεργετικὴ ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀνθηση τοῦ ρωσικοῦ μοναχισμοῦ, ἀλλὰ και γιὰ τὴν ὑποστήριξη τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου σὶς ἀνατολικὲς και τὶς νότιες περιοχές τῆς Ρωσίας, ἐνῶ συγχρόνως κάλυπτε σημαντικὲς ἀνάγκες γιὰ τὴ μόρφωση και τὴ στελέχωση τοῦ ἱ. κλήρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας.

Συνεπῶς, ἡ προσκνηματικὴ μας ἐπίσκεψη στὸν ἱερό αὐτό τόπο ἀποτελεῖ γιὰ ὅλους μας μίαν κοινὴ, διαχρονικὴ και ἀδιαμφισβήτητη διαπίστωση, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει ὅτι ὁ μοναχισμός ἀφ' ἑνός μὲν εἶναι ἡ ὑψιστὴ ἐσχατολογικὴ ἔκφραση τῆς ἀσκητικῆς πνευματικότητας τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι διὰ τοῦ μοναχισμοῦ ὑπερβαίνονται ὅλες οἱ ἐθνικὲς, δικαιοδοσιακὲς ἢ ἄλλες ἐπαχθεῖς φορτίσεις τῆς ἀρραγοῦς ἐνότητος τοῦ ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ὁ ἅγιος Σέργιος τοῦ Ραυτονέζ ἐνσάρκωσε με τὴν αυστηρότητα τῶν ἀσκητικῶν του ἀγωνισμάτων και τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου του, γι' αὐτό παραμένει ἐξαιρετο ὑπόδειγμα ἀσκητικῆς πνευματικότητας ὄχι μόνο γιὰ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἢ και γιὰ τὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία γενικότερα, ἀλλὰ και γιὰ ὀλόκληρο τὸν κόσμο, στὴν ὁποία ἀναφέρεται τόσο ἡ προσευχὴ, ὅσο και ἡ ἀποστολὴ τοῦ μοναχισμοῦ. Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία τρέφεται ἀπὸ τὴν προσευχὴ τῶν ἁγίων και τῶν οσίων τῆς πίστεως, ὀφείλει νὰ ἀξιοποιήσει τὸ ἐξαιρετο ὑπόδειγμά τους και στὴν ἐποχὴ μας.

Ὁμιλία στή Θεολογική Ἀκαδημία τῆς Μόσχας

Τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Γερωνύμου

(29.5.2012)

«Ὁ δέ ἡμέτερος παιδαγωγός ἅγιος Θεός Ἰησοῦς, ὁ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος καθηγεμών λόγος, αὐτός ὁ φιλόφρων Θεός ἐστὶ παιδαγωγός».

Μέ τόν λόγο αὐτό, ὁ ὁποῖος ἀνήκει στή σπουδαία μορφή τῶν ἀπαρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἐνός ἀπό τούς θεμελιωτές τῆς πρώτης Σχολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς Κατηχητικῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, σᾶς ἐκφράζω τήν χαρά καί τήν βαθύτατη συγκίνησή μου, καθώς βρίσκομαι στό ἱερό καθίδρυμα τῆς ἐπιστήμης τῆς Θεολογίας, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ ἰσχυρότατο δεσμό τῆς σχέσης τῶν Λαῶν καί τῶν Ἐκκλησιῶν μας.

Αἰσθάνομαι ὡς νά περιβάλλομαι ἀπό ἀγλύν, τήν ὁποία δημιουργήσαν χρόνοι μακροί καί μορφές ἀναλλοίωτες μέσα στό πέρασμα τῶν αἰώνων. Μορφές καί γεγονότα, ὅπως τά τόσα καί τόσα πού μᾶς συνδέουν ἀδιάσπαστα μέ τήν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ ἀγάπη, μέ τίς ἀγαθές σχέσεις καί τίς προσφορές καί ἀπό τίς δύο πλευρές. Μορφές πνευματικές, τῶν ὁποίων ἔχομε σήμερα ἔλλειμμα, μέ ἀποτελεσμα οἱ ἄνθρωποι νά μὴ ἀκούουν τήν προσηγορία τοῦ προφήτου λέγοντος: «Παύσασθε ἀπό τῶν ἔργων ὑμῶν, τῶν παλαιῶν ἀμαρτιῶν, μάθετε καλόν ποιεῖν ἔκκλινον ἀπό κακοῦ καί ποιήσον ἀγαθόν ἡγάπησας δικαιοσύνην, ἐμίσησας ἀνομίαν».

Λέγεται συνήθως ὅτι οἱ σχέσεις τῶν δύο λαῶν μας σηματοδοτοῦνται ἀπό τήν στιγμή κατά τήν ὁποία ὁ ρωσικός λαός ἀσπάσθηκε τόν Χριστιανισμό. Ἀλλά ἐπιτρέψτε μου νά εἰπῶ ὅτι οἱ σχέσεις τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Ρωσίας στόν τομέα τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς παιδείας καί τῶν διακρατικῶν σχέσεων εἶναι τόσο μακροχρόνιες πού χάνονται στά βᾶθη τῶν αἰώνων, ἤδη στούς ὀμηρικούς χρόνους, στό πλαίσιο τοῦ Τρωικοῦ πολέμου καί τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.

Ὁ τρόπος ζωῆς, οἱ βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ πού ἔθεσαν ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι ἐπισκέπτες, ἀρχικά, καί ἀποικοὶ μέ τόν καιρό, ὀρισμένα στοιχεῖα ἀπό τόν

ὁποῖο φέρνουν διαρκῶς στό φῶς οἱ ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές, μαρτυροῦν τήν παλαιότητα τῆς παρουσίας στή γῆ τῆς σημερινῆς ρωσικῆς δημοκρατίας, τοῦ ἀνήσυχου καί δημιουργικοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, καί προοιωνίζον τήν στερεότητα τῶν σχέσεων πού ἐμελλαν νά προκύψουν στό μέλλον καί ὡς τίς ἡμέρες μας. Ὅσο κι ἄν φαίνεται ὑπερβολή, οἱ δεσμοί μέ τόν τόπο προλείαναν μέ ἕναν ἀπερίγραπτο τρόπο τήν θέρη, ἡ ὁποία διατηρεῖ ζωντανή καί ἀκμαία τήν σχέση μας.

Ἐξετάζοντας τίς ρίζες τῶν παραγόντων πού ἔδωσαν τή δυνατότητα στή Ρωσία νά κατακτήσει καί νά διατηρηθεῖ στή θέση πού ἔφθασε, μέ θαυμασμό καί σεβασμό παρατηρεῖται τό γεγονός, ὅτι τό Βυζάντιο, σέ μία ἐποχή πού πλέον ψυχρορραγοῦσε, ἔπαιξε τόσο σπουδαῖο ρόλο στήν κατάκτηση αὐτή, ὥστε νά θεωρηθεῖ μία ἀπό τίς πιό σημαντικές, ἄν ὄχι καί ἡ σημαντικότερη συμβολή τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ στήν ἱστορία τῆς νεότερης Εὐρώπης.

Εὐρισκόμενος στόν χῶρο αὐτόν αἰσθάνομαι τήν ἀνάγκη νά ἀναφέρω τό ὄνομα ὀρισμένων μεγάλων ἀλλά ταπεινῶν κατὰ τό φρόνημα ἀνδρῶν, ὡς μνημόσυνο γιά τά ἔργα τους πού ἔθεσαν τά θεμέλια στόν τόπο αὐτό, γιά νά ἀνθήσει ἡ πίστη, ἡ παιδεία καί ὁ πολιτισμός. Ἡ κληρονομιά πού ἄφησαν ἀποτελεῖ πηγή ἀστείρευτης γνώσης στούς σπουδαστές τῆς Σχολῆς σας, μέ τό σκεπτικό ὅτι δέν ἐφείσθησαν οὔτε τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς τους, γιά νά ἐπιτελέσουν τό ἔργο τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας τῶν νέων του τόπου.

Ὁ φωτιστής τῶν Ρώσων, μία ἀπό τίς σημαντικότερες μορφές τοῦ 16ου αἰώνα, ὁ Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ «Μακσίμ Γριέκ», ὅπως ἔμεινε γνωστός στή Ρωσία, ἕνας ἀπό τούς διαπρεπέστερους μοναχούς καί θεολόγους τοῦ 16ου αἰώνα, ἀπόστολος καί ἀναμορφωτής τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Φωτεινή μορφή, ὁ πρῶτος ὁμολογητής καί ὀσιομάρτυρας τῆς Ὁρθοδοξίας στή Ρωσία. Στόν πρόλογο τῶν Ἀπάντων του, πού εἶχε ἐκδώσει ἡ Θεολογική Ἀκα-

δημία του Καζάν: «Εἰς τοιαύτην δυσχερῆ ἐποχὴν ἀφίκετο εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ἐξ Ἑλλάδος ὁ διάσημος οὗτος ἀνὴρ. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἡ Ὁρθόδοξος Ἑλλάς παρέσχεν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν τὴν μᾶλλον ἐπικαιρον βοήθειαν ὑπὲρ τῆς πίστεως, τὴν ὁποῖαν παρέδωκεν εἰς αὐτὴν καὶ ἤτις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἤρξατο κινδυνεύουσα... Διὰ τὰ μεγάλα του ἔργα τὸν ἀντήμειψαν διὰ δεινῶν, διωγμῶν καὶ μακροχρονίου ἐγκαθειρξέως...».

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1649 ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις ἴδρυσεν ἐπὶ τὴν Μονὴν Τσουντόβ, ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ Κρεμλίνου, τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ σχολεῖο, τὸ σχολεῖο τοῦ Ἀρσένιου, τὴν «Ἑλληνολατινικὴ Σχολὴ τοῦ Κρεμλίνου». Ὁ Ἀρσένιος, ἕλληνας λόγιος τῆς Διασπορᾶς τοῦ 17ου αἰῶνα, ἔδρασε ἐπὶ τὴν Ρωσίαν κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα καὶ ἐγένετο γνωστός ὡς Ἀρσένιος ὁ Γραικός, ὁ τρίτος ἐπὶ τὸν χώρον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης τῆς Ρωσίας πού φέρει τὴν προσωνυμία «Γραικός». Πρόκειται γιὰ προσωπικότητα ὅχι πολὺ γνωστὴ ἐν τῷ ἐυρὺ κοινῷ, πού ἐργάστηκε ἐπὶ τὴν Μόσχαν ἐπὶ ἐποχὴ ἀμφισβητήσεων, πειραματισμῶν καὶ ἀνακατατάξεων, ἡ ὁποῖα ὁδήγησε τελικὰ ἐπὶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Πέτρου.

Ἦταν 6 Μαρτίου τοῦ 1685, ὅταν δύο ἀδελφία ἀπὸ τὴν Κεφαλονία, ὁ Καλλίνικος καὶ ὁ Ἀρσένιος, οἱ ἀδελφοὶ Λειχοῦδη, πού εἶχαν σπουδάσει ἐν φημισμένους δασκάλους τῆς Βενετίας καὶ τῆς Πάδοβας, ἐφθασαν μετὰ ἀπὸ περιπέτειες δύο ἐτῶν ἐπὶ τὴν Μόσχαν, ἀποφασισμένοι νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ὑπόσχεση πού εἶχαν δώσει ἐπὶ τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Δοσίθεο τὸν Νοταρᾶ, νὰ βοηθήσουν ἐπὶ τὴν παιδείαν τῆς Ρωσίας, ὀργανώνοντας ἀνώτατη σχολὴ γιὰ σπουδὴς ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Πράγματι, ἴδρυσαν ἐκεῖνη τὴν ἴδια χρονίαν τὴν Σλαβο-Γραικο-λατινικὴ Ἀκαδημία πού παρεῖχε ἀνώτατη παιδείαν ἐπὶ τὴν Ρωσίαν, αὐστηρὰ προσηλωμένη ἐπὶ τὴν Ὁρθόδοξίαν. Εἶναι ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Μόσχας, πού βρίσκεται ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα ἐδῶ, ἐπὶ τὴν ἱστορικὴν Λαύρα τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ἐπὶ τὴν βάση τῆς δομῆς τῆς ὁποίας ἐξελίχθησαν κατόπιν οἱ νεότερες θεολογικὲς σχολαί τῆς Ρωσίας.

Ἡ σημασία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μόσχας εἶναι ἰδιαίτερα πολὺτιμη ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνα, ὅταν οἱ πολιτικὲς μεταρρυθμίσεις ἐκείνων τῶν χρόνων ἐπηρέαζαν φυσικὰ καὶ τὴν Θεολογικὴν Σχολήν, καὶ ἀντικατοπτρίζεται ἐπὶ τὰ λόγια τοῦ διευθυντῆ τῆς, ἐπιστήμονα καὶ ταυτόχρονα ἀσκητῆ,

ἀρχιεπισκόπου Θεοδώρου Ποζντεβσκιί, ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι «ἐπὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν χώρον μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχει μία σπουδαιότατη μεταρρυθμίσις, ἡ μετάνοια καὶ ἡ προσευχὴ. Τὰ ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπίσης χρήσιμα, θὰ πηγᾶσιν ἀπὸ αὐτὴν τὴν χαριτωμένην μεταρρυθμίσην τοῦ πνεύματος».

Συγχωρεῖτε μου τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ πρόσωπα καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς γνωρίζετε. Αὐτὸ πού ἤθελα νὰ ἐκφράσω μετὰ τούτῃ τὴν ἀναδρομὴν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ καιροῦς δύσκολους, ἄνθρωποι δικοὶ μας καὶ δικοὶ σας, Ἑλληνας ὑπόδουλοι καὶ Ρώσοι πού διψοῦσαν γιὰ μόρφωση, πάσχιζαν μετὰ μεγάλας δυσκολίας καὶ ἐλλείψεις καὶ θυσίας καὶ κινδύνους νὰ ἐμπεδώσουν τὴν παιδείαν ἐπὶ τὸν τόπον αὐτόν. Σήμερα, πού τὰ ἀγαθὰ καὶ ἡ παιδεία καὶ ὁ πολιτισμὸς ἔχουν φθάσει ἐπὶ τὴν ἀκμὴν τῆς οἰκουμένης, σήμερα ὑπάρχει ἀπερίγραπτη πνευματικὴ ἔνδεια, πού ὁδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὴν ἐξαθλίωσιν. Σεῖς πού συνεχίζετε σήμερα μετὰ δυναμισμόν τὸ ἔργον ἐκείνων πού ἀναφέρθησαν καὶ τῶν πολὺ περισσώτερων πού δὲν ἀναφέρθησαν, ἔχετε ἕνα πεδῖον ἐυρὺ καὶ θεοφιλές.

«Οἶδα δὲ ἀκριβῶς», παρατηρεῖ ὁ Συμεὼν ὁ Νεὸς Θεολόγος, «ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν οὐχὶ τὸν λέγοντα μακαρίζει μόνον, ἀλλὰ τὸν πρὸ τοῦ εἰπεῖν καὶ πράξαντα. Μακάριος γὰρ, φησὶν ὁ ποιήσας καὶ διδάξας· οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Τοῦ γὰρ τοιούτου διδασκάλου καὶ οἱ μαθηταὶ ἀκούοντες, μιμεῖσθαι αὐτόν γίνονται πρόθυμοι καὶ οὐ τοσοῦτον ἐκ τῶν ἐκείνου λόγων δέχονται τὴν ὠφέλειαν, ὅσον ἀπὸ τῶν καλῶν αὐτοῦ πράξεων διεγείρονται καὶ τὰ αὐτὰ ποιεῖν ἀναγκάζονται».

Ἔχομε ἀνάγκην ἀπὸ δασκάλους καὶ παιδείαν. Οἱ δυσκολίες τῶν καιρῶν ὅπωςδήποτε, ὅσοι κι ἂν εἶναι μεγάλες, δὲν εἶναι ἴδιες μετὰ ἐκεῖνες τῶν πρώτων χρόνων. Ὁ Ἱερός Χρυσόστομος ἔλεγε ὅτι «Καθὰπερ γὰρ ἡ γῆ ἢ ἡ ψυχὴ, ἢ ἡ ἀκίνητος, ἐνεδυναμώθη τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ τσαῦτα ἐξ αὐτῆς τὰ θαύματα γέγονεν, οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος τῷ ὕδατι παρόντος, τὰ παράδοξα καὶ λογισμὸν ὑπερβαίνοντα εὐκόλως πάντα γίνεται». Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κραταιώνει τὴν ἀνθρώπινην προσπάθειαν, ὅπου αὐτὴ τὸ ἐπικαλεῖται. Μὴν πτοεῖσθε, λοιπόν, ἀλλὰ ἔχετε πίστη ἐπὶ τὸν Θεόν.

Σᾶς εὐχομαι ἀπὸ καρδίας καλὴ ἐπιτυχίαν ἐπὶ τὸ ἔργον σας.

Ἡ Ποίηση νέων ἀκολουθιῶν ὡς παραγωγή συγχρόνου λειτουργικοῦ λόγου

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἐδέσσης, Πέλλης καί Ἀλμωπίας κ. Ιωήλ

(Εἰσήγηση στό ΙΓ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς
Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, Τῆνος, 19-21 Σεπτεμβρίου 2011)

Κατ' ἀρχὴν θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω τὴν Ἱερά Σύνοδο γιά τὴν ἀνάθεση τῆς εἰσηγήσεως αὐτῆς. Εὐχαριστῶ καί τόν Πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς γιά τὰ εἰδικά θέματα τῆς λειτουργικῆς μας ζωῆς.

Τό θέμα πού ἔχω νά παρουσιάσω ἔχει πολλές δυσκολίες. Δυσκολίες πού ἀφοροῦν στήν εἰσαγωγή νέων ἀκολουθιῶν στή λατρεία καί πῶς εἰδικά, ἐάν εἶναι δυνατόν νά γραφοῦν νέες ἀκολουθίες στό νεώτερο γλωσσικό ἰδίωμα. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά κάνω παρατηρήσεις καί στίς ἀκολουθίες μέ τό γνωστό ὑμνογραφικό ἰδίωμα, ἀλλά καί στήν ποίηση νέων ἀκολουθιῶν στό σύγχρονο γλωσσικό ἰδίωμα.

Παρατηρήσεις γιά τίς σύγχρονες ἀκολουθίες

Σήμερα, ὅπως καί σέ κάθε ἐποχή, ὑπάρχει μιὰ πλούσια παραγωγή νέων ἀκολουθιῶν. Συγγραφεῖς τῶν νέων ἀκολουθιῶν εἶναι Ἐπίσκοποι, Ἱερομόναχοι, ἔγγαμοι κληρικοί, μοναχοί καί μοναχές, λαϊκοί, ἄνδρες καί γυναῖκες, ὑμνογράφοι πού ἔχουν κάποια παιδεία ἢ καί ὀλιγογράμματοι, ὅπως π.χ. ὁ ἁγιορείτης μοναχός Σιλουανός, πού μέσα στόν καραβάκι τοῦ ἁγίου Ὁρους πουλάει κομβοσχοῖνια καί θυμιάματα γιά νά ζήσει. Τά ὑμνογραφήματα εἶναι πλήρεις ἀκολουθίες, παρακλητικοί κανόνες, χαιρετισμοί, ἀπολυτίκια, κοντάκια, εὐχές καί ἐπιγράμματα. Πολλοί τῶν νέων ὑμνογράφων ἔχουν τὴν ἀπαίτηση νά μποῦν τὰ ἔργα τους στήν ἐπίσημη λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας, ἄλλοι εἶναι πῶς ταπεινοί, πού κρύβουν ἀκόμη καί τό ὄνομά τους. Παλαιότερα σ' ὅλα τὰ ὑμνογραφήματα πού ἐνέκρινε ἡ Ἱερά Σύνοδος, δέν ὑπῆρχε κάτι ἀπαγορευτικό ἢ κάποια περιοριστική ἐνδειξη, τὰ τελευταῖα ὁμως σχεδόν χρόνια ὑπάρχει σ' ὅλα ἡ παρατήρηση, «διά τοπικὴν χρῆσιν».

Ἄς δοῦμε τὴν ποιότητα τῶν νέων ἀκολουθιῶν εἰς τό παλαιό γλωσσικό ὑμνογραφικό ἰδίωμα καί τὴ συγγραφή, ἐλαχίστων βέβαια, ἀκολουθιῶν στό σύγχρονο ὁμιλούμενο ἰδίωμα.

Οἱ περισσότεροι νέοι ὑμνογράφοι γνωρίζουν καλά τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. π.χ. Δέν ὑπάρχουν τροπάρια πού νά εἶναι ξεκομμένα καί ξεκάρφωτα ἀπὸ τὴν ὅλη δομὴ τοῦ τροπαρίου. Τὰ ἀπαρέμφωτα συνδέονται μέ τὰ ῥήματα, οἱ μετοχές παραπέμπουν στὰ ῥήματα, τὰ ἐπίθετα προσεγμένα, ἢ σύνταξη ὁμαλή. Τό μέτρο εἶναι τονικό, δηλ. τονίζεται ἢ ἀρμόζουσα συλλαβή, οἱ συλλαβές κανονικές. Βέβαια παρατηροῦνται καί παρεκκλίσεις, ἀλλ' αὐτές εἶναι ἀσήμαντες. Θά ἤθελα νά ἐπισημάνω πὼς αὐτὰ συμβαίνουν στίς περισσότερες ἀκολουθίες. Δυστυχῶς ὑπάρχουν καί ἀκολουθίες πού ἀνατρέπουν ὅλα τὰ παραπάνω. Στίς περισσότερες φορές χαίρεσαι νά διαβάσεις τέτοιες ἀκολουθίες. Ἄς ἀναφέρουμε μερικά δείγματα.

Τό πρῶτο δείγμα ἄς τό πάρουμε ἀπὸ τὸν Γέροντα Γεράσιμο Μικραγιαννανίτη. Εἰς τό Θεοτοκάριο πού ἔχει γράψει καί μάλιστα εἰς τὸν πλ. β' ἦχο, στήν α' ᾠδὴ τοῦ εἰμοῦ Βοηθός καί σκεπαστής ἐγένετο μοι εἰς σωτηρίαν. Ἄς δοῦμε τό τροπάριο.

*Θεοτόκε ἡ ἐλπίς, καὶ προστασία τῶν σέ ὑμνού-
ντων, δέχου τὰς φωνὰς καὶ δεήσεις ἡμῶν, καὶ
παράσχου ἡμῖν, τὴν σὴν χάριν ἀγνή, εἰς πάν-
των ἀγαλλίασιν.*

Βλέπουμε ἐδῶ πὼς ἡ σύνταξη εἶναι σωστή, τὰ νοήματα διαδέχονται τό ἓνα τό ἄλλο, τό μέτρο ἀκριβές, τό ὕφος ἰκέσιο, ὡς ἀρμόζει εἰς Θεοτοκάριο (Θεοτοκάριον. Κανόνες εἰς τοὺς ὀκτώ ἦχους πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Ἅγιον Ὁρος, 1992, σελ. 213).

Ἐδῶ νά κάνουμε μιά παρατήρηση. Ἔχουμε πάρα πολλά ὑμνογραφήματα μέ χαρακτήρα ἰκετευτικό καί παρακλητικό (παρακλήσεις), εἰς τὰ ὁποῖα ὁμως ὁ ποιητής ἀντί νά ἐκζητεῖ ἀπό τόν ἅγιο διάφορα αἰτήματα, δοξολογεῖ τίς ἀρετές του. Ἔτσι ἡ παράκληση χάνει τό νόημά της. Γίνεται ἕνα ἐγκωμισιαστικό κείμενο. Τό σωστό εἶναι τὰ τροπάρια νά εἶναι παρακλητικά ἢ νά συμπλέκονται στοιχεῖα τοῦ βίου τοῦ ἁγίου μέ αἰτήματα ἰκέσια.

Ἄλλο τροπάριο

Κυκλοφορεῖ μιά ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σάντα Κρουζ μιάς μοναχῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Μακρυνοῦ, ἐάν δέν κάνω λάθος τῆς μοναχῆς Συγκλητικῆς. Εἶναι ἕνα ἀριστούργημα τῆς ὑμνογραφικῆς ποιήσεως. Ἄς δοῦμε ἕνα ἀπό τὰ στιχηρά τῶν ἀποστίχων.

Χαίροις ὁ λαοξόος ψυχῶν, ὁ ἐγγαράξας ἐν αὐταῖς θεῖα λόγια, ἐν χρόνοις τοῖς ἡμετέροις, ἀπενευρώσας ἰσχύν, πᾶσαν ἀντιθέων, ρείθροις αἵματος, Χριστοῦ γάρ ἀπόλαυσις, ἐν σοί πόθου ἐγένετο, αἰτία πάτερ ὀλοκλήρου μεθέξεως, ἀντιδόντος σοι ἀγαπῶντι ἀγάπησιν. Ὅθεν ἐν σοί τόν λάμποντα, μιμούμενος ἔλαμψας, ὦ Ἰωάννη τῆς Ἄνδρου, πολυτελές νεοδώρημα, πιστοῖς ὀρθοδόξοις, ὁ παρέχων κοινωνίαν, Χριστοῦ τήν ἄληκτον.

Ἡ ποίηση εἶναι ὑψηλή, τὰ νοήματα ἄριστα, ἡ σύνταξη ἄψογη, τό μέτρο καί οἱ συλλαβές σωστές.

Ἄς δοῦμε τώρα ἕνα τροπάριο στόν παρακλητικό κανόνα πρός τόν ἅγιο Νικόδημο μιάς ἄλλης γυναικός ὑμνογράφου τῆς θεολόγου Εἰρήνης Β. Πολυκρέτη.

Ἀπό τήν Ε΄ ὥδή τοῦ παρακλητικοῦ κανόνος τοῦ εἰρμού «Φώτισον ἡμᾶς» τό τρίτο τροπάριο:

Ἰθνην ἡμᾶς, πρός τόν Κύριον Νικόδημε, τοῦ συγχωρησαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν καί φῶς λαβόντες τῷ πνεύματι λαμπρυνθήσεσθαι.

Τό τροπάριο εἶναι ἀσύνδετο παντελῶς καί οἱ δύο κύριες προτάσεις συνθέτουν ἕνα ἀκατανόητο σύνολο αἰτημάτων.

Ἄς ἀναφέρουμε ἄλλο ἕνα δεῖγμα κακῆς διατυπώσεως νοημάτων τῆς αὐτῆς συγγραφέως πού εἶναι χειρότερο τοῦ πρώτου.

Νοός μου τό σκότος τό ζοφερόν, πρός Σέ καταφεύγω, καί προσπίπτω σοι ταπεινῶς, διάλυσον Κόρη θεομήτορ, καί φωτισμόν διανοίας μου δώρησαι.

Ἡ ὑμνογράφος ἤθελε νά πεῖ πῶς ἔχει σκοτάδια στό νοῦ της καί ζητάει νά διαλυθεῖ ἀπό τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο. Μέ τήν ἀλαλούμ σύνταξη πού ἔχει ἀντί νά ἀπευθυνθεῖ στήν Ὑπεραγία Θεοτόκο, ἀπευθύνεται στό νοερό σκοτάδι τοῦ νοῦ της (ὀνοματική προσφώνηση), «Νοός μου τό σκότος τό νοερόν...». Κανονικά τό τροπάριο ἔπρεπε νά λεγεῖ:

Νοός ἔχων σκότος τό νοερόν, Παρθένε Μαρία, σοί προσπίπτω ὁ ταπεινός, καί κράζω διάλυσον λιταῖς σου, τοῦτο καί δός μοι τό φῶς σου πανύμνητε.

Σ' ὅλη τήν παράκληση δέν ὑπάρχει ἀλληλουχία στά νοήματα καί σεβασμός στό συντακτικό. Τά λάθη δέν δικαιολογοῦνται ποιητικῆ ἀδεία. (Γιά τὰ παραπάνω δές Παρακλητικός κανών εἰς τόν ὅσιον καί θεοφόρον Πατέρα ἡμῶν Νικόδημον τόν Ἄγιο-ρεῖτην, Ποίημα Εἰρήνης Β. Πολυκρέτη, θεολόγου. Ἀπείρανθος Νάξου 2005, σελ. 17). Γιά ἕνα τέτοιο ἄλλου ὑμνογράφου ποίημα ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Κοζάνης Διονύσιος μου εἶπε νά τό διορθώσω καί ἔκανε τήν πικρῆ διαπίστωση, πῶς μέ κανένα τρόπο δέν μπορεῖ νά μπεῖ στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἄς ἀναφέρω ἄλλο ἕνα δεῖγμα κακῆς διατυπώσεως νοημάτων. Ὑμνογράφος παλαιμάχος Ἱεροκήρυξ, ὁ π. Φιλάρετος Βιτάλης. Ἐγραψε παρακλητικό κανόνα στήν Παναγία τήν Ἱεροσολυμίτισσα (Ἀθήνα 2002). Στήν α΄ ὥδή τοῦ εἰρμού «Υγρᾶν διοδεύσας...».

Μετέχων ὁ δειλῆιος ἐν αὐτῷ, τῆς ἐπιταφίου ἐξοδίου σου τελευτῆς, ἐν δάκρυσιν ὕμνησα ἀξίως, τὰ σά θαυμάσια Μῆτερ ἀπείρανδρε (σελ.12).

Ἄς ἔλθουμε τώρα στίς παρατηρήσεις: Κατ' ἀρχήν τό τροπάριον εἶναι δοξολογικό καί ἀπάδει πρός τήν παράκληση. Μετά ἡ φράση «ἐν αὐτῷ» εἶναι ἐσφαλμένη. Ἐπρεπε νά λέγει «ἐν αὐτῇ», δηλ. τῆς ἐπιταφίου ἐξοδίου σου τελευτῆς. Ἐπειτα ἡ φράση «τῆς ἐπιταφίου σου τελευτῆς» πρέπει νά εἶναι στή δοτική «τῇ ἐπιταφίῳ σου τελευτῇ», ἐφ' ὅσον προηγεῖται, ἢ μέ ἀντωνυμία αὐτός, αὐτή...

ἀσχέτως ἐάν τό ρῆμα μετέχω συντάσσεται μετά γενικῆς. Μετά ὁ ὕμνογράφος λέγει πὼς θά ὑμνήσει ἀξίως τὴν Παναγία. Ἡ διατύπωση αὐτὴ δείχνει πόσο μακρὰν εἶναι τοῦ πνεύματος τῶν ὕμνογράφων πού πάντοτε διακήρυτταν τὴν ἀδυναμία τους καὶ τὴν οἰκτρότητά τους νά ὑμνήσουν τὴν Θεοτόκον. Τέτοιες κακόζηλες ἀκολουθίες μέ μετρικά, νοηματικά καὶ συντακτικά σφάλματα ὑπάρχουν πολλές. Τώρα τελευταῖα ἔχουν ἀρχίσει νά μπαίνουν στὰ τροπάρια καὶ τύποι τῆς δημοτικῆς. Στὴν προμνημονευθεῖσα παρακλήση ἀντὶ γιὰ τὴ σωστὴ διατύπωση Γεσθημανίτισης ἔχουμε Γεσθημανίτισσας (σελ. 17).

Ὑπάρχει ἓνα ὕμνογράφημα στὴ δημοτικὴ γλῶσσα τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου π. Στυλιανοῦ Μακρῆ πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς Παΐσιου. Πρὶν μιλήσω γι' αὐτὸ θά ἤθελα νά τονίσω πὼς ὁ πατήρ Στυλιανὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς νεότερους ὕμνογράφους. Ἔχει γράψει ἀκολουθίες ὅπως τῶν ἁγίων Μεγαλομαρτύρων Ἀγάπης, Εἰρήνης καὶ Χιονίας, ἀκολουθία γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἀκολουθία γιὰ τὸν ἅγιο Λουκᾶ τὸν ἰατρό, παρακλητικούς κανόνες κ.λπ. Τὸ Σύνολο τῶν ὕμνογραφικῶν του ἔργων εἶναι δέκα ἐπτὰ (17). Στὰ ὕμνογραφήματα αὐτὰ ἀκολουθεῖ τό μέτρο, τὴ σύνταξη καὶ τοὺς κανόνες τῆς κλασικῆς ὕμνογραφίας καὶ μάλιστα ἀρκετὰ ἐπιτυχημένα. Ἄς πῶ ἓνα δεῖγμα τῆς ποιήσεώς του.

Ἀπόστιχο τῆς ἀκολουθίας τῶν τριῶν μεγαλομαρτύρων, Ἀγάπης, Εἰρήνης καὶ Χιονίας.

Ἦχος πλ. α΄. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Χαίροις Εἰρήνη μάρτυς σεμνή, περισσότερὰ καταλλαγῆς πρὸς τὸν ἄρχοντα, εἰρήνης ἡμαρτηκῶτων ἐρατώνυμέ τε καὶ ἐπώνυμε, ἀγάπης πρὸς ἄνθρωπον, θεϊκῆς χαίροις ἔνδοξε, ὑπὲρ χιόνα, λευκανθεῖσα εἰς κάμινον, τῆς ἀθλήσεως, Χιονία θεόπυρε· μὴ διαλείπητε κόραι· ὁμοῦ ἀπαύστως πρεσβεύουσαι, Χριστῷ ζωοδότῃ, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι τό μέγα ἔλεος.

Τό μέτρο σωστό, οἱ συλλαβές σωστές, ἡ σύνταξη ἀορτία. Χαίρεται κάποιος νά τό διαβάξει. Ὁ ἴδιος ἔχει γράψει ποιητικὴ συλλογὴ μέ τὸν τίτλο. «Εἴκοσι καὶ δύο τοκετοί» (Νάουσα 2004), μέ ποιήματα πνευματικοῦ περιεχομένου. Τό πιό ἐνδιαφέρον ὁμως γιὰ τὸν κατὰ πάντα ἄξιο καὶ καταρτισμένο

ὕμνογράφο εἶναι ἡ συγγραφή στὴ δημοτικὴ ἀκολουθία πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς Παΐσιου μέ Παρακλήση καὶ χαιρετισμούς (Νάουσα 2010).

Ἄς δοῦμε δύο δείγματα γραφῆς ἀπὸ αὐτὴν. Τό ἓνα εἶναι τό δοξαστικὸ τῶν αἰῶνων.

Ἦχος πλ. δ΄. Δόξα.

Ὅσιε Πάτερ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν, λύσε τούτη τὴν ἀπορία τῶν πιστῶν ποιὰ βίβλος, ποιὰ γραφή, ἱερὴ θά μπορούσε, ἀκριβέστερα ὄντως, τὴν θαυμαστὴ πολιτεία σου, νά περιγράψει Παῖσιε; Μήπως ἢ Κλίμακα τοῦ Ἰωάννου; Ἐφθασες διότι στό τελευταῖο, τῆς ἀγάπης σκαλοπάτι, δίχως φόβο γιὰ τὴν πώση, ἀναβαίνοντας τὴν κλίμακα τῶν ἀρετῶν, ἐκπληρώνοντας ἀσκήσεως τὸν σκοπό. Μήπως Σύρου Ἰσαάκ, οἱ θεόπνευστοι λόγοι; Ἀφοῦ τῆς νήψεως μέγας, ὑπάρχεις ἄγε μύστης. Μήπως ἢ βίβλος τῶν Ψαλμῶν, τοῦ προφητάνακτος Δαβίδ; Καθὼς ἀδιαλείπτως προσευχόμενος, τό στόμα σου ἔκανες ἀναλόγιο, ὑμνώντας καὶ δοξάζοντας, Χριστό τὸν Ὑπερύμνητο. Μήπως τά περί ἀγάπης, τοῦ ὁμολογητοῦ Μαξίμου ἢ τά περί τῆς χάριτος Θεοῦ, Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου, ποιήματα καὶ φιλοκαλικά συγγράμματα; Ἀληθῶς ὡς ἐραστής τῆς φιλοκαλίας, καὶ δοχεῖο ἀναγνωρίζεσαι χάριτος. Μήπως τέλος, τό ἱερὸ εὐαγγέλιο; Αὐτοῦ ὄντως, θεῖο ὑπάρχεις ἀντίγραφο, καθὼς ἐφήρμοσες ὅλες, τίς ἐντολές τοῦ Σωτῆρος. Ἄλλ' ἴσως, μακάριε πάτερ, πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας τούτης, μᾶς δείχνεις τὴ βίβλο τῆς Ζωῆς, ἐκεῖ πού κατεγράφη σαφῶς, μαζί μέ τοὺς λοιποὺς ἁγίους, μέ τοὺς ὁποίους πρεσβεύεις, ὑπὲρ τοῦ σύμπαντος κόσμου (Σελίδα 31).

Βλέποντας τό δοξαστικὸ αὐτὸ παρατηροῦμε πὼς ἡ γλῶσσα εἶναι μεικτὴ. Τό μέτρο δύσκολο. Δέν ἔχει ἱεροπρεπές ὕφος, δέν ἐμπνέει καὶ δύσκολα ψάλλεται. Τό ἔδωσα σέ μερικοὺς ἀρίστους ἱεροψάλτες καὶ βρῆκαν μεγάλες δυσκολίες. Περισσότερο τραγουδιέται παρά ψάλλεται. Ἀφῆνω πού εἶναι ἓνα πεζὸ κείμενο περισσότερο καὶ ὄχι ποιητικό. Ἀντιγράφω ἀκόμα ἓνα τροπάριο πού εἶναι τό Κοντάκιο εἰς ἦχον πλ. δ΄. Τῆ Ὑπερμάχῳ.

Στὸ περιβόλι τῆς Παρθένου τ' ἁγιώνυμο, μέ κομποσχοῖνι μέ σταυρό καὶ φῶς λαμπάδας

σου, πολεμώντας τά σκοτάδια τῆς ἁμαρτίας,
σάν ἀστέρας ὁ ὑπέρφωτος ἐξέλαμψες, καί
θερμῶς νά σοῦ φωνάζουν καταξίωσης, τούς
ϊκέτας σου· Χαῖρε πάτερ Παῖσιε.

Ἡ γλώσσα μεικτή, τό μέτρο προσαρμοσμένο στή
Δημοτική (στή λέξη “σκοτάδια” τό “δια” εἶναι μία
μετρική συλλαβή ἐν ἀντιθέσει μέ τήν παλαιά πού
τονίζεται καί τό “ι” καί τό “α” δηλαδή σκοτάδι-α).

Ἀκόμη ὑπάρχουν λέξεις τῆς ἀρχαϊζούσης καί
τῆς δημοτικῆς μαζί. Ἄς δοῦμε μερικά δείγματα
τῆς παλαιᾶς ὑμνολογικῆς χρήσεως.

σελ. 41 «τρέμω ὅλως... καί ὑπέρ ἐμοῦ».

σελ. 41 «παραλυσία πνευματική... τόν κράββατο».

σελ. 14 «Σάν τό ἀνεξίτηλο... δέλτους».

σελ. 14 «Ὅσιε Παῖσιε... στήν ἀτραπό».

σελ. 15 «Παῖσιε μέγα ἀσκητά».

σελ. 17 «Ἀγάλλου καί χόρευε... εὐθυτενές τό γό-
νυ... ἰσχυκῶς ἠτῆται».

σελ. 22 «Ὅς αὐτήκοος...».

σελ. 26 «Οἶνοχόη πού γεμίζεις».

σελ. 36 «Ὅς μουσιπόλος».

σελ. 52. «Χαῖρε ὁ φιλομήτωρ τῆς μητρός Ἐκκλη-
σίας... Χαῖρε ὁ καί δομήτωρ».

Τά τροπάρια γεννοῦν μᾶλλον ρομαντικές διαθέ-
σεις καί συναισθήματα καί λιγότερο κατάνυξη καί
μνήμη Θεοῦ.

σελ. 22 «σάν φύλλα στόν ἄνεμο».

σελ. 25 «Μοιρασμένη στοῦ κόσμου τίς ἐσχατιές».

σελ. 25 «Στό λιμάνι τοῦ ἐλέους τοῦ Χριστοῦ μας».

σελ. 27 «στό περιβόλι τῆς Παρθένου τό ἀγιώνυ-
μο».

σελ. 29 «Ἄθως μέ καρδιά χαμηλωμένη».

σελ. 31 «Πάτερ θαυμαστέ Παῖσιε, κι ἄν ὡς παιδί
ὑψηλούς τῆς ἀσκήσεως ἔθεσες στόχους».

Ἐνας ἔγραψε πώς τέτοιου εἴδους ποιήματα θά
μποροῦσαν νά παραλληλισθοῦν μέ ζωγραφικούς
πίνακες ἢ κομμάτια θρησκευτικῆς ἔσω κλασικῆς
μουσικῆς, ὄχι ὅμως μέ βυζαντινές εἰκόνες καί ὑμ-
νωδίες, πού διεγείρουν τήν κατάνυξη, τή διάθεση
γιά προσευχή, τήν βαθειά ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ.
Ἐκφράζουν τά ὠραῖα ποιητικά συναισθήματα τοῦ
ποιητοῦ, ὅμως δέν ἀποτελοῦν τήν ἀποκάλυψη τοῦ
Πνεύματος, τό ἀποτέλεσμα τῆς ἀνωθεν ἐμπνεύσε-
ως πρὸς τόν ἄνθρωπο, τό ὁποῖο φέρει τή σφρα-
γίδα τῆς θείας ἀλλοιώσεως.

Καί πάλι τό λέγω, ὁ ἐν λόγῳ ποιητής εἶναι ἄρι-
στος ὑμνογράφος, ὅταν χρησιμοποιοῖ τά μέτρα καί
τῆ γλώσσα τῆς παραδεδομένης ἐκκλησιαστικῆς
ὑμνογραφίας. Τό νεώτερο εἶναι ποίημα ἰδικό του
ὄχι ὅμως γιά τή λατρεία.

Ἐδῶ νά ἀναφέρω δύο περιστατικά πού ἔχουν
σχέση μέ τόν ἀοίδιμο Μητροπολίτη Κοζάνης Διο-
νύσιο.

Τό πρῶτο ἔχει σχέση μέ τόν ὀμιλοῦντα. Πρίν
ἀπό πολλά χρόνια μοῦ ἔγραψε ἕνα μικρό γράμμα
πού μέ προέτρπε νά γράψω ἕνα παρακλητικό κα-
νόνα στή δημοτική. Μεγάλη ἐντύπωση μοῦ ἔκαναν
τά τελευταῖα λόγια τοῦ γράμματος· «πρέπει νά
τολμήσουμε». Φυσικά δέν ἔγραψα κάτι τέτοιο. Τό-
τε εἶχε κυκλοφορήσει καί ἕνα βιβλίο μέ μεταφρά-
σεις πάνω ἀπό 600 τόν ἀριθμό ὕμνους ἑνός ἀπό
τόν Βόλο, πού ἄν δέν κάνω λάθος εἶχε καί ἀρχιε-
ρατικό πρόλογο, καί εἶχε γίνει καταγέλαστο καί
ἀντικείμενο πολλῶν περιπαικτικῶν σχολίων καί,
γιά νά πῶ τήν ἀλήθεια, εἶχα ἐπηρεασθεῖ πολύ ἀπό
τό γεγονός αὐτό. Πῆγα καί τόν βρῆκα τόν ἀοίδιμο
Διονύσιο καί τοῦ εἶπα πώς ἐάν γράψω κάτι τέτοιο,
θά φάω στό κεφάλι μου ὅλες τίς πέτρες τῆς οἰκου-
μένης. Τέτοιες ἀλλαγές μόνο μεγάλα πνευματικά
ἀναστήματα μποροῦν νά τίς κάνουν, ὥστε μέ τό
κύρος τους νά ἐπικρατήσῃ ἡ ἀλλαγή. Τοῦ πρότει-
να μάλιστα νά κάνει ὁ ἴδιος τέτοιο ὑμνογραφικό
ποίημα. Μοῦ ἀπάντησε πώς καί ἐκεῖνος δέν θά
ἠθελε νά κατακριθεῖ ἀπό ὅλη τήν Ἐκκλησία.

Τό δεύτερο περιστατικό μοῦ τό διηγήθηκε ὁ νῦν
Μητροπολίτης Καρπενησίου Νικόλαος καί ἔχει
σχέση μέ τόν προμνημονευθέντα Κοζάνης Διο-
νύσιο, πού ὡς γνωστό ἦταν Γέροντάς του. Ὁ Μη-
τροπολίτης Διονύσιος εἶχε κάνει μιά σειρά μετα-
φράσεων σέ ἀπολυτίκια ἑορτῶν καί Κυριακῶν. Τά
εἶχε κατά τή γνώμη του μελοποιήσει μέ σύγχρονη
μουσική. Μιά μέρα κάλεσε τόν πνευματικό του υἱό
Καρπενησίου Νικόλαο καί τόν παρεκάλεσε αὐτός
νά ψέλνει τά μεταφρασθέντα καί ἐκεῖνος νά τά
συνοδεύει στό πιάνο, γιά νά δεῖ ἐάν ἔχουν ἐπιτυ-
χία. «Πράγματι», μοῦ διηγήθηκε ὁ ἅγιος Καρπε-
νησίου, «ἐγώ τά ἔψαλλα καί ὁ Διονύσιος τά ἐπέν-
δυε μουσικά στό πιάνο. Ὅταν τελειώσαμε μέ ρώ-
τησε ποιό εἶναι τό ἀποτέλεσμα. Ἐγώ δέν ἀπάντη-
σα εὐθές. Τοῦ εἶπα ὅμως «ἐσύ πῶς εἶδες τό ἐγ-
χείρημα;» Ἐκεῖνος ἀμέσως ἀπάντησε. Δέν μπο-

ροῦν νά ἀποδοθοῦν σωστά, δέν βγαίνουν. Σέ ἐκεῖνο τό συμπέρασμα εἶχα καταλήξει καί ἐγώ», μοῦ εἶπε ὁ Καρπενησίου Νικόλαος.

Γενικές Παρατηρήσεις

Ἄς κάνουμε ὀρισμένες παρατηρήσεις γενικοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τήν συγγραφή νέων ἀκολουθιῶν. Κατ' ἀρχήν νά ἐπισημάνω πώς ἡ ὑμνογραφία εἶναι χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Κανείς δέν μπορεῖ νά περιορίσει τήν πνοή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως στήν ἀρχαιότητα ἐποχή, ἤδη ἀπό τούς πρώτους αἰῶνες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἀλλά καί μετὰ καί μάλιστα κατά τήν περίοδο τοῦ Βυζαντίου ἐθεωρεῖτο σπουδαία πνευματική ἐργασία, ἀλλά καί ποιητικό χάρισμα ἡ συγγραφή τῶν ὕμνων, (ἄς δεῖ κάποιος τά ποιήματα ἐξαποστειλαρίων καί τῶν ἐωθινῶν ἢ τήν Μεγάλη Παράκληση), ἔτσι καί σήμερα ἡ ὑμνολογία θεωρεῖται μία δωρεά τοῦ Παναγίου καί Τελεταρχικοῦ Πνεύματος. Μιά φορά σέ μία Συνοδική Σύναξη γιά τή Λατρεία κάποιος μοῦ εἶπε: «δέν εἶμαστε ὑποχρεωμένοι νά ψάλλουμε καί νά ἀκοῦμε τά δικά σας ποιήματα. Ἐχουμε τήν Παρακλητική καί τά Μηναιᾶ καί αὐτό μᾶς φθάνει.» Φυσικά οἱ νέοι ὑμνογράφοι δέν ἔχουν σκοπό νά ὑποκαταστήσουν τά παλαιά δόγματα καί ὑπό πάντων παραδεδεγμένα ὑμνογραφήματα. Ἀπ' τήν ἄλλη ὁμως πλευρά καί κανείς δέν μπορεῖ νά ἐμποδίσει τήν συγγραφή νέων ἀκολουθιῶν. π.χ. ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἔχει γράψει ἀρκετές ἀκολουθίες. Ὁ γέροντας Παῖσιος εἶπε πώς καί μόνο ἡ συγγραφή τῆς ἀκολουθίας τῶν Ἁγιορειτῶν Πατέρων εἶναι ἀρκετή γιά νά φανεῖ ἡ ἀγιότητα τοῦ ὁσίου Νικοδήμου. Τό τονίζω καί πάλι πώς ἡ ὑμνογραφία εἶναι χάρισμα τοῦ Θεοῦ. Ἐάν τό δεχθεῖ κάποιος ἔτσι, μπορεῖ νά δικαιολογήσει τήν ὑπό προϋποθέσεις εἰσαγωγή νέων ἀκολουθιῶν στή Λατρεία. Ποιές εἶναι αὐτές οἱ προϋποθέσεις.

Πρώτη προϋπόθεση εἶναι νά μήν κάνουμε νέες ἀκολουθίες, ὅταν στά Μηναιᾶ ἔχουμε γιά τόν ἴδιο ἅγιο παροίμοιες ἀπό ἁγίους ὑμνογράφους π.χ. ἔχουμε ἀκολουθίες γιά ἁγίους τοῦ ἁγίου Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου ἢ τοῦ Θεοφάνους καί παρουσιάζονται νέες ἀκολουθίες στούς ἴδιους ἁγίους ἀπό νεωτέρους.

Ἐάν κάνουμε ἴδιες ἀκολουθίες, πρέπει νά συντρέχει ἰδιαίτερος λόγος. π.χ. ἡ διάσωση τῆς πόλεως ἀπό ἀσθένειες ἢ κινδύνους μέ ἰδιαίτερο θαῦμα τοῦ ἁγίου. Νά ἔχουν τοπικό χαρακτήρα.

Νά μήν χρησιμοποιεῖται δύσκολη γλώσσα. Οἱ ἐκφράσεις νά εἶναι ἀπλές, ἡ σύνταξη ὁμαλή, τά νοήματα νά ἔχουν θεολογικό περιεχόμενο ἀλλά καί πρακτικό χαρακτήρα. Μπορεῖ κάποιος νά πάρει τό λεξικό καί νά βρεῖ πλῆθος λέξεων πού νά εἶναι μέν ἐντυπωσιακές, ἀλλά δυσνόητες. Ὁ ὑμνογράφος νά παίρνει ὑπ' ὄψιν του τήν ἐποχή μας, στήν ὁποία ὑπάρχει μία γλωσσική ἰσοπέδωση. Σήμερα ἀκόμα καί οἱ νέοι ἱερεῖς μας, ἄς ἔχουν βγάλει τή Θεολογική Σχολή, δυσκολεύονται νά κατανοήσουν ὀρισμένες λέξεις. Τά θεολογικά νοήματα εἴτε εἶναι στή γλώσσα τῶν ἀκολουθιῶν, εἴτε εἶναι στή Δημοτική, στούς πλείστους εἶναι ἀκατανόητα. Χρειάζονται ἐπεξήγηση. Τουλάχιστον νά χρησιμοποιοῦμε ἐκφράσεις ὅσο τό δυνατόν βατές.

Μετά νά εἶναι οἱ νεώτεροι ὑμνογράφοι ἐγκρατεῖς τῆς ὀρθογραφίας καί τοῦ συντακτικοῦ.

Καλόν εἶναι, πρὶν παρουσιάσουν ἐπίσημα τά κείμενά τους, νά τά δίνουν νά τά δεῖ κάποιος φιλόλογος πού ἔχει σχέση μέ τήν Ἐκκλησία ἢ παλαιότερος ὑμνογράφος. Πλῆθος λαθῶν καί μάλιστα σοβαρῶν παρατηροῦνται στίς νέες ἀκολουθίες. Ὅταν ἐκτυπώνονται νά ἐπιστατοῦν στή διόρθωση. Οἱ διορθωτές κατά κανόνα εἶναι ξένοι μέ τά ὑμνογραφικά.

Ἀπαραίτητο στοιχεῖο εἶναι ἡ ἐγκριση τῆς ἀκολουθίας ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου γιά νά ψαλοῦν ἐπ' Ἐκκλησίας. Ἡ ἐγκριση δέν σημαίνει καταδούλωση τοῦ ὑμνογράφου, ἀλλά φανερώνει τήν ἐπιδοκιμασία τῆς Ἐκκλησίας στήν προσπάθειά του αὐτή καί ἀπό ἰδιωτική πού εἶναι τήν κάνει δημόσια καί μάλιστα τήν βάζει στήν καθημερινή τῆς λατρεία καί καλεῖ τούς πιστούς νά προσευχηθοῦν μέ τά ψαλλόμενα τροπάρια πού ἔγραψε.

Οἰκοθεν νοεῖται πώς οἱ ἀκολουθίες αὐτές ὀφείλουν νά γίνονται μέ πνευματικό τρόπο. π.χ. νά προσεύχεται ὁ ὑμνογράφος καί νά ζητᾶ τήν βοήθεια τοῦ ὑπό ὑμνογράφηση ἁγίου ἱκετευτικά καί παρακλητικά, γιά νά φωτίσει τόν νοῦ καί τήν καρδιά του νά γράψει τήν ἀκολουθία. Ὑπάρχει περίπτωση κάποιος νά προγραμματίσει τή συγγραφή μιᾶς ἀκολουθίας σέ κάποια χρονική στιγμή καί νά

μή μπορεί νά τραβήξει μία γραμμή. Ὅπως ἐπίσης σέ μικρό χρονικό διάστημα νά γράψει ὅλη τήν ἀκολουθία. Δέν εἶναι μόνο τό χάρισμα οὔτε ἡ ἔμπνευσις ἀλλά καί ἡ ἐπίπνοια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού συνεχῶς ὀφείλουν οἱ ὑμνογράφοι νά ἐπικαλοῦνται.

Ἐπίσης ὀφείλουμε νά ἀκοῦμε τίς παρατηρήσεις πού γίνονται ἀπό τή συνοδική ἐπιτροπή ἐπὶ τῆς Θείας Λατρείας. Ἀρκεῖ οἱ παρατηρήσεις αὐτές νά εἶναι σωστές. Πρὶν ἀπὸ πολλά χρόνια, δέν ἔχει σχέση τό περιστατικό αὐτό μέ τή σημερινή Ἐπιτροπή Θείας Λατρείας, μοῦ ἔστειλαν πίσω μία ἀκολουθία καί εἶδα στίς παρατηρήσεις νά εἶναι διορθωμένα τά σωστά. Ἐνθυμοῦμαι μία φορὰ, ὅταν στή Σύνοδο εἶχαμε στείλει τούς Χαιρετισμούς τῆς ἁγίας Νεομάρτυρος Χρυσῆς (τότε ἡ Ἱερά Σύνοδος ἔδιδε ἔγκριση γιά Χαιρετισμούς), τήν ἀκολουθία αὐτή τή διόρθωσε ὁ ἴδιος ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Κοζάνης Διονύσιος. Σέ κάποιο στίχο εἶχα χρησιμοποιοῦμαι τή λέξη «ιδέες». Αὐτός διόρθωσε τήν ἔκφραση ἰδιοχειρῶς καί ἔγραψε ἐπάνω στό κείμενο. «Στήν Ἐκκλησία δέν ὑπάρχει κοινωνία ἰδεῶν ἀλλά προσώπων». Μοῦ ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση καί ἀκόμη μέχρι σήμερα τό θυμᾶμαι καί ἀποφεύγω τέτοιες κακοτοπιές.

Μετά, ἀκολουθίες δέν γράφουμε γιά νά γράφουμε, δηλαδή τί μπορούμε νά γράψουμε γιά νά ἐντυπωσιάσουμε, ἀλλά ὅταν τό ἐπιβάλλει τό συμφέρον καί ἡ ἀνάγκη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλες Παρατηρήσεις

Ἄς ἔλθουμε τώρα καί στίς παρατηρήσεις μέ ὑμνολογήματα στή δημοτική γλώσσα.

Θέλω νά πῶ πῶς δέν εἶναι περισσότερο κατανοητά τά τροπάρια τά γραμμένα στή δημοτική γλώσσα ἀπό τούς πιστούς. Ὑπάρχουν ἔννοιες πού καί στή δημοτική παραμένουν ἀκατανόητες στόν πολύ λαό καί χρῆζουν πλατειᾶς ἐξηγήσεως. Ἡ γλώσσα τῶν παραδεδομένων ὑμνολογημάτων ἔχει μία ἱεροπρέπεια, καλλιέργεια, μέτρο καί μουσικότητα. Ἀκοῦστε μία ἔκφραση ἀπό τήν προμνημονευθεῖσα ἀκολουθία γιά τόν π. Παῖσιο· «Στό χῶμα ἀφήνοντας ψυχῆς τό ὄχημα, πᾶς ἴσια Παῖσιε γιά τόν Παράδεισο» (σελ. 28). Μᾶλλον ἀντί γιά κατάνυξη γεννᾶ μία φαιδρότητα καί ἀστεϊσμό. «Πᾶς

ἴσια Παῖσιε γιά τόν Παράδεισο». Γίνεται ἀποϊεροποίηση τῶν τροπαρίων.

Μετά δημιουργεῖται σύγχυση στήν προσπάθεια συνθέσεως (ἢ συγκράσεως) χαρακτηριστικῶν τῆς ἀρχαίας μέ τή νέα γραμματική ἢ τό λεξιλόγιο. Δέν κατορθώνει ὁ ποιητής νά μεταφέρει τόν πιστό στήν αἴσθηση τοῦ τελείου καί τοῦ ὑπερφυσικοῦ. Καταντᾶ ζωγραφία (περισσότερο ἢ λιγότερο) ὁμορφη, ὄχι ὁμως ἁγιογραφία, ἡ ὁποία ἐκφράζει τή σύζευξη ὑλικοῦ κόσμου καί τοῦ ὑπέροφου φύσιν. Τά ὑμνολογήματα διεγείρουν τόν ἄνθρωπο σέ κατάνυξη, τοῦ δημιουργοῦν διάθεση γιά προσευχή, τόν προκαλοῦν σέ βαθειά ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ.

Ἀπό μουσικῆς πλευρᾶς πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι τά παραδοσιακά λειτουργικά μέλη ἔχουν συντεθεῖ μέ βάση τή συγκεκριμένη λειτουργική γλώσσα (βλ. Γρ. Στάθη. Ἡ Μουσική ἔκφραση τῶν λειτουργικῶν ὕμνων καί ἡ δυνατότητά ... του στή νεοελληνική γλώσσα, σελ. 205 καί 206 καί ἀλλαχοῦ). Ἔτσι δέν θά εἶναι ποτέ δυνατό νά διασωθεῖ μέ ἀκρίβεια τό ἴδιο ἀκουστικό ἀποτέλεσμα στό ὅποιο προσβλέπουν οἱ παλαιοί καί οἱ νεώτεροι ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ περιφραστικότητα τῆς νεοελληνικῆς καταστρέφει τήν ἀκρίβεια καί τή μελωδικότητα τῆς ἀρχαίας. Θεωρεῖται κατώτερο ἐργαλεῖο ἀπό τούς εἰδικούς ἢ δημοτική γλώσσα γιά νά ἐκφράσει τά νοήματα τῶν τροπαρίων (βλ. σχόλια τοῦ Γέροντος Σωφρονίου γιά τή μοναδικότητα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσας, ὅσον ἀφορᾶ στή θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας). Ἡ ἀντικατάσταση μάλιστα γνωστῶν λειτουργικῶν ἐκφράσεων μέ ἐκφράσεις τῆς καθομιλουμένης, λέγει ὁ καθηγητής Γ. Φίλιας, μπορεῖ νά ξενίσει καί ἀκόμη νά προκαλέσει ἀντί κατανύξεως θυμηδία καί νά καταστρέψει τήν ἰδιαίτερη εὐαίσθητη ἱεροπρέπεια τῆς θείας λατρείας. Ὁ καθηγητής Γ. Φίλιας θεωρεῖ ἀκόμη καί βεβήλωση τῆς λατρείας τήν προσπάθεια αὐτή (Γενική θεώρηση τῆς Λειτουργικῆς γλώσσας, στόν τόμο «Λατρεύσωμεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ», ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, σελ. 175-176). Ἡ χρήση τῆς δημοτικῆς ὡς λειτουργικῆς γλώσσας ἀπαιτεῖ ἀνάλογη μουσική προσαρμογή ὅλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν. Σέ ἄλλες Ὁρθόδοξες χῶρες προσπάθησαν νά προσαρμόσουν τή βυζαντινὴ μουσική στή γλώσσα τους, ὅπως στή Ρωσική, Σερβική. Τώρα τελευταῖα ἄκουσα καί μία

ἀκολουθία, ἂν δέν κάνω λάθος τοῦ ἁγίου Νεκταρίου, στή φιλλανδική γλώσσα.

Στήν παλαιά ὑμνογραφική γλώσσα πού χρησιμοποιεῖται ἡ ἀρχαία Ἑλληνική εἶναι συχνότατο τὸ ὑπερβατὸ σχῆμα, ἡ διαφορετική τοποθέτηση τοῦ ὑποκειμένου, ρήματος, ἀντικειμένου καί προσδιορισμῶν, ἀνάλογα μέ τό τί θέλει ὁ συγγραφέας νά τονίσει καί πῶς νά ἐκφράσει. Στή νέα ἑλληνική τά πράγματα εἶναι πιό αὐστηρά. Εἶναι πολύ πιό σπάνια ἡ ἀλλαγὴ τῶν ὄρων μέσα στήν πρόταση. Πολλές φορές ἔχουμε νεοελληνική γλώσσα μέ ἀρχαιοελληνική σύνταξη. π.χ. στήν προμνημονευθεῖσα ἀκολουθία γιά τόν π. Παῖσιο διαβάζουμε.

Ὡς τεχνίτης ἀκάματος, μ' ἀρετές θείου Πνεύματος, τῆς ψυχῆς σου σκάλιζες τό ξυλόγλυπτο, τῆς τελειότητος δίνοντας, τό σχῆμα Παῖσιε, καί Χριστοῦ τήν ὁμορφιά, κι εὐλογία τό χάρισε, Πάτερ ἔπειτα, στούς πιστούς τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας, πού τιμοῦν καί μεγαλύνουν, τήν ἀεισέβαστη μνήμη σου.

(ὅπ.π. σελ. 11)

Τελικά ἡ φράση τοῦ «Χριστοῦ τήν ὁμορφιά», τίως εἶναι ἀντικείμενο;

Ἡ εἰσαγωγή ὕμνων στή δημοτική θά προκαλέσει τριγμούς στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας. Εἶδατε τί ἔγινε μέ τή Β' Βατικανή σύνοδο τοῦ Παπισμοῦ; Ἡ ἐλευθερία πού ἔδωσε παρακίνησε πολλούς ἐκ τῶν καθολικῶν ἱερέων νά αὐτοσχεδιάζουν καί ἔτσι δημιούργησαν μιά τεράστια ἀνομοιομορφία στή λατρεία τους. Τώρα δέν μποροῦν νά μαζέψουν αὐτά πού δημιούργησε ἡ σύνοδος τους. Ἦδη μέ τίς μεταφράσεις τῶν εὐχῶν πάρα πολλοί αὐτοσχεδιάζουν καί ἐπικρατεῖ σύγχυση. Πιστεύω πῶς ἐάν γίνει κάτι τέτοιο καί μέ τούς ὕμνους, θά δημιουργηθεῖ ἀβυσσαλέα κατάσταση. Δέν εἴμαστε

ὄπαδοί τῆς αἵρέσεως τῶν τριγλωσσιπῶν, ἀλλά θά ἦταν πολύ βαρῦ νά ἐγκαταλείψουμε τήν παραδεδομένη λειτουργική γλώσσα καί νά αὐτοσχεδιάζουμε μέ λεκτικά ὑμνολογικά σχήματα τῆς νεώτερης καί ἀσχημάτιστης ἐν πολλοῖς δημοτικῆς γλώσσας.

Οἱ εἰδικοί λέγουν πῶς «οἱ συγγραφεῖς τῶν εὐχῶν καί οἱ ποιητές τῶν ὕμνων, δέν χρησιμοποίησαν ἀπλῶς τή γλώσσα τῆς ἐποχῆς τους. Οἱ γλωσσικές τους διατυπώσεις προέρχονταν ἀπό τήν ἁγιοπνευματική τους ἐμπειρία, ἡ δέ γλώσσα τους ὑπῆρξε ἡ συμπύκνωση τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς, ἕνα «δοχεῖο» τῆς ψυχῆς καί τοῦ πνεύματος. Γι' αὐτό, ἄς τονιστεῖ ἐξ ἀρχῆς, οὔτε ὁ ἀνθρώπινος νοῦς μπορεῖ νά συλλάβει ὅλα τά πνευματικά νοήματα πού ἐκφράζονται μέ τή λειτουργική γλώσσα, ἀλλά οὔτε καί ὁ ἀνθρώπινος λόγος μπορεῖ νά ἐπεξηγήσει τό βάθος τῶν εὐχῶν καί τῶν ὕμνων. Ἰσχύει ἐν προκειμένῳ τό τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «Ὁ μὲν νοῦς τῶν πραγμάτων ἐλάττων, ὁ δέ λόγος τῶν νοουμένων καταδεέστερος» (Γ. Φίλια, ὅ.π. σελ. 176).

Ἄριστο μέσο κατανόησης τῶν διαφορῶν ὕμνων, ἰδίως τῶν πολύ γνωστῶν, εἶναι ἡ ἐπεξήγησή τους σέ ἰδιαίτερα βιβλία καί ἡ κατ' οἶκον μελέτη τους ἀπό τούς πιστούς.

Ἄς ἀρκεστοῦμε στά λίγα αὐτά μέ τήν ἐλπίδα νά διατηρήσουμε σωστά τήν παράδοσή μας.

Ἄς ποῦμε καί κάποια ἄλλη σκέψη. Ἐάν ποτέ χρειαστεῖ νά ἀλλάξει ἡ γλώσσα, πράγμα πού δέν τό βλέπουμε τώρα κοντά, πρέπει νά γίνουν ὕμνοι σέ ἄλλα μέλη, σέ ἄλλα ποιητικά μέτρα καί ἀπό ἁγίους ἀποδεδειγμένα ἀνθρώπους καί ὄχι ἀπό ρομαντικούς καί ἀπροσγείωτους ἀνθρώπους. Ἄς φυλάξουμε σωστά τούς θησαυρούς τῆς Ἐκκλησίας μας, γιά νά τρέφονται πνευματικά οἱ πιστοί.

Ἡ πρόσληψη τοῦ θεοῦ λόγου ἀπό τόν σημερινό ἄνθρωπο

Τοῦ Γεωργίου Γαλίτη, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

(Εἰσήγηση στό ΙΓ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, Τήνος, 19-21 Σεπτεμβρίου 2011)

Στό πλαίσιο τοῦ Συμποσίου γιά τόν «λειτουργικό λόγο» τοποθετεῖται ἡ εἰσήγησή μου γιά τόν «θεῖο λόγο». Γιά τό ποιό εἶναι ἡ σχέση τοῦ λειτουργικοῦ μέ τόν θεῖο λόγο, θά προσπαθῶ νά ἐκφέρω μερικές σκέψεις στήν ἀρχή τοῦ κειμένου μου, θεωρώντας ὅτι αὐτό θά βοηθήσει στήν περαιτέρω διαπραγμάτευση τοῦ θέματος.

«Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος ... καί ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, καί ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν» (Ἰω. 1, 1. 14). «Θεόν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενῆς υἱός, ὁ ὢν εἰς τόν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (στ. 18). Στό πρόσωπο τοῦ «μονογενοῦς υἱοῦ», τοῦ Λόγου πού «σάρξ ἐγένετο», εἶδαμε τόν ἀπρόσιτο Θεό. Εἶναι χαρακτηριστική ἡ λέξη πού χρησιμοποιεῖ γι' αὐτό ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης: «ἐξηγήσατο». Ἀνεξαρτήτως τῶν πολλαπλῶν ἐρμηνειῶν πού ἐπιδέχεται ἡ λέξη, ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει αὐτή πού ἔχει σχέση μέ τήν ἐρμηνεία: ὁ Θεός «ἐρμήνευσε» ἑαυτόν διά τοῦ Λόγου Του. Πῶς; Μέ τό νά σαρκωθεῖ ὁ Λόγος καί νά «σκηνώσει ἐν ἡμῖν».

Ποιά εἶναι ἡ σημασία τοῦ «ἐν ἡμῖν»; Πρῶτον, μέσα στόν καθένα μας. Δεύτερον, ἀνάμεσά μας. Αὐτή ἡ «σκήνωσις» τοῦ Λόγου «ἐν ἡμῖν», μέ τή διπλή ἔννοια, εἶναι ἡ συστατική πράξη, μέ τήν ὁποία φανερώθηκε ἡ Ἐκκλησία στόν κόσμο.

Ἡ Ἐκκλησία, κατά τόν Νικόλαο Καβάσιλα, «ἐν τοῖς μυστηρίοις σημαίνεται». Καί τό κεντρικό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ θεῖα Εὐχαριστία, πού πραγματώνεται διά τῆς θείας λειτουργίας. Ἡ θεῖα λειτουργία εἶναι ὁ εὐχαριστιακός λόγος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεό, ἀλλά καί ὁ εὐχαριστιακός λόγος τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν ἄνθρωπο.

Βάσει αὐτῶν, μποροῦμε νά διαιρέσουμε τή θεῖα λειτουργία σέ δύο μέρη: στό πρῶτο μέρος ὁμιλεῖ ὁ Θεός πρὸς τόν ἄνθρωπο διά τῶν ἀναγνωσμάτων, στό δεύτερο ὁμιλεῖ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τόν Θεό διά

τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς, προσφέροντάς Του τά εὐχαριστιακά δῶρα «ὡς ἀπαρχή τῆς φύσεως». Ὁ Θεός προσφέρει στόν ἄνθρωπο τά εὐχαριστιακά δῶρα καί ὁ ἄνθρωπος τά ἀντιπροσφέρει στόν Θεό ὡς Ἀναφορά: «πρόσχωμεν τήν ἁγίαν Ἀναφοράν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν»· «Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ»· «τά Σά ἐκ τῶν Σῶν Σοί προσφερόμεν...».

Τό πρῶτο μέρος τῆς θ. λειτουργίας ἀπευθύνεται στόν νοῦ, τό δεύτερο στήν καρδιά. Τό πρῶτο ἀπαιτεῖ διανοητική πρόσληψη, τό δεύτερο βιώνεται. Στό πρῶτο δέχεται ὁ ἄνθρωπος τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ διά τῶν ἀναγνωσμάτων ὡς Κήρυγμα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία εὐλογεῖ μέ τά λόγια μέ τά ὁποία ἀρχίζει ἡ θεῖα λειτουργία, στό δεύτερο προσλαμβάνει τόν θεῖο Λόγο ὡς τά εὐχαριστιακά δῶρα διά τῆς θείας κοινωνίας.

Συμπερασματικά, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ συντελούμενη κατά τή θεῖα λειτουργία πρόσληψη τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, διά τῶν ᾧτων ὡς Κηρύγματος, διά δέ τοῦ στόματος ὡς θείας κοινωνίας, ἀποτελοῦν μίαν ἀδιάσπαστη ἐνότητα. Πρόκειται γιά δύο ἀλληλοπεριχωρούμενες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου, διά τῶν ὁποίων δομεῖται ἡ Ἐκκλησία. Ἔτσι ἡ ἔννοια τοῦ Λόγου ὡς ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τελεσιουργοῦ τῆς εὐχαριστιακῆς πράξεως, προσδίδει σ' αὐτήν τόν χαρακτηρισμό «λογική λατρεία».

Μέ τά ὡς τώρα λεχθέντα προσπάθησα νά δώσω τό στίγμα τοῦ τίτλου τῆς εἰσηγήσεώς μου γιά τήν «πρόσληψη τοῦ θεοῦ λόγου ἀπό τόν σημερινό ἄνθρωπο», σέ σχέση μέ τό γενικό θέμα τοῦ Συμποσίου γιά τόν «λειτουργικό λόγο».

Βέβαια, μέ τόν ὄρο «λειτουργικός λόγος» νοεῖται κυρίως ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας, πού ἐκφέρεται διά τῆς θείας λατρείας.

Στό πλαίσιο αυτό, τό θέμα μου επικεντρώνεται στό πρώτο μέρος τῆς θείας λειτουργίας, αυτό πού προσφέρει τόν θεῖο Λόγο ὡς ἀναγνώσματα, μέ ἄλλα λόγια ὡς Κήρυγμα μέ τήν εὐρύτερη ἔννοια.

Ἐν πρώτοις, ἔνα ξεκαθάρισμα: χρειάζεται τό πρώτο μέρος στή θεία λειτουργία; Καί γιατί πρώτο, προηγούμενο τοῦ δευτέρου;

Τήν ἀπάντηση τή δίνει ἡ πράξη τῆς Ἐκκλησίας: ὅλη ἡ πορεία τῆς θείας λειτουργίας ἔχει ὡς κατάληξη τή θεία κοινωνία: «προσέλθετε». Προηγείται ὁ καθαγιασμός καί ἡ μεταβολή τῶν τιμίων Δώρων, στό πλαίσιο τῆς Ἀναφορᾶς. Πρίν ἀπό αὐτά ὅμως, ὁ λαός καλεῖται νά ὁμολογήσει τί πιστεύει, ἀπαγγέλλοντας τό Σύμβολο τῆς Πίστεως: «*πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δέ πιστεύουσιν, οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δέ ἀκούσωσι, χωρὶς κηρύσσοντος; ... ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δέ ἀκοή διά ῥήματος Χριστοῦ*» (Ρωμ. 10, 14. 17). Νά γιατί προηγούνται τῆς Ἀναφορᾶς καί τῆς θείας κοινωνίας τά θεόπνευστα ἱερά ἀναγνώσματα, στά ὁποῖα ἡ Ἐκκλησία κατέγραψε τό Κήρυγμα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ αὐθεντικῶς καί ἀλαθῆτως.

Πολλοί συγγέουν τό κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας διά τῶν βιβλικῶν Ἀναγνωσμάτων, μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν νοημάτων τους ἀπό τούς ἱεροκήρυκες. Ὁ λόγος τῶν ἱεροκηρῦκων εἶναι λόγος ἀνθρώπων, πού δέν μπορεῖ νά ἀντικαταστήσει τό θεῖο Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό, τό ἀνθρώπινο κήρυγμα μπορεῖ νά λείπει ἀπό μία Εὐχαριστία, τά Ἀναγνώσματα ποτέ.

Ἡ προϋπόθεση λοιπόν γιά νά μετάσχει κανεῖς στό εὐχαριστιακό Δεῖπνο, εἶναι ἡ πίστις. Ἀλλά, ὅπως εἶδαμε, «ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δέ ἀκοή διά ῥήματος Χριστοῦ». Πῶς ὅμως θά ἀποδεχθεῖ κάποιος κάτι πού ἀκουσε καί θά πιστέψει, ἂν δέν ἐννοεῖ τά ἀκουόμενα; Σ' αὐτό τό θέμα ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶναι ἀπόλυτος: Γράφοντας στοὺς Κορινθίους, πού ἔθεταν τή γλωσσολαλία πάνω ἀπό τήν ποιμαντική ἀνάγκη κατανοήσεως τῶν λεγομένων ἀπό τούς ἀκούοντες, λέγει: «*Ἄν ἀδελφοί μου, τώρα σᾶς ἐπισκεφθῶ λαλώντας γλῶσσες, σέ τί θά ὠφελήσω;*» [...] *Πάρτε γιά παράδειγμα τά μουσικά ὄργανα, ὅπως μιά φλογέρα ἢ μιά ἄρπα. Ἄν οἱ ἤχοι τους δέν ξεχωρίζουν ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλο, πῶς θά καταλάβει κανεῖς ποιὰ μελωδία παίζει τό καθένα; Καί ἂν ἡ σάλπιγγα δέν ἠχήσει τό γνωστό σέ ὅλους προ-*

σκλητήριο, ποιός θά ξεσηκωθεί γιά πόλεμο; Παρόμοια καί σεῖς, ἂν δέν μιλήσετε μέ λόγια κατανοητά, πῶς θά καταλάβουν οἱ ἄλλοι αὐτό πού λέτε; Θά εἶναι σάν νά μιλάτε στόν ἀέρα. [...] Ἀλλά στήν ἐκκλησία προτιμῶ νά λέω πέντε λόγια κατανοητά γιά νά καθοδηγήσω καί ἄλλους στήν πίστι, παρά μύρια λόγια πού κανεῖς δέν θά καταλάβει» (Α' Κορ. 14, 6-11. 19).

Ὅλα τά παραπάνω εἶναι καί μία ἀπάντηση σέ ὄσους, καλοπροαίρετα βέβαια, ὑποστηρίζουν, ὅτι ἡ μυσταγωγία τῆς θείας λειτουργίας βιοῦται καί δέν χρειάζεται κατανόηση. Σύμφωνα, εἶναι βίωμα, «τό Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ» καί ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ μπορεῖ καί ἀπό τούς λίθους νά ἀναστήσει τέκνα Ἀβραάμ. Ἀλλά πῶς θά φθάσεις στό βίωμα, ἂν δέν πιστέψεις; Καί πῶς θά πιστέψεις, ἂν δέν ἀκούσεις, κατανοήσεις, κατηχηθεῖς; Ὁ λαός μας, σεβαστοί πατέρες καί ἀγαπητοί σύνεδροι, εἶναι ἀκατήχητος, ὅθεν ὅλα τά δεινά στήν ἐκκλησία μας. Λένε πολλοί: πῶς στό παρελθόν, στήν Τουρκοκρατία π.χ., ἐπιβίωσε ἡ πίστις; Ναι, ἀλλά πόσοι ἐξιλαμίσθηκαν; Πόσοι ἔγιναν ἄθεοι; Πόσοι οἱ ἐκκλησιαζόμενοι στά παλιά χρόνια καί πόσοι τώρα; Τί ἔγιναν οἱ ἄλλοι; Ἄν θέλουμε νά μή μᾶς φύγουν καί ὄσοι ἀπέμειναν, ἄς τούς κατηχήσουμε, ξεκινώντας ἀπαραίτητα ἀπό τήν κατανόηση τῆς Γραφῆς.

Ἄλλοι λένε: ἡ ἅγια Γραφή πρέπει νά διαβάζεται στό πρωτότυπο κείμενο, αὐτό εἶναι ἱερό. Ναι, εἶναι ἱερό, ἀλλά ὄχι ἡ γλώσσα πού εἶναι τό ὄχημα διά τοῦ ὁποίου μεταδίδεται ὁ θεῖος λόγος, ἀλλά τό περιεχόμενο. Ἀλλιῶς, περιορίζουμε τήν ἐνέργεια τοῦ θεοῦ λόγου σέ μερικά ἑκατομμύρια ἑλληνοφώνων καί ἀποκλείουμε ἀπό αὐτήν τά δισεκατομμύρια πού χρησιμοποιοῦν μεταφράσεις. Ἐξ ἄλλου, γιατί κι ἐμεῖς διαβάζουμε τήν Παλαιά Διαθήκη ἀπό τή μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα;

Διατείνονται πολλοί, ὅτι παρά ταῦτα ἐννοοῦν τό πρωτότυπο κείμενο. Αὐτοί, νομίζουν ὅτι τό ἐννοοῦν. Ἄλλοι κατανοοῦν μερικά χωρία, ἄλλοι λαμβάνουν μιά γενική εἰκόνα, στηριζόμενοι στά συμφραζόμενα. Καί ἂν ἀκόμη μερικοί τά κατανοοῦν, περιορίζουμε τήν κατανόηση σέ μία ἐλίτ, ἀποκλείοντας τή συντριπτική πλειοψηφία τοῦ λαοῦ καί δή τῆς νεολαίας.

Ἄλλοι λένε: Καλά ὅλα αὐτά, ἀλλά ἡ Ἐκκλησία ἔχει χρέος νά διαφυλάξει τή γλώσσα μας, τίς ρίζες

μας, τόν «έλληνα λόγον». Ασφαλώς! Όχι όμως εις βάρος τῆς διαποιμάνσεως. Τό χρέος τῆς διαποιμάνσεως ὑπερτερεῖ τοῦ χρέους πρὸς τὴ γλώσσα καὶ τὸ ἔθνος. Πρῶτα εἶμαστε πολῖτες τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ ὕστερα τῆς ἐπίγειας πατρίδας μας. Ἡ Ἐκκλησία, γιὰ νὰ διαφυλάττει τίς ρίζες καὶ τίς παραδόσεις μας, πρέπει νὰ εἶναι ζωντανή, νὰ ἔχει συνειδητά μέλη, πού νὰ τρέφονται πνευματικά ἀπὸ τόν θεῖο λόγο. Προηγεῖται ἡ ζωὴ μέσα στὴν Παράδοση, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ἡ διαφύλαξη τῶν παραδόσεων. Ἄς μὴν ἀπατώμεθα: ὡς ποιμένες καὶ διδάσκαλοι ἔχουμε χρέος νὰ ἱεραρχήσουμε ὀρισμένες ἀξίες. Ὀδυνηρὸ τὸ δῖλημα, ἀλλὰ ... ἄς μὴν ἔχουμε τὴν ψευδαἰσθηση ὅτι ἡ γλώσσα μας θὰ διασωθεῖ μέ τὸ νὰ μὴν ἐννοεῖ ὁ λαὸς τὰ κείμενα πού γράφτηκαν στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα μιᾶς συγκεκριμένης ἱστορικῆς περιόδου τοῦ ἔθνους μας. Φυσικά, δέν συζητῶ τὴν οὐτοπία, πού ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ πολλὰ στόματα: νὰ μάθει ὁ λαὸς τὴν ἀρχαία γλώσσα! ...

Δέν θὰ ἠθελα νὰ ἐπιβαρύνω τὴν εἰσήγησή μου μέ μαρτυρίες καὶ παραπομπές σέ σεβαστοὺς πατέρες καὶ ἔγκριτους ἐπιστήμονες, ὅπως ἀνάμεσα σέ ἄλλα, στὴν ἀρθρογραφία τοῦ φλογεροῦ π. Δανιὴλ Ἀεράκη στὸ περιοδικό «Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής» ἢ στὰ ἄρθρα στὸ ΒΗΜΑ τοῦ διαπρεποῦς γλωσσολόγου καθηγητοῦ κ. Μπαμπινιώτη, πού εἶναι αὐθεντία σέ ζητήματα γλώσσας, ἢ ἀκόμη σέ σχετικὴ σειρὰ ἀρθρων τῆς ταπεινότητάς μου στὸ περιοδικό ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ (βλ. φύλλα 413, 415, 416, 420 τῶν ἐτῶν 2004 καὶ 2005). Δέν ἀποφύγω τὸν πειρασμὸ ὅμως νὰ παραθέσω δύο κείμενα σχετικά. Τὸ ἓνα προέρχεται ἀπὸ τὸν γέροντα Παῖσιο. Γράφει ὁ ὁσῖος πατήρ, στὸ βιβλίον του γιὰ τὸν ἅγιον Ἀρσένιον τὸν Καππαδόκη (ἐκδ. Ἰουστιασίου «Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης 1975, σελ. 40): «Εἶχε δέ μεταφράσει καὶ πολλὰς περικοπὰς τοῦ Εὐαγγελίου στὴ Φαρασιώτικη γλῶσσα, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ καταλαβαίνουν τὸ Εὐαγγέλιον οἱ Φαρασιῶτες. Στὴν Ἐκκλησία διάβαζε τὸ Εὐαγγέλιον πρῶτα Ἑλληνικά, μετὰ Φαρασιώτικα καὶ μετὰ Τουρκικά.». Αὐτὴ ἡ «Φαρασιώτικη γλῶσσα» εἶναι βέβαια ἑλληνικὴ διάλεκτος. Ἡ ποιμαντικὴ φροντίδα τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου δέν περιορίστηκε στὴν ἀνάγνωση τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ προχώρησε στὴ μετάφραση στὴν

τοπικὴ διάλεκτο, καί, ἀκόμη περισσότερο, γιὰ νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι κανεὶς δέν ἔμεινε ἄμοιρος τοῦ θείου λόγου, μετέφρασε καὶ στὰ Τουρκικά.

Τὸ ἄλλο κείμενο προέρχεται ἀπὸ τὴ γραφίδα διακεκριμένου καὶ διεθνῶς ἀναγνωρισμένου λειτουργιολόγου, τοῦ ἀείμνηστου καθηγητῆ Ἰωάννη Φουντούλη (Ἡ μετάφραση τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, Δ' Σύνταξη Ὁρθόδοξων Βιβλικῶν Θεολόγων, Θεσσαλονίκη 25-28.10.1986, Πρακτικά, σελ. 243), Γράφει λοιπὸν μεταξὺ ἄλλων ὁ ἀξέχαστος καθηγητής: «... ἐν ὄψει τῶν δυσκολιῶν πού παρουσιάζει ἡ κατανόηση τῆς γλώσσας τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων πού διαβάζονται ἀπὸ τὸ κείμενο τῶν Ο' καὶ ἀπὸ τὸ πρωτότυπο κείμενο τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, σάν μίαν ἐνδιάμεση λύση θὰ μπορούσε νὰ δοκιμασθεῖ ἡ παράλληλη ἀνάγνωση τῶν περικοπῶν, πρὸ τοῦ κηρύγματος ἢ ἀντὶ τοῦ κηρύγματος καὶ ἀπὸ μίαν δόκιμη νεοελληνικὴ μετάφραση». Ἐδῶ τὰ σχόλια περιπεύουν.

Ἴσως θελήσει κάποιος νὰ βρεῖ μίαν ἀντίφαση τῶν ὄσων γράφονται ἐδῶ πρὸς ὅσα ἔγραψα στὸ ἐγχειρίδιό μου «Ἐριμνευτικά τῆς Καινῆς Διαθήκης» (ἐκδοσις 7η, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 93-94): Ἐκεῖ παραπέμπω στὸ χωρίον τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου (1508-1553), σύμφωνα μέ τὸ ὅποιο «σχεδόν οὐδέν τῆς Γραφῆς ῥῆμα, ὅπερ μὴ ἐν τῇ οἰκουμένῃ φέρεται». Ἐπίσης ἀναφέρω καὶ μίαν στατιστικὴν πού παραθέτει ὁ μέγας γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκης, δημοσιευθεῖσα στὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1908-96, σελ. 141 (παρὰ Χατζιδάκη, Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, Ἀθήναι, 1955, ἐκδ. ΣΔΩΒ, σελ. 108), καὶ τὴν ὅποια θεωρῶ χρήσιμο νὰ ἐπαναλάβω καὶ ἐδῶ:

Σύμφωνα μέ αὐτὴν, λοιπὸν, ἀπὸ τίς 4900 περίπου λέξεις, πού χρησιμοποιεῖ ἡ Κ. Διαθήκη, οἱ 2280 λέγονται σήμερον κοινῶς, οἱ 2200 νοοῦνται καλῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἑλληνας, μόνον δέ 400 παραμένουν ἄγνωστες. Οἱ ἄγνωστες αὐτὲς λέξεις:

α. Ἦταν ξένες λέξεις

β. Ἐδήλωναν ἔννοιες ἀναγόμενες σέ ἄλλες συνθήκες ζωῆς, πού σήμερον δέν ὑφίστανται πλέον.

γ. Ἦταν καὶ τότε ἐκτὸς τῆς κοινῆς χρήσεως καὶ γνωστὲς μόνον στοὺς λογίους, γι' αὐτὸ καὶ ἀπαντοῦν μόνον στοὺς λογίους συγγραφεῖς (Λουκᾶ, Παῦλο).

Καί κατέληγα στο συμπέρασμα, ότι, από τη στατιστική αυτή πολύ λίγες λέξεις εξέλιπαν από την καθημερινή χρήση και δή και σε τόσο μακρό διάστημα, είκοσι αιώων: Ὅθεν γράφει ὁ Χατζιδάκης: «τοιούτον φαινόμενον οὐδαμοῦ ἀλλαγῶ παρατηρήθη» (ὀ.π.).

Σχολιάζοντας τό χωρίο τοῦ Ρουσάνου καί τή στατιστική τοῦ Χατζιδάκη, παρατηροῦμε ὅτι τό μέν πρῶτο ἀφοροῦσε σέ συνθήκες πρὸ 500 ἐτῶν, τό δέ δεύτερο πρὸ ἑκατό ἐτῶν. Ὡς πρὸς δέ τή στατιστική, τήν ὁποία παραθέτω καί ἐδῶ κυρίως γιά νά τήν γνωρίζουν καί οἱ ἀκροατές ὡς κατά τήν ταπεινή μου γνώμη πολύ ἐνδιαφέρουσα, ἐπισημαίνουμε, ὅτι ὁ σκοπός τῆς παραθέσεώς της σέ ἕνα ἐπιστημονικό ἐγχειρίδιο, γραμμένο κυρίως γιά τούς φοιτητές, ἦταν ἀκριβῶς νά ἀποδείξουμε αὐτό πού γράφεται ὡς συμπέρασμα, τό ὁποῖο εἶναι καί συμπέρασμα τοῦ ὄλου κεφαλαίου μέ τίτλο: «Ἡ γλῶσσα τῆς Κ. Διαθήκης καί ἡ νέα ἐλληνική»: Ἡ σύγχρονη ἐλληνική γλῶσσα διατηρεῖ πάμπολλες λέξεις, ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ὀμήρου καί ἀκόμη μερικούς αἰῶνες πιό παλιά, ὅπως δείχνουν τά κείμενα τῆς Γραμμικῆς γραφῆς Β. Πόσοι ὁμως μποροῦν νά ποῦν, ὅτι κατανοοῦν τόν Ὀμηρο, ἢ καί νεώτερά του κείμενα, τόν Δημοσθένη π.χ.; Ἄλλο εἶναι τό λεξιλόγιο καί ἄλλο ἢ γραμματική, τό συντακτικό, ἢ ἐκφορά τοῦ λόγου, ἢ δομή τῆς γλώσσας.

Σεβασμιώτατοι, ἀγαπητοί σύνεδροι.

Δέν διεκδικῶ τό ἀλάθητο μέ ὅσα εἶπα. Γνωρίζω ὅτι ὑπάρχει καί ὁ ἀντίλογος, σεβαστός κατά πάντα καί ἀξιόκωστος, ἐφ' ὅσον ἐκφράζεται χωρίς φανατισμούς, δογματισμούς καί ἀπολυτότητες. Τό κατ' ἐμέ, δέν προτείνω λύσεις, αὐτές ἀνήκουν σέ ἄλλους. Ἐγώ ἀπλῶς ἤθελα νά καταθέσω ἐδῶ τόν πόνο τῆς ψυχῆς μου, βλέποντας ἕναν λαό μέ πλημμελῆ κατήχηση, ἐπειδή ὑπάρχει ἡ τροχοπέδη τῆς ἐμμονῆς σέ στερεότυπα ἢ τοῦ φόβου ἀπέναντι στήν ὁποιαδήποτε ἀλλαγῆ, ἔστω καί ἂν αὐτή ὑπαγορεύεται ἀπό ἐπείγουσες ποιμαντικές ἀνάγκες. Ναί, εἶναι ζηλευτό προνόμιο καί δῶρο ἀνεκτίμητο τοῦ Θεοῦ, νά εἶμαστε ὁ μόνος λαός πού διαβάζει τήν Κ. Διαθήκη στό πρωτότυπο. Καί, ὅπως ἔγραφα καί ἄλλοῦ (Ἡ «ἔσσημος» λόγος καί οἱ εἰς «ἀέρα λαλοῦντες», ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ 2004, σελ. 131), ἀνήκουμε ἐπίσης στή μοναδική ἐκκλησία «πού ἔχει τό θλιβερό προνόμιο, οἱ πιστοί της στή μέγιστη πλειοψηφία

τους νά καταλαβαίνουν τά ἀναγνώσματα τῆς ἐκκλησίας ἐλάχιστα, ἐν πάσῃ περιπτώσει λιγότερο ἀπό ὁποιοδήποτε ἄλλο ἔθνος πού ἔχει τήν ἀγία Γραφή μεταφρασμένη στή γλῶσσα του». Καί συνέχισα: «Πρὸς Θεοῦ, μή νομίσει κανεῖς ὅτι μέ ὅλα αὐτά ὑποτιμῶ τή μέγιστη δωρεά πρὸς τό ἐλληνικό ἔθνος καί τήν ἐλληνική ἐκκλησία, νά ἔχουν τό θεῖο καί πανίερο αὐτό Δῶρο, στή γλῶσσα τους. Αὐτό ὁμως δέν σημαίνει, ὅτι ὁ προορισμός τοῦ κειμηλίου αὐτοῦ εἶναι ἡ λατρεία καί ἡ τιμή. Ὁχι, ὁ προορισμός του εἶναι νά γίνεται ἀέναος πηγὴ ζωῆς, μάννα οὐράνιο, ὀδηγός καί πύρινη στήλη καί νεφέλη γιά τούς διά μέσου τῆς ἐρήμου πορευομένους πρὸς τήν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Ὅταν ὁ χαλκοῦς ὄφρις πού ὑψώσε ὁ Μωυσῆς στήν ἔρημο, τό ἱερότατο αὐτό σύμβολο τῶν Ἑβραίων, ἔγινε ἀντικείμενο λατρείας, ὁ εὐσεβῆς βασιλιάς Ἐζεκίας, ποιῶν τό εὐθές ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου κατά πάντα (Γ' Βασ. 18, 3), διέταξε τήν καταστροφή του, γιά νά μήν εἶναι ἐμπόδιο στήν ἀληθινή λατρεία τοῦ μόνου Θεοῦ. Δέν ἐννοῶ νά καταστρέψουμε κάτι στή λατρεία, ἀπαγε! Ἀλλά ὁ Θεός ζητεῖ νά παραμερίσουμε κάθε ἐμπόδιο πού ὑπάρχει κίνδυνος νά εἰδωλοποιήσουμε, γιά νά ἐξομαλύνουμε τήν πρόσβασή μας στή λατρεία τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ!»

Θέλω νά τελειώσω μέ μία ἐκκληση πρὸς ὅλους τούς ἀκροατές. Ἄς βάλουμε, σεβαστοί καί ἀγαπητοί μου, τό χέρι στήν καρδιά καί κατενώπιον Θεοῦ ἄς διερωτηθοῦμε: ὑπάρχει κάτι πού μποροῦμε νά θέσουμε πιό πάνω ἀπό τήν ἐξυπηρέτηση τῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ μας; Τελικά, ἀκολουθοῦμε τό παράδειγμα τοῦ Παύλου, πού εἶπε: «ἐγενόμην τά πάντα τοῖς πᾶσιν, ἵνα πάντως τινάς σώσω»;

Σᾶς εὐχαριστῶ

Περίληψη

– Μέ τή σάρκωση τοῦ Λόγου ὁ Θεός «ἐρμήνευσε», δηλ. ἀπεκάλυψε Ἐαυτόν διά τοῦ Λόγου Του, ὁ ὁποῖος «ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Αὐτή ἡ σκήνωσις εἶναι ἡ συστατική πράξις, μέ τήν ὁποία φανερώθηκε ἡ Ἐκκλησία στόν κόσμον.

– Ἡ Ἐκκλησία «σημαίνεται ἐν τοῖς μυστηρίοις». Τό κεντρικό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ θεία Εὐχαριστία, πού πραγματώνεται διά τῆς θείας λειτουργίας.

– Στή θεία λειτουργία όμιλεῖ ὁ Θεός πρὸς τὸν ἄνθρωπο διὰ τῶν ἀναγνωσμάτων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεό διὰ τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς.

– Ἡ πορεία τῆς θείας λειτουργίας ἔχει ὡς κατάληξη τὴ θεία κοινωνία τῶν καθαγιασμένων τιμίων Δώρων, στήν ὁποία δικαιούται νά προσέλθει μόνον ὁ πιστός.

– Ἀλλά, «ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς». Γι' αὐτό, τῆς Ἀναφορᾶς προηγεῖται τό Κήρυγμα μέ τή μορφή τῶν ἀναγνωσμάτων.

– Τό Κήρυγμα διὰ τῶν ἀναγνωσμάτων πρέπει νά εἶναι κατανοητό ἀπό τοὺς ἀκούοντες, γιά νά κατηχηθοῦν καί νά μπορέσουν νά πιστέψουν.

– Τό πρωτότυπο κείμενο τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἱερό, ὄχι ὡς γλώσσα, ἀλλά ὡς περιεχόμενο, τό ὁποῖο μεταδίδεται διὰ τοῦ ὀχήματος τῆς γλώσσας.

– Ἔχουμε καθῆκον ὡς Ἕλληνες νά διαφυλάξουμε τὴ γλώσσα μας, ἀλλὰ καί ὡς ποιμένες ἔχουμε χρέος νά διακονήσουμε τὸν λαό μας ἀνταποκρινόμενοι στίς ἀδήριτες ποιμαντικές ἀνάγκες του.

– Ἔχουμε τό ζηλευτό προνόμιο νά εἶμαστε ὁ μόνος λαός πού διαβάζει τὴν Κ. Διαθήκη στό πρωτότυπο, ἀλλὰ ἔχουμε καί τό θλιβερό προνόμιο, νά εἶμαστε ὁ μόνος λαός, ἡ μέγιστη πλειψηφία τοῦ ὁποῖου καταλαβαίνει τὰ ἀναγνώσματα τῆς ἐκκλησίας ἐλάχιστα.

– Τό ὅτι ἡ Κ. Διαθήκη ἔχει γραφεῖ στή γλώσσα μας, ἀποτελεῖ ἀνεκτίμητο δῶρο στό ἑλληνικό ἔθνος καί στήν ἑλληνική ἐκκλησία. Ὁ προορισμός ὅμως τοῦ κειμηλίου αὐτοῦ δέν εἶναι ἡ λατρεία καί ἡ τιμή. Προορισμός του εἶναι νά γίνεται ἀέναντος πηγὴ ζωῆς, μάννα οὐράνιο καί πύρινη στήλη πού ὀδηγεῖ τοὺς πορευομένους πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ.

– Ἄς διερωτηθοῦμε: ὑπάρχει κάτι πού μποροῦμε νά θέσουμε πιό πάνω ἀπὸ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ μας; Τελικά, ἀκολουθοῦμε τό παράδειγμα τοῦ Παύλου, πού εἶπε: «ἐγενόμην τὰ πάντα τοῖς πᾶσι, ἵνα πάντως τινάς σώσω»;

Ἡ ἐμπειρία ἀπὸ τῆ συμμετοχῆ στὴ μετάφραση τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὡς ἐφόδιο γιὰ μιά συμβολή στὴν προσπάθεια μετάφρασης τῆς Θείας Λειτουργίας

Τῆς Αἰκατερίνης Χιωτέλλη, συγγραφέως

(Εἰσήγηση στό ΙΓ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς
Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, Τῆνος, 19-21 Σεπτεμβρίου 2011)

Πρὶν προχωρήσω στό κυρίως θέμα μου, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά ἐκφράσω, ὅσο γίνεται πιο σύντομα, μερικὲς σκέψεις πάνω σέ ὀρισμένα πορίσματα τῶν ἔνδεκα (ἀπὸ τὰ δώδεκα) προηγούμενων Πανελληνίων Λειτουργικῶν Συμποσίων, ὀργανωμένων ἀπὸ τὴν Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, πορίσματα πού ἡ σεβαστὴ Ἐπιτροπὴ εἶχε τὴν καλοσύνη νά θέσει στὴ διάθεσή μου.

Ἡ παροῦσα πραγματοποίηση τοῦ ΙΓ΄ Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου ἀποτελεῖ σαφῆ ἔνδειξη τῆς φροντίδας τῆς σεβαστῆς Ἱεραρχίας γιὰ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποῖου λαοῦ, ὅπως ἀκοῦμε ἀρκετὲς δεκαετίες τώρα, ἔργο εἶναι ἡ Λειτουργία: «λαοῦ τό ἔργον». Ἔστω κι ἂν αὐτό ἐπαληθεύεται ἢ ὄχι ἀπὸ τὴν πραγματικότητα.

Ἦδη ἀπὸ τό Β΄ Λειτουργικό Συμπόσιο, τό ἔτος 2000, μέ θέμα: «Τό αἶτημα τῆς λειτουργικῆς ἀνανεώσεως στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία σήμερα» ἡ εἰδικὴ αὐτὴ Ἐπιτροπὴ θέτει μεταξὺ τῶν σκοπῶν τοῦ Συμποσίου καὶ τὴν προσπάθεια νά καταστῆ σαφὴς ἡ σημασία τοῦ ὄρου λειτουργικὴ ἀναγέννησις. Μέ τὸν ὄρο, λοιπόν, αὐτὸν σημαίνεται «ἡ συνειδητὴ συμμετοχὴ στὴ θεία λατρεία καὶ ἡ ἀνάπτυξη λειτουργικῆς ἀγωγῆς τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε οἱ πιστοὶ νά μὴ εἶναι παθητικοὶ θεατὲς καὶ ξένοι πρὸς τὰ τελούμενα». Σημαίνεται ἀκόμα ἡ «κατανόηση τῶν λόγων, τῶν τύπων καὶ τῶν συμβόλων πού χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴ θεία λατρεία, ἐφόσον αὐτὴ χαρακτηρίζεται ὡς “λογικὴ λατρεία”».

Ἡ ἀποσαφήνιση αὐτὴ ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καὶ μιά διαπίστωση παρουσίας προβλημάτων στὸν

καίριο αὐτὸν τομέα πού ἀφορᾷ στὴ Λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τό γεγονός μάλιστα ὅτι ἡ τακτικὴ ἐτήσια σύγκληση τοῦ Λειτουργικοῦ Συμποσίου μέ πανελλήνια συμμετοχὴ ἔχει γίνῃ θεσμὸς δείχνει τὴ σοβαρότητα μέ τὴν ὁποῖαν ἀντιμετωπίζονται τὰ προβλήματα αὐτά.

Ἀπὸ τὰ πορίσματα αὐτῶν τῶν συμποσίων γίνονται ἐμφανῆς ἡ μέριμνα γιὰ τὴν: «ἀκόμα μεγαλύτερη κατανόηση τοῦ λατρευτικοῦ πλοῦτου τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τὴν ὅσο τό δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ μας στὴν ἀγιαζούσα λατρευτικὴ ζωὴ τῆς ... μέσα στίς σύγχρονες ἀνάγκες τῶν χριστιανῶν καὶ ἰδιαίτερα στίς νέες συνθήκες ζωῆς πού προέκυψαν γιὰ τὸν ἀστικό πληθυσμὸ τῆς Ἐκκλησίας μας». Προτείνεται μάλιστα «ἡ μετατροπὴ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων σέ ἠλεκτρονικὴ μορφή», ὥστε ἡ προσβασιμότητά τους μέσφ διαδικτύου νά συνεισφέρει στὴ λειτουργικὴ ἀγωγή τῶν πιστῶν. Δέν γνωρίζω ἂν αὐτὴ ἡ τόσο σημαντικὴ πρόταση πραγματοποιήθηκε.

Πολύ ἐνδιαφέρουσα ἐπίσης ἡ «προτροπὴ γιὰ ἀνάδειξη τοῦ κοινοτικοῦ χαρακτῆρα τῆς Θείας Λειτουργίας, γιὰ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν στὴν ψαλμωδία, γιὰ ἀνάγνωση τῶν ἱερατικῶν εὐχῶν εἰς ἐπήκοον ὄλων καὶ γιὰ ἐπίτευξη τοῦ διαλογικοῦ τρόπου ἐκφορᾶς τῆς εὐχαριστιακῆς ἀναφορᾶς». Ἐπιχειρήθηκε ἄραγε ἔστω καὶ πειραματικὴ πραγματοποίηση τῶν προτροπῶν αὐτῶν, σέ ποιά κλίμακα καὶ μέ ποιά συμπεράσματα; Δέν τό γνωρίζω.

Ἀνάμεσα στίς προτάσεις τοῦ συμποσίου μέ θέμα τό Ἅγιο Βάπτισμα, ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ πρόταση γιὰ προκήρυξη πανελληνίου θεολογικοῦ-λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ συγγραφῆς νέων βοηθημά-

των κατάλληλων για τή βαπτισματική και γενικώς τή λειτουργική αγωγή των πιστών όλων των ηλικιών. Αυτό από τό 1999. Ο διαγωνισμός αυτός πραγματοποιήθηκε; Και απέδωσε;

Μεταξύ των μέσων για τήν επίτευξη τής συμμετοχής του λαού στή λατρεία αναφέρεται, από τό Β΄ ήδη Συμπόσιο, και ή λειτουργική γλώσσα. Αυτό είναι, νομίζω, πολύ σημαντικό, γιατί μέ τον τρόπο αυτόν, τό θέμα τής γλώσσας πού μάς απασχολεί έδω δέν τίθεται μεμονωμένα ούτε ως αίτημα άνευθυνων ίσως έκσυγχρονιστικών τάσεων, αλλά έντάσσεται στήν ευρύτερη ποιμαντική μέριμνα για τήν «ένεργό και συνειδητή συμμετοχή του λαού στήν τέλεση τής Θείας Λειτουργίας».

Θά μπορούσε εύλογα νά διερωτηθεί κανείς άν και σέ πόσες από τίς διαπιστώσεις παθογένειας στή λειτουργική ζωή τής Έκκλησίας μας σήμερα και στίς αντίστοιχες προτάσεις αντιμετώπισής τους, σέ πόσα από τά πορίσματα των συμποσίων πού αναφέρθηκαν πιο πάνω θά συμφωνούσαν όχι μόνο οί εύκαιριακά ή σπάνια έκκλησιαζόμενοι, αλλά και μεγάλο μέρος των τακτικά έκκλησιαζόμενων, ακόμα και μέρος του κλήρου. Και θά εύχόταν κανείς νά επρόκειτο απλώς για μία αποδοχή ή όχι, πολύ περισσότερο για διάθεση περισσότερης πληροφόρησης και διερεύνησης όρισμένων προτάσεων, πού είναι άναμφισβήτητα καρπός μελέτης και έρευνας κληρικών και λαϊκών μελετητών ύψηλου θεολογικού επίπεδου και αποδεδειγμένου κύρους. Η άσυμφωνία σέ τέτοια θέματα παίρνει δυστυχώς, πολύ συχνά, τή μορφή αντίστασης, παθητικής ή και ενεργητικής, μέ έμφανή σημεία εμπάθειας και φανατισμού.

Άλλά είναι καιρός ν' ασχοληθούμε μέ τό θέμα μας. Νά δοϋμε τί μπορεί ν' αποκομίσει κανείς από μία συμμετοχή σέ μετάφραση τής Άγίας Γραφής, ποιές οί δυσκολίες και ποιοί οί καρποί μίας τέτοιας προσπάθειας. Ποιά τά κοινά στοιχεία και ποιές οί διαφορές μεταξύ μεταφρασμένων άγιογραφικών και λειτουργικών κειμένων. Ποιοί πρόσθετοι παράγοντες συντελοϋν στίς συγκεκριμένες δυσκολίες, προκειμένου νά προταθούν προς χρήση μεταφρασμένα τά λειτουργικά κείμενα, πώς και μέ ποιά κριτήρια θά μπορούσαν νά αντιμετωπιστούν οί δυσκολίες αυτές, και πού θά μπορούσαν νά στοχεύουν ένδεχόμενες προτάσεις.

Θά πρέπει από τήν αρχή νά διευκρινιστεί, για όσους δέν έτυχε ίσως νά τό γνωρίζουν, πώς ή μετάφραση τής Άγίας Γραφής στή νεοελληνική γλώσσα, πού εκδόθηκε από τήν Έλληνική Βιβλική Έταιρεία τό 1997, είναι καρπός μίας είκοσάχρονης κοινής προσπάθειας των καθηγητών τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης των Πανεπιστημίων τής Άθήνας και τής Θεσσαλονίκης, αρκετοί από τους όποιους δέν βρίσκονται πιά άνάμεσά μας. Δέν άγνοήθηκαν βέβαια προηγούμενες άνολοκλήρωτες άνάλογες προσπάθειες ούτε ή συσσωρευμένη μεταφραστική πείρα μίας έταιρείας γνωστής ακριβώς για τήν παγκόσμια προσφορά της στή μετάφραση τής Άγίας Γραφής. Από αυτήν ακριβώς τήν πείρα προέκυψε μία μέθοδος εργασίας, ή όποία συνοπτικά έχει ως έξής: κατανομή των επί μέρους Βιβλίων τής Καινής και τής Παλαιάς Διαθήκης στους μεταφραστές, άνάλογα μέ τήν έξειδίκευση και τήν έπιλογή του καθενός, ανταλλαγή άνά δύο των μεταφράσεων τους για παρατηρήσεις και αντιπροτάσεις, ύποβολή των κοινής μεταξύ τους αποδοχής μεταφρασμένων κειμένων σέ ομάδα άναθεωρητών και στή συνέχεια σέ έναν αριθμό άναγνωστών. Τό τελικό κείμενο, μετά τήν αποδοχή ή όχι από μέρος του πρώτου μεταφραστή των ύποδείξεων από τά ένδιάμεσα στάδια, καταλήγει για γλωσσική και ύφολογική έπεξεργασία, εκείνο πού άγγλικά λέγεται *rewriting*, σέ κάποιον *stylist* (άγγλ.) ή *styliste* (γαλλ.), άφου ή λέξη «ύφολόγος» δέν έχει καθιερωθεί στά έλληνικά. Ένω ύπάρχει ή λέξη «ύφολογία» πού είναι κλάδος τής γλωσσολογίας και τής θεωρίας τής λογοτεχνίας, και έχει ως αντικείμενο τή μελέτη του γλωσσικού ύφους στον λόγο, ιδιαίτερα στά λογοτεχνικά κείμενα. Δεδομένου, στήν προκειμένη περίπτωση, του σχετικά μεγάλου αριθμού των μεταφραστών, στό έργο αυτού του «ύφολόγου» θά έντασσόταν και μία σχετική ένοποίηση τής γλώσσας και του ύφους των μεταφρασμένων από τους ειδικούς κειμένων. Ιδιαίτερα μάλιστα τά ποιητικά βιβλία τής Παλαιάς Διαθήκης έπρεπε νά τυχαίνουν έξαιρετικής προσοχής ώστε, ακόμα κι άν δέν θά μπορούσε νά διασωθεί κάτι από τήν ποίηση του πρωτότυπου, τουλάχιστον τό αποτέλεσμα νά μήν έπασχε από άφόρητη πεζότητα. Τό σπουδαιότερο όμως ήταν ότι δέν

ἐπρόκειτο γιά ἕνα ὁποιοδήποτε, ὅσο κι ἂν ἦταν σημαντικό, βιβλίο, ἀλλά γιά τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, καί ὅλοι ξέρουμε τό δέος πού ἐμπνέει ἕνας τέτοιος λόγος.

Ποιές ἦταν οἱ δυσκολίες ἐκείνου πού θά καταπιανόταν μ' αὐτή τήν εἰδική πτυχή στή διαδικασία τῆς συγκεκριμένης μετάφρασης;

Πρῶτα ἡ ἐπισήμανση τῶν σημείων πού ἀπαιτοῦν μία ἐπέμβαση. Αὐτό προϋποθέτει μία γλωσσική ἰδιαιτερότητα, ἕνα εἶδος λαμπτήρα πού ἀνάβει ὅταν κάτι στό μεταφρασμένο κείμενο δέν πάει καλά. Μπορεῖ αὐτό τό κάτι νά ἀφορᾷ στό νόημα, πράγμα πολύ συνηθισμένο στίς μεταφράσεις. Ὁ λόγος εἶναι ἀπλός: ὁ μεταφραστής γνωρίζει περί τίνος πρόκειται, γιατί ἔχει μπροστά του τό πρωτότυπο. Ὁ ἀναγνώστης ὅμως τῆς μετάφρασης, προσπαθώντας νά βγάλει νόημα μόνο ἀπό τό μεταφρασμένο κείμενο, συμβαίνει κάποτε νά διαπιστώνει ὅτι δέν μπορεῖ, κι ἄλλοτε πάλι καταλήγει σέ λάθος νόημα. Γιατί συμβαίνει αὐτό; Ξέρουμε πώς μία λέξη μπορεῖ νά ὀρίζει ἕνα σημασιολογικό πεδίο, ἕναν ἀριθμό δηλαδή ὄρων πού περιλαμβάνονται στήν ἔννοια αὐτῆς τῆς λέξης, ἀλλά μέ τήν ἰδιαίτερη ὁ καθένας τους σημασία. Στή μετάφραση, ὁ ὅρος πού θά ἐπιλεγεῖ, πρέπει νά λειτουργεῖ μέ τρόπο πού ν' ἀντιστοιχεῖ στή λειτουργία τοῦ ὄρου στό πρωτότυπο¹. Ἄλλοτε πάλι μπορεῖ νά πρόκειται γιά λέξεις ἠχητικά παρόμοιες πού συχνά ὀδηγοῦν σέ παρελκυστικές ἐπιλογές, ἢ ἀκόμα λέξεις πού χρησιμοποιοῦνται καί στή σύγχρονη γλώσσα, μέ διαφορετική ὅμως τώρα σημασία². Σέ τέτοιες περιπτώσεις, συνιστᾶται ἐπιστροφή στό πρωτότυπο, καί ἀναζήτηση μίας λύσης πού νά μπορεῖ νά γίνει ἀποδεκτὴ ἀπό τόν μεταφραστή ἢ νά γίνει ἀντικείμενο περιορισμένης ἢ εὐρύτερης συζήτησης³.

Ἐπάρχουν πάλι περιπτώσεις πού χρειάζεται ἐπέμβαση γιά λόγους αισθητικούς. Κάποιος κακόηχος συνδυασμός συμφῶνων ἢ φωνηέντων, ἕνας τονισμός πού κάνει τή φράση ν' ἀγκομαχάει, χασμωδίες, πολυσύλλαβες λέξεις πού ἀλλοιώνουν τόν ρυθμό, στοιχεῖο ἀπαραίτητο ἀκόμα καί σ' ἕνα κείμενο πεζό, ἢ στίξη πού μπορεῖ ν' ἀλλάζει τό νόημα.

Κι ἀκόμα ἡ ἀπόδοση τῶν μεταφορῶν καί ἄλλων σχημάτων τοῦ λόγου, πού πρέπει νά ἐπισημαίνο-

νται, νά ἀξιολογεῖται ὁ ρόλος τούς μέσα στό πρωτότυπο κείμενο, καί ἢ νά παραμένουν, ἢ αὐτό εἶναι συμβατό μέ τή νεοελληνική ἢ, ἢν ὄχι, ν' ἀποδίδονται μέ τρόπο ὥστε νά ἐπιτυγχάνεται τό ἀντιστοιχο ἀποτέλεσμα.

Μέσα ἀπό ὅλες αὐτές τίς λεπτομέρειες ἐκείνο πού ἐπιδιώκεται εἶναι ν' ἀποδίδεται στό ἀκέραιο ὁ Θεῖος λόγος, χωρίς νά κακοποιεῖται ἡ σύγχρονη γλώσσα ἢ νά ἀσκεῖται βία πάνω της. Ἀντίθετα, νά διερευνῶνται καί νά ἀναδεικνύονται ὅλες οἱ πολλαπλές δυνατότητές της. Νά μπορεῖ ὁ ἀναγνώστης ν' ἀκούει τόν λόγο τοῦ Θεοῦ στή μητρική του γλώσσα, στή γλώσσα πού ἔδωσε ὑπόσταση στά πρόσωπα καί στά πράγματα γύρω του, στήν ὑπαρξή του, στή σκέψη καί στήν προσευχή του. Στή γλώσσα πού πέρασε μέσα ἀπό γενιές ἀνθρώπων, πού λειάνθηκε καί πλουτίστηκε τόσο ἀπό τήν ἔμφυτη λαϊκή σοφία καί τό λαϊκό αἰσθητήριο, ὅσο καί ἀπό τή γραφίδα χαρισματικῶν ἐργατῶν τοῦ λόγου, πού τή σεβάστηκαν, τή δούλεψαν καί τήν παρέδωσαν στίς κατοπινές γενιές.

* * *

Καί ἄς μου ἐπιτραπῆ ἐδῶ μία παρένθεση, γιά νά θυμίσω πώς τή γλώσσα πού μιλάμε δέν τήν ἐπέβαλε κανένα κίνημα δημοτικιστῶν μέ καμιά πολιτική ἢ ἄλλη χροιά. Ἡ γλώσσα πού μιλάμε εἶναι τό ζωντανό προῖόν μίας φυσικῆς ἐξέλιξης τῆς γλώσσας μας μέσα ἀπό τά Ἀκριτικά ἔπη καί τό Δημοτικό τραγοῦδι στά μεταβυζαντινά χρόνια καί, στή συνέχεια, μέσα ἀπό τήν ἐκρηξη τῆς Κρητικῆς Ἀναγέννησης μέ τούς θαυμαστούς καρπούς της, πού οἱ χυμοί τους, ἔστω καί μέσα ἀπό τήν προσφυγία, ἔθρεψαν τό γλωσσικό αἰσθητήριο τοῦ Σολωμοῦ καί τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς. Καί δέν ξέρουμε πώς θά εἶχε ἐξελιχθεῖ αὐτή ἡ γλώσσα, ἢν δέν μεσολαβοῦσε ὁ Κοραῆς μέ τήν κατασκευασμένη στό Παρίσι καθαρεύουσά του, ἢ κυριαρχία τῆς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς πού φίμωσε τόν Σολωμό, καί τέλος οἱ αἱματηρές γλωσσικές ἔριδες πού οἱ συνέπειές τους εἶναι ἀκόμα ἀπτές στή γλωσσική μας, καί ὄχι μόνο, σύγχυση.

Κλείνουμε τήν ἀπαραίτητη αὐτή νομίζω παρένθεση, γιά νά συνεχίσουμε μέ τήν ἀναζήτηση τῶν καρπῶν πού ἀπέφερε ἡ προσπάθεια αὐτή. Ποιά ἦταν δηλαδή ἡ ἀποδοχή ἀπό μέρους τῶν πιστῶν

αυτῆς τῆς καινούργιας δυνατότητας πού τούς προσφερόταν. Οἱ πρώτες ἀρνητικές ἀντιδράσεις πρέπει νά πούμε ὅτι προέρχονταν κυρίως ἀπό τίς προκαταλήψεις πού συνόδευαν τό ὄνομα τῆς ἐκδότριας ἐταιρίας. Ὅταν ὀρισμένες Μητροπόλεις πρόσθεσαν στό ἐξώφυλλο τό ὄνομα καί τό κῦρος τους, ἡ μεταφρασμένη Καινή Διαθήκη γνώρισε μία ἀποδοχή ἄνευ ὄρων. Δέν ἦταν σπάνιο ν' ἀκούσ ἀνθρώπους, ἄλλους ἀρκετά ἐξοικειωμένους μέ τό πρωτότυπο κι ἄλλους ὄχι, νά καταθέτουν ὅτι εἶχαν τήν αἴσθηση πώς διάβαζαν τά Βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης γιά πρώτη φορά, πώς ἀκούγαν στή γλῶσσα τους τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, μία ἐμπειρία Πεντηκοστῆς. Ὅσο γιά τήν Παλαιά Διαθήκη πού κυκλοφόρησε ἀργότερα, μεταφρασμένη ἀπό τό ἐβραϊκό πρωτότυπο, ἄγνωστη κατά τό μεγαλύτερο μέρος της στούς ὀρθόδοξους ἀναγνώστες, ἔτυχε, σύμφωνα μέ ἀξιόπιστες προσωπικές μαρτυρίες, ἐνθουσιαστικῆς ὑποδοχῆς¹.

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν ἀποδοχή τῆς μεταφρασμένης Ἁγίας Γραφῆς στόν λειτουργικό χῶρο καί χρόνο, τά πράγματα δέν ἐξελίχθηκαν τό ἴδιο θετικά. Γιά τήν ἱστορία, πρέπει νά ἀναφέρουμε τά ἑξῆς:

Στά πορίσματα τοῦ Ε' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου τό 2003, μέ θέμα «Ἡ Ἁγία Γραφή στήν Ὀρθόδοξη Λατρεία», ἀναφερόταν μεταξύ ἄλλων καί «ἡ ἀνάγκη χρήσης δόκιμων μεταφράσεων τῶν βιβλικῶν κειμένων κατά τή διάρκεια τῆς λατρείας, πρῶ, ἐντός ἢ ἀντί τοῦ κηρύγματος». Τόν ἴδιο χρόνο, μέ εἰσήγηση τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐνέκρινε τήν ἐκδοση ἀπό τήν Ἀποστολική Διακονία, σέ συνεργασία μέ τήν Ἑλληνική Βιβλική Ἐταιρεία, τοῦ Ἐκλογαδίου, μέ τό κείμενο τῶν ἀποστολικῶν καί εὐαγγελικῶν ἀναγνωσμάτων τῶν Κυριακῶν καί τῶν σπουδαιότερων ἑορτῶν, καί ἀντικριστά τή νεοελληνική μετάφραση.

Δέν διαθέτω ἀκριβεῖς ἡμερομηνίες γιά τό πότε ἄρχισε τό πειραματικό στάδιο ἀνάγνωσης τῆς μετάφρασης μετά τό ἀποστολικό καί μετά τό εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα ἀντίστοιχα, οὔτε γιά τό πόσο κράτησε. Θυμᾶμαι ὅμως τόν τρόπο ἀνάγνωσης τῆς μετάφρασης ἀπό τόν ἀναγνώστη καί τόν διάκονο ἢ τόν ἱερέα. Ἦταν φανερό ὅτι δέν ὑπῆρχε καμιά προετοιμασία, καμιά συναίσθηση ὅτι αὐτή ἡ δεύ-

τερη ἀνάγνωση εἶχε κάτι νά προσφέρει. Ἦταν ἕνα διάβασμα μέ λάθη, ἄτονο καί βιαστικό, σάν ἕνα βαρετό ἐπί πλέον καθήκον, χωρίς τήν αἴσθηση ὅτι μέ τόν τρόπο αὐτόν βοηθεῖται τό ἐκκλησίασμα στήν κατανόηση τῶν ἀναγνωσμάτων. Τό ὁποῖο ἐκκλησίασμα, ἀπό τήν πλευρά του, μάταια προσπαθοῦσε, ἄν προσπαθοῦσε, νά καταλάβει, ὄχι βέβαια τό ἀποστολικό ἢ τό εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα - αὐτά δέν εἶναι γιά νά τά καταλαβαίνουμε, εἶναι τά “γράμματα” τοῦ παπαῦ καί τοῦ ψάλτη πού δουλεῖα τους εἶναι νά τά πουν- ἀλλά νά καταλάβει τή χρησιμότητα μίας τέτοιας καινοτομίας πού ἄλλο δέν ἔκανε παρά νά ἐπιμηκύνει τόν χρόνο τῆς λειτουργίας. Αὐτά ὡς κατάθεση μίας προσωπικῆς μαρτυρίας ἀπό μία ἢ δύο ἐνορίες. Ὑπῆρξαν ὅμως καί ἄλλες ἐπιβεβαιώσεις, ὅπως π.χ. ὅτι ἐνῶ τό ἐκκλησίασμα ἦταν ὀρθιο κατά τήν ἐμμελῆ ἀνάγνωση τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀναγνωσματος ἀπό τό πρωτότυπο, ὅταν ἄρχιζε ἡ ἀνάγνωση τῆς μετάφρασης κάθονταν. Ἦταν φανερό ὅτι δέν εἶχε προηγηθεῖ καμιά προεργασία ἀρκετά πειστική κλήρου καί λαοῦ γιά τή χρησιμότητα αὐτῆς τῆς προσθήκης⁵.

Ἀντίθετα, ὅσες φορές ἀκουσα νά διαβάζεται ἡ ἴδια αὐτή μετάφραση ὡς κήρυγμα, τό ἀποτέλεσμα ἦταν ἐντελῶς διαφορετικό. Ὁ λόγος εἶναι προφανής: ἡ γλῶσσα τοῦ κηρύγματος ἦταν πάντα, ἐκτός ἐξαιρέσεων, ἡ γλῶσσα πού μιλάμε. Ἔτσι καί ἡ γλῶσσα τῆς μετάφρασης τοποθετημένη στό κήρυγμα γινόταν ἀποδεκτή. Ἦταν ἡ γλῶσσα τοῦ ἱερέα κήρυκα, ὄχι τοῦ ἱερέα λειτουργοῦ.

* * *

Πέντε χρόνια ἀργότερα, τό 2008, κυκλοφόρησε τό *Προφητολόγιον*, μέ τά λειτουργικά ἀναγνώσματα ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη, ἐκτός τῶν Ψαλμῶν, μεταφρασμένα στά νέα ἑλληνικά, αὐτή τή φορά ἀπό τό κείμενο τῶν Ο', μέ τυπωμένα ἀντικριστά κείμενο καί μετάφραση καί μέ ἄφθονες διευκρινιστικές ὑποσημειώσεις. Τά κείμενα αὐτά διαβάζονται συνήθως στούς ἐσπερινούς μεγάλων ἑορτῶν, στό πρωτότυπο, ἀπό ψάλτες χωρίς καμιά προετοιμασία, χωρίς γνώση τῆς σημασίας τους, βιαστικά καί λανθασμένα, πρὸς ἕνα ἐκκλησίασμα παντελῶς ἀμέτοχο καί ἀδιάφορο. Οἱ λίγες ἡρωικές προσπάθειες ἀπό μέρους ἐμπνευσμένων

ίεραρχών νά διαβαστοῦν τά κείμενα αὐτά σέ γλῶσσα κατανοητή, ἔγιναν ἀντικείμενο, ἄν κρίνω ἀπό ἓνα video πού ἔλαβα καί πού ἀπαθανατίζει μία τέτοια ἀπόπειρα, φανατικῶν φωνητικῶν ἀντιθέσεων μίας ὁμάδας παρόντων, μέ τήν πρόκληση ἀπαράδεκτης γιά τόν χῶρο καί γιά τόν χρόνο ὀχλαγωγίας. Δέν ξέρω ἄν σέ ἄλλες περιπτώσεις ἡ δεκτικότητα ὑπῆρξε διαφορετική.

Οἱ διαπιστώσεις αὐτές ἐπισημαίνουν μία λειτουργική πραγματικότητα ριζωμένη γιά αἰῶνες τώρα στήν ἐλλαδική ὀρθοδοξία, σέ ἓνα σχῆμα ὅπου μουσική καί λόγος συμπλέκονται μέ κατά κανόνα σαφῆ ὑπεροχή τῆς πρώτης (ὅποιας ποιότητας) ἔναντι τοῦ δευτέρου, καί ὅπου ὁ ἀκατανόητος, ἀποσιωπημένος ἢ καί ἀλλοιωμένος λόγος εἶναι περισσότερο ἀποδεκτός ἀπό ὀποιαδήποτε προσπάθεια κατανόησης καί συμμετοχῆς. Μέ δεδομένη αὐτή τή θλιβερή πραγματικότητα, πού συντηρεῖται καί διαφυλάσσεται συνειδητά ἢ ὑποσυνείδητα, καί πού ἀποτελεῖ μόνιμη τροχοπέδη σέ κάθε προσπάθεια Λειτουργικῆς Ἀναγέννησης, διερωτᾶται κανεῖς πόση μελέτη καί πόση προσοχή ἀπαιτεῖται γιά τήν ἀντιμετώπισή της. Ἰδιαιτέρα σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τόν λειτουργικό λόγο, οἱ διαπιστώσεις αὐτές ἐπισημαίνουν καί τούς εἰδικούς παράγοντες πού προκαλοῦν πρόσθετες δυσκολίες στήν προοπτική μίας “μεταφρασμένης” Θείας Λειτουργίας.

Ἀνάμεσα στούς παράγοντες αὐτούς, θά μπορούσε κανεῖς νά ἀναφέρει τουλάχιστον τρεῖς, χωρίς ν’ ἀποκλείεται ἡ προσθήκη καί ἄλλων, ἐπίσης σημαντικῶν. Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ δύναμη τῆς συνήθειας, πού ἐμφανίζει ὡς ἀπειλητικό καί τραυματικό στοιχεῖο ὀτιδήποτε διαφορετικό πρὸς μία καθησυχαστική ψευδαίσθηση ἰσορροπίας καί σιγουριᾶς. Ὁ δεύτερος, τό αἶσθημα τοῦ φόβου μπροστά σ’ ἓναν κίνδυνο παρέκκλισης, πού προκαλεῖ σύγχυση ἀνάμεσα στά οὐσιώδη καί στά δευτερεύοντα. Ὁ τρίτος, ἡ ἄγνοια πού ἀλλοιώνει τίς ἀληθινές διαστάσεις τῶν πραγμάτων, καί πού, ὄχι σπάνια, δίνει στόν ἑαυτό της τό ρόλο τοῦ θεματοφύλακα. Ἐχω τήν ἐντύπωση πώς αὐτοί καί ἄλλοι παρόμοιοι παράγοντες ἀποτελοῦν τή γενεσιουργό αἰτία ἀντιστάσεων ἐτερόκλητων προελεύσεων.

Τό παράδοξο εἶναι ὅτι ἀντιστάσεις προβάλλονται ἀκόμα καί ἀπό ἄτομα ἢ περιβάλλοντα ἐντελῶς ἀδιάφορα περὶ τήν πίστη καί τήν Ἐκκλη-

σία, πού ὅμως ἀρνοῦνται ν’ ἀκούσουν ὀτιδήποτε μπορεῖ νά νομίσουν ὅτι θίγει τά κατ’ αὐτοῦς παραδεδομένα. Εἰδικά μάλιστα προκειμένου γιά τή γλῶσσα, τό φόβητρο πού εὐρέως ἐπισείουν εἶναι ὁ κίνδυνος τοῦ ἀφελληνισμοῦ.

Ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικές εἶναι οἱ ἀντιστάσεις ὀρισμένων διανοουμένων. Ἐνῶ οἱ ἴδιοι, προκειμένου νά ὑποστηρίξουν τήν ὑπεροχή τῆς ἀρχαίας γλῶσσας, προβάλλουν αὐτάρεσκα εἰρμούς κανόνων σπανίου κάλλους ἀλλά καί δυσκολίας, γιά παράδειγμα: “*Χέρσον ἀβυσσοτόκον πέδον Ἥλιος ἐπεπόλευσε πότε...*”, ἀδιαφοροῦν γιά τούς ἄλλους, τούς βαφτισμένους ὡστόσο χριστιανούς, πού τέτοιες ἢ παρόμοιες, ἀκατανόητες γι’ αὐτούς, φράσεις παραμένουν, στίς καλύτερες περιπτώσεις, μαγευτικά αἰνιγματικές ἢ, γιά τήν ἀνυπόμονη νεότητά, ἀπωθητικές πρὸς κάθε σχετικό μέ τόν χῶρο τῆς σωτηρίας τους. Φτάνουν μάλιστα κάποτε οἱ διανοούμενοι αὐτοί σέ ἀπαράδεκτα ἐλιτίστικες θεωρίες, πώς τάχα ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι γιά τούς πολλούς, πώς ὅσοι πραγματικά θέλουν μποροῦν νά μάθουν ἀρχαῖα ἐλληνικά, πού, κατ’ αὐτούς, δέν εἶναι καθόλου νεκρή γλῶσσα ἀλλά ζωντανή (!)⁶, πώς ἀγράμματοι καλόγεροι πιστεύουν πολύ περισσότερο ἀπό μορφωμένους, καί ἄλλες παρόμοιες εὐκόλες καί ἀβασάνιστες ἀπαντήσεις, πού καθόλου δέν ἀνταποκρίνονται στά ζωτικά καί γιά καιρό παραμελημένα πραγματικά προβλήματα τοῦ χριστεπώνυμου λαοῦ μας.

* * *

Τί προοπτικές μποροῦν, λοιπόν, νά ἔχουν οἱ προσπάθειες γιά μία Λειτουργική Ἀναγέννηση μπροστά σέ τόσες καί τέτοιες ἀντιστάσεις;

Εἶναι προφανές ὅτι θά χρειαστεῖ ἓνα στάδιο συστηματικῆς προετοιμασίας τοῦ ἐκκλησιάσματος, κυρίως ἀπό μέρος τοῦ κλήρου, κατάλληλα προπαιδευμένου καί ἐφοδιασμένου μέ τό ἀνάλογο ἔντυπο ὑλικό. Αὐτή ἡ προετοιμασία, μέ κριτήρια ἐκκλησιολογικά, θά ἀποβλέπει στή σταδιακή ἐνημέρωση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ γιά τήν ἀνάγκη συμμετοχῆς του στή λατρεία. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι σ’ αὐτήν ἀκριβῶς τή γενικότερη καί οὐσιαστική ἀνάγκη συμμετοχῆς τῶν πιστῶν στή λατρεία καί ἰδιαιτέρα στή Θεία Λειτουργία εἶχε ἐνταχθεῖ καί τό θέμα τῆς λειτουργικῆς γλῶσσας.

Οι προσπάθειες αυτές νομίζω πώς θά πρέπει, εκτός από τούς εκκλησιαζόμενους, νά στοχεύουν καί στους άλλους εκείνους συνανθρώπους μας πού, καταστάσεις ὅπως αυτές πού προαναφέρθηκαν, τούς κρατοῦν μακριά ἀπό κάθε εκκλησιαστική ἐκδήλωση. Καί δέν εἶναι ν' ἀπορεῖ κανείς γιατί, ἀφοῦ ὁ βαπτισμένος ὡς νήπιος χριστιανός, ἂν δέν ἔτυχε νά ἔχει τόν κατάλληλο ἀνάδοχο καί ἂν τό οἰκογενειακό περιβάλλον δέν ἦταν σέ θέση νά τόν κατηγήσει ἔστω καί στοιχειωδῶς, οἱ πιθανότητες νά ἐξελιχθεῖ σέ συνειδητό χριστιανό εἶναι ἀνθρωπίνως μηδενικές. Δέν ἀποκλείεται ὅμως, γιά διάφορους λόγους, ἔστω καί μόνο κοινωνικούς, νά βρεθεῖ στό εκκλησιαστικό περιβάλλον. Ἐκεῖ ὁ ρόλος τοῦ κλήρου εἶναι καίριος. Ἄν πρόκειται γιά τό μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος ἢ τοῦ Γάμου, ἢ γιά τή νεκρώσιμη Ἀκολουθία, μπορεῖ καί μόνο ἢ σωστή τους τέλεση ν' ἀποτελέσει εὐκαιρία κατήχησης. Πολύ περισσότερο ἂν ὑπάρχει τό κατάλληλο ἔντυπο ὕλικό, ἔτσι τυπωμένο πού νά δείχνει τούς σταθμούς στήν πορεία τῶν τελουμένων, νά ἐξηγεῖται ἡ σημασία τους καί νά δίνεται τό κείμενο τῆς Ἀκολουθίας στό πρωτότυπο καί σέ μετάφραση. Στίς Ἀκολουθίες αυτές, πολλές εὐχές μποροῦν νά λέγονται μεταφρασμένες, ἀλλά μέ τόν κατάλληλο, ἐπικοινωνιακά σωστό, τρόπο ἀνάγνωσης, καί ἴσως ὕστερα ἀπό συνεννόηση μέ τούς ἐνδιαφερόμενους.

Κάτι ἀνάλογο θά μπορούσε νά προταθεῖ στους κληρικούς καί γιά τή Θεία Λειτουργία. Θά μπορούσε, γιά παράδειγμα, νά δοκιμαστεῖ ἕνα εἶδος κατατόπισης τοῦ εκκλησιασματος ἀπό τόν ἱερέα, σταδιακά, στά κυριότερα σημεῖα τῆς πορείας τῆς Λειτουργίας, καί μέ τήν εὐκαιρία αὐτή νά ἐξηγεῖ τόν ρόλο καί τῶν λαϊκῶν στά τελούμενα, πώς εἶναι δηλαδή καί αὐτοί πού, μαζί μέ τόν κληρο, προσφέρουν ὡς μέλη ζωντανά τῆς Ἐκκλησίας τή Θεία Εὐχαριστία. Αὐτό μπορεῖ σέ πολλούς νά δημιουργεῖ αἰσθήματα εὐθύνης στήν ὁποία δέν μποροῦν ἢ δέν θέλουν ν' ἀνταποκριθοῦν. Εἶναι ὅμως μία εὐκαιρία μοναδική γιά τούς εκκλησιαζόμενους νά μάθουν τί νόημα ἔχει ἡ παρουσία τους ἐκεῖ. Μπορεῖ ἐπίσης ὁ ἱερέας νά διευκρινίζει στό εκκλησιασμα σέ ποιά σημεῖα μποροῦν οἱ πιστοί νά συμμετέχουν, ψάλλοντας ἢ διαλεγόμενοι μέ τόν λειτουργό. Συχνά ἀκούει κανείς φιλακόλουθους λαϊκούς

νά ψέλνουν ἀδιακρίτως μέρη τοῦ ψάλτη καί ἐκφωνήσεις τοῦ ἱερέα ἢ τοῦ διακόνου, πού δέν τά ξεχωρίζουν, ἀφοῦ ὅλα λέγονται ψαλτά. Καί μέσα στή γενική σύγχυση, ἀντί συμμετοχῆς, ἀκούγεται τά τελευταῖα χρόνια ἐκεῖνο τό προσκοπικό ὅλοι μαζί, πού πολλοί ἱεροψάλτες μέ πολύ ζήλο τό τηροῦν, πού ὅμως εἶναι σάν νά ἐπιτάσσει τή συμμετοχή τῶν λαϊκῶν σέ ἕνα ἢ δύο μόνο σημεῖα τῆς Λειτουργίας, ἀποκλείοντάς τιν ἀπό τά ὑπόλοιπα. Οὐσιαστικός ὅμως ἀκρωτηριασμός τῆς Λειτουργίας παραμένει ἡ σιωπηρή καί πίσω ἀπό τό βῆλο τῆς Ὁραίας Πύλης ἀνάγνωση τῶν ἱερατικῶν εὐχῶν. Τί νόημα μπορεῖ νά βρεῖ ἀκόμα καί ὁ πιό καλόπιστος εκκλησιαζόμενος σέ ἐκφωνήσεις δευτερευουσῶν προτάσεων, ἀνεξάρτητων μεταξύ τους καί ἄσχετων πρὸς τά προηγούμενα καί τά ἐπόμενα. Ἀκόμα καί στίς ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις ὅπου ὁ λειτουργός ἀπαγγέλλει τίς εὐχές αὐτές μέ σχετικά ἀκουστή φωνή, ἔρχεται ὁ φωνητικός ζήλος τῶν ψαλτῶν νά ἐπισκιάσει κάθε ἴχνος νοήματος πού θά ἔδιναν οἱ εὐχές αὐτές σέ ἕνα μικρό ἔστω ποσοστό πολύ προσεκτικῶν καί μέ ὀξεία ἀκοή εκκλησιαζομένων, πού βέβαια θά ἦταν καί σέ θέση νά καταλάβουν τό νόημά τους. Ἀντίθετα, ἡ ἐναλλαγή τῶν εὐχῶν ἀπό μέρους τοῦ λειτουργοῦ καί τῶν ὕμνων ἀπό μέρους τῶν ψαλτῶν, καί ὄχι ἡ ἐπικάλυψή τους, θά ἦταν κάτι πολύ εὐλόγο καί καθόλου δύσκολο νά ἐπιτευχθεῖ. Ἐκτός ἀπό τήν αἴσθηση τῆς συνέχειας πού θά δινόταν ἔτσι στή λειτουργία, θά μετεῖχε τό εκκλησιασμα καί σέ ὅλο τό νόημα τῆς Θείας Οἰκονομίας καί τῆς ἐσχατολογικῆς διάστασης τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

* * *

Αὐτές οἱ εὐχές εἶναι μάλιστα τό μέρος ἐκεῖνο τῆς λειτουργίας πού θά προσφερόταν ἀνώδυνα σέ μετάφραση, χωρίς νά προσκρούει σέ μία διαφορετική συνήθεια, ἀφοῦ τό αὐτί δέν εἶναι σχεδόν καθόλου συνηθισμένο σ' αὐτές.

Παρ' ὅλο τό πλῆθος τῶν σημείων πού δείχνουν πώς ἴσως δέν εἶναι ἀκόμα καιρός γιά μία γενικευμένη Λειτουργία σέ μετάφραση, ἢ ποιμαντική ἐπαγρύπνηση καί ἡ πρόνοια γιά τίς ἐπόμενες γενεές ὑπαγορεύει ἀσφαλῶς τή σοβαρή ἐνασχόληση μέ τό θέμα αὐτό. Θά μπορούσαν γιά παράδειγμα ν' ἀποτελέσουν τέτοιες μεταφρασμένες, ἐν μέρει ἢ ἐν ὅλῳ, Λειτουργίες, πειραματικές ἐμπειρίες με-

ταξύ νέων, μέ άπλουστευμένη ή προτεινόμενη από τούς ίδιους μουσική, καί σέ κατάλληλες γιά τήν περίπτωση ώρες. Δεδομένων μάλιστα τών δυσκολιών πού έμφανίζει από τή φύση του ένα λειτουργικό μεταφραστικό έγχειρίσμα, καί τής ταχύτητας μέ τήν όποία ή τεχνολογία δημιουργεί γιά τίς νέες γενιές καινούργιες άπρόβλεπτες προοπτικές, ή έργασία αυτή δέν θά πρέπει πιά ν' αναβάλλεται.

Σέ κάποια στάδια, τό προϊόν αυτής τής μεταφραστικής προσπάθειας μπορεί νά τίθεται στήν κρίση ομάδων νέων καί νά συζητούνται οί παρατηρήσεις καί οί προτάσεις τους. Η συμμετοχή τους σ' ένα τέτοιο έργο θά γίνει γι' αυτούς μία άφορμή κατήχησης καί εισόδου, μέ τρόπο δημιουργικό καί όχι παθητικό, στή ζωή τής Έκκλησίας. Άς τό ευχηθούμε.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μικρές παρεκκλίσεις στό θέμα αυτό μπορεί νά οδηγήσουν όχι μόνο σέ άτυχή, αλλά καί σέ παρερμηνευτικά, κάποτε καί σέ φαιδρά άποτελέσματα. Γιά παράδειγμα, τό ουσιαστικό περίπατος, ένω άνήκει άδιαμφισβήτητα στό σημασιολογικό πεδίο του ρήματος περιπατώ, θά άλλοίωνα ουσιαστικά τήν εικόνα του Ίησού πού βαδίζει πάνω σ' άγριεμένα κύματα τής λίμνης (Ματθ.14,22).
2. Η λέξη χειμών π.χ. άλλοτε άντιστοιχεί στήν ίδια λέξη τής νεοελληνικής χειμώνας, άλλοτε όμως σημαίνει κακοκαιρία.
3. Κίνδυνοι παρερμηνείας μπορεί νά έλλοχεύουν καί στή δομή καθαντή τής φράσης πού μπορεί νά διατηρεί τήν άμφισημία της καί νά προσφέρεται σέ πολλαπλές έρμηνείες, γιά παράδειγμα τό Ίω.1,9.
4. Ένα από τά ποιητικά της Βιβλία, τό Άσμα Άσμάτων, χρησιμοποιήθηκε από τόν γνωστό σκηνοθέτη Δήμο Άβδελιώδη γιά τή δημιουργία χοροδράματος πού άνεβάστηκε στή σκηνή μέ πολλή έπιτυχία. Έτυχε επίσης σέ μία θεατρική παράσταση νά αναγνωρίσω στίχους παρμένους από κάποιο Βιβλίο τής συγκεκριμένης μετάφρασης τής Π.Δ., πράγμα πού παραδέχτηκε ό σκηνοθέτης όταν τόν ρώτησα, μέ κάποια συστολή μάλιστα έπειδή δέν είχε ζητήσει τήν άδεια από τούς εκδότες.
5. Τό πιό ανακόλουθο ήταν ότι, ένω τό προφορικό άνάγνωσμα άκολουθοϋσε τήν έκδοση του Έκλογαδίου μέ τήν τελευταία μετάφραση τή Βιβλικής Έταιρείας, στό φυλλάδιο Φωνή Κυρίου, ή μετάφραση άκολουθοϋσε προηγούμενη ήμιτελή προσπάθεια, γνωστή ως μετάφραση τών τεσσάρων Καθηγητών.
6. Χωρίς νά διακρίνουν πώς άλλο πράγμα είναι ή συνέχεια τής γλώσσας (τό γεγονός ότι έχουμε καί στή σύγχρονη γλώσσα λέξεις καί τύπους τής αρχαίας), καί άλλο ή εξέλιξη τής γλώσσας μέσα στους αιώνες καί ή συνεχής αναδημιουργία της. Χαρακτηριστικό τό άπόσπασμα από τόν Διάλογο του Σολωμού άνάμεσα στόν Ποιητή καί στόν Σοφιολογιάτο σχετικά μέ τόν παράγοντα του χρόνου πάνω στή γλώσσα. Αυτός άλλωστε ό παράγοντας κάνει καί τίς μεταφράσεις νά χρειάζονται αναθεώρηση ύστερα από όρισμένες δεκαετίες, όπως αυτή πού γίνεται τώρα από τή Βιβλική Έταιρεία στήν μετάφραση τής Καινης Διαθήκης. Πρόκειται γιά μία ευκαιρία ανανέωσης τής γλώσσας, αλλά καί γιά τήν επισήμανση παροραμάτων πού είχαν πιθανώς διαφύγει, όπως είναι φυσικό σέ όλα τά ανθρώπινα έργα.

Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς (καί τοῦ Υἱοῦ) («Τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καί δι' Υἱοῦ πορευόμενον»)

Τοῦ Παναγιώτου Ἱ. Μπούμη, Ὁμοτ. Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

(ΜΕΡΟΣ Γ')

Στό προηγούμενο τμήμα τῆς Γνωμοδοτήσεως (*Ἐκκλησία*, Ἀπρίλιος 2012, ἔτ. ΠΘ', τεῦχ. 4, σελ. 211-215), στήν ὁποία προβαίνουμε κατόπιν αἰτήματος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Νικοπόλεως καί Πρεβέζης κ. Μελετίου, καταλήξαμε στό συμπέρασμα ὅτι τό προβαλλόμενο χωρίο Λουκ. 23,43 δέν παρέχει ἔρεισμα, γιά νά δογματίσουμε ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τοῦ Υἱοῦ καί κατά συνέπεια ὅτι καί ἐξ αὐτοῦ προέρχεται. Καί εἴπαμε ὅτι πρέπει σέ ἄλλο ἢ σέ ἄλλα χωρία νά στηριχθεῖ ἡ ἄποψη αὐτή, ὥστε καί νά λέγεται τό Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καί ἄν ὄχι ὅτι ἐκπορεύεται, τουλάχιστον ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Θά πρέπει ὁμως νά ὑπενθυμίσουμε, ὅπως εἶδαμε στήν *Ἐκκλησία* (ἔτ. ΠΗ' [2011], σελ. 77 ἔξ.), ὅτι ὁ συνδυασμός τῶν χωρίων Ρωμ. 8,9-10 καί Ρωμ. 8,11 ἔδωσε σέ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀφορμή νά παρατηρήσουν ὀρισμένα βασικά πράγματα τῆς Θεολογίας. Ἦτσι ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας γράφει: «Ἐγγεῖται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός παρά τοῦ Πατρὸς, ἐνεργουμένης περὶ τήν σάρκα αὐτοῦ τῆς ζωῆς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ ἐστὶν αὐτοῦ. Ὅτι γάρ αὐτός τόν ἴδιον ἐζωοποιεῖ ναόν, λέγει πρὸς Ἰουδαίους: “Λύσατε τόν ναόν τοῦτον, καί ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν”. Οὐκοῦν ἄν εἰ ἐγγεῖρθαι λέγοιτο παρά τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐκ αὐτός ἦν ἄνιστάς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πάντα γάρ ἐνεργεῖται τά θεοπρεπῆ παρά τοῦ Πατρὸς διὰ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι. Ἐγερεῖ τοίνυν καί τά ἡμῶν σώματα ἐκ νεκρῶν ὁ Χριστός»¹.

Ἐπίσης ὁ Θεοδώρητος Κύρου σημειώνει: «Ἐδίδαξε δέ ἡμᾶς διὰ τῶν εἰρημένων καί τήν μίαν τῆς θεότητος φύσιν. Τό γάρ Πανάγιον Πνεῦμα καί Θεοῦ προσηγόρευσε, καί Χριστοῦ· οὐκ ἐπειδή, κατά τούς δυσωνύμους αἰρετικούς, ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Υἱοῦ δεδημιούργηται· ἀλλ' ἐπειδή ὁμοούσιόν ἐστι Πατρός καί Υἱοῦ, καί ἐκ Πατρὸς μὲν ἐκπορεύεται κατά τήν

τῶν Εὐαγγελίων διδασκαλίαν, ἡ δέ τούτου χάρις τοῖς ἀξίους διὰ τοῦ Χριστοῦ χορηγεῖται»².

Τά ἀνωτέρω χωρία (Ρωμ. 8,9-10 καί 8,11) πράγματι λένε: «Ὑμεῖς δέ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκί ἀλλά ἐν πνεύματι, εἶπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Εἰ δέ Χριστός ἐν ὑμῖν, τό μὲν σῶμα νεκρόν διὰ ἁμαρτιάν, τό δέ πνεῦμα ζῶν διὰ δικαιοσύνην» καί «Εἰ δέ τό πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος τόν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστόν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καί τά θνητά σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν».

Ἐπί τῶν χωρίων αὐτῶν εἶχαμε παρατηρήσει ὅτι στό Ρωμ. 8,9 δέν λέει «τό Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ», ἀλλά «Πνεῦμα Χριστοῦ». Καί προσθέταμε: «Ἐπάρχει διάκριση καί διαφορά. Τό Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, τό ἐκπορευόμενον ἀπό τόν Πατέρα, λαμβάνει καί τήν προσωνυμίαν “Πνεῦμα Χριστοῦ”, γιατί πέμπεται, διέρχεται, πρόεισι, προέρχεται (procedit) καί διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἦσως καί γι' αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά τό λαμβάνουμε διὰ τοῦ Υἱοῦ, διὰ τοῦ Χριστοῦ».

Ἦδη ὁμως ἔχουμε καί τό χωρίο τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου (4,6), τό ὁποῖο ἐπικαλεῖται καί ἡ «Διασάφισις» τοῦ Ποντιφικοῦ Συμβουλίου (σελ. 22) πρὸς ἐνίσχυση τῆς θέσεώς της.

Ἀλλά καί πρὸ τῆς «Διασαφήσεως» τό χωρίο αὐτό (Γαλ. 4,6) εἶχε ἐπικαλεστεῖ καί ἡ διεθνῆς μεικτή Ἐπιτροπή τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου μεταξύ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καί τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐπιτροπή αὐτή, ὅπως ἀναφέρει ἡ «Διασάφισις», «εἰς τήν πρώτην αὐτῆς ἐκθεσιν, σχετικῆν μέ “Τό Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Εὐχαριστίας ὑπό τό φῶς τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος”, ἐγκριθεῖσαν ὁμοφώνως εἰς τό Μόναχον, τήν 6ην Ἰουλίου 1982... ἐδήλωνε: “Χωρίς νά θέλωμεν ἀκόμη νά ἐπιλύσωμεν

τάς δυσκολίας αί όποια έχουν προκύψει μεταξύ Άνατολής και Δύσεως ώς πρός τήν σχέσιν Υιού και Πνεύματος, δυνάμεθα ήδη νά είπωμεν από κοινού ότι αυτό τό Πνεύμα τό έκ του Πατρός έκπορευόμενον (Ίωάν. ιε΄, 26), ώς έκ μόνης πηγής έν τή Άγία Τριάδι, τό όποιον έγένετο τό Πνεύμα τής υίοθεσίας ήμών (Ρωμ. ή΄, 15) έπειδή είναι τό Πνεύμα του Υιού (Γαλ. δ΄, 6), μεταδίδεται εις ήμάς ίδια έν τή Εύχαριστία, διά του Υιού, έν τώ όποίω αναπαύεται έν τώ χρόνῳ και έν τή αιωνιότητι» (Ίωάν. α΄, 32) (*Service d' Information du Secrétariat pour la promotion de l' unité des chrétiens*, άρ. 49, σελ. 116,1,6)».

Παραθέτουμε τό έν λόγω χωρίο (Γαλ. 4,6) για τήν και έδω σπουδαιότητά του: «Ότι δέ έστε υιοί, έξαπέστειλεν ό Θεός τό πνεύμα του Υιού αυτού εις τάς καρδίας ήμών (ή ύμών), κρᾶζον, άββά ό πατήρ». Πράγματι τό σημαντικό αυτό χωρίο έχει και τό άρθρο «τό» και λέει «τό πνεύμα του Υιού αυτού». Έτσι άποτελεί βάση και δίνει μεγαλύτερη έμφαση στή σχέση, στην οικείωση μεταξύ Υιού και άγιου Πνεύματος: Στην οικείωση του άγιου Πνεύματος προς τόν Υιό και στην «προέλευση» ή «διέλευση» και από τόν Υιό.

Ό καθηγητής Παν. Τρεμπέλας σχολιάζει ότι, κατά τόν Εϋθύμιο Ζιγαβηνό, ή έκφραση «τό Πνεύμα του Υιού αυτού» σημαίνει τό ένα από τά δύο: «"Η ώς δι' αυτού δοθέν ή διά τήν προς τόν Υιόν οικείωσιν του Άγιου Πνεύματος»³. Άς έπιτραπεί σέ μάς έδω νά παρατηρήσουμε και νά προσθέσουμε: Άξιόλογη είναι ή σύντομη αυτή άπάντηση του Ζιγαβηνού, αλλά δέν φαίνεται νά είναι επαρκής, όταν μάάλιστα λαμβάνεται διαζευκτικώς. Έμεις νομίζουμε ότι σημαίνει και τά δύο και έπιπροσθέτως μήπως δέν σημαίνει μόνο τήν οικείωση Υιού και Άγιου Πνεύματος, αλλά και κάτι επί πλέον: Μία «προσοικείωση» ή και «οικειοποίηση» υπό του Υιού του Άγιου Πνεύματος;

Άκόμη δέν αποκλείεται νά έννοεί και μία οικειότητα μεταξύ Υιού και Άγιου Πνεύματος έννεκα του όμοουσίου, λόγω του ότι είναι τής ίδιας ουσίας.

Όφείλουμε όμως στο σημείο αυτό νά προσέξουμε όρισμένα πράγματα για τήν καλλίτερη κατανόηση των γεγονότων και νά μήν πέσουμε σέ έσφαλμένες έκτιμήσεις ή και άσκοπες συζητήσεις και άντεγκλήσεις. Πρέπει δηλαδή νά προσέξουμε ότι τό χωρίο αυτό γράφει ό άπόστολος Παύλος, άφου προηγουμένως ιστορεί και λέει: «Ότε δέ ήλθεν τό πλήρωμα του

χρόνου, έξαπέστειλεν ό Θεός τόν υιόν αυτού, γενόμενον εκ γυναικός ... ίνα τήν υίοθεσίαν άπολάβωμεν» (Γαλ. 4,45). Μήπως αυτό μάς ύπογραμμίζει τό γεγονός ότι πρώτα ήλθε ό Υιός και Λόγος του Θεού, κατά τά χωρία αυτά, και ύστερα τό Άγιο Πνεύμα;

Έπίσης μήπως ή διαδικασία αυτή μάς ύπενθυμίζει τά υπό του Ίησου Χριστου στο κατά Ίωάννην Εύαγγέλιο λεγόμενα; «Άλλ' έγώ τήν αλήθειαν λέγω ύμιν, συμφέρει ύμιν ίνα έγώ άπέλθω. Έάν γάρ μή άπέλθω, ό παράκλητος ούκ έλεύσεται προς ύμάς. Έάν δέ πορευθώ, πέμψω αυτόν προς ύμάς» (Ίω. 16,7). Καθώς και εκείνα που κατωτέρω προσθέτει: «Έτι πολλά έχω ύμιν λέγειν, άλλ' ού δύνασθε βαστάζειν άρτι· όταν δέ έλθη εκείνος, τό πνεύμα τής αληθείας, οδηγήσει ύμάς έν τή αληθεία πάση (ή οδηγήσει ύμάς εις πᾶσαν τήν αλήθειαν)· ού γάρ λαλήσει άφ' έαυτου, άλλ' όσα άκούσει λαλήσει, και τά έρχόμενα αναγγελεϊ ύμιν. Έκείνος έμέ δοξάσει, ότι εκ του έμου λήψεται και αναγγελεϊ ύμιν. Πάντα όσα έχει ό πατήρ έμά έστιν· διά τουτο είπον ότι εκ του έμου λαμβάνει και αναγγελεϊ ύμιν» (Ίω. 16, 12-15).

Αυτά σημαίνουν ότι όσον καιρό ό Ίησους Χριστός ήταν στή γη, ό Παράκλητος, τό Πνεύμα τό Άγιο, δέν είχε κατέλθει σ' αυτήν (πλουσιώς) ούτε στους μαθητές του, γιατί έπρεπε νά τό στείλει ό Υιός και Λόγος του Θεού, ό όποιος θά έφευγε πρώτα και σωματικώς από τή γη, για νά αναληφθει κοντά στον Πατέρα του, και έν συνεχεία θά έστειλε τό Άγιο Πνεύμα.

Μία άνάλογη διαδικασία μαρτυρεί και τό άλλο χωρίο του Ίωάννου που έχει ως έξής: «Τούτο δέ είπεν (ό Ίησους) περι του πνεύματος ό έμελλον λαμβάνειν οί πιστεύσαντες (ή οί πιστεύσοντες ή οί πιστεύοντες) εις αυτόν· ούπω γάρ ήν πνεύμα (εις τόν κόσμον), ότι Ίησους ούδέπω έδοξάσθη» (Ίω. 7,39).

Έπί πλέον μέ τά άνωτέρω χωρία καταφαίνεται και ή συνεργασία και συνεργεία των τριών προσώπων τής Άγίας Τριάδος για τή σωτηρία του κόσμου. Άκόμη διαφαίνεται και ή έξάρτηση και ή άποστολή των δύο προσώπων, Υιού και Άγιου Πνεύματος, από τόν Πατέρα στον καθορισμένο χρόνο. Και επί πλέον διακρίνεται ή «κοινοκτημοσύνη» των τριών προσώπων στο ζήτημα τής αλήθειας και τής από κοινού άποκαλύψεως της στον άνθρωπο.

Γ' αυτό, λοιπόν, ό άπόστολος Παύλος στην προς Γαλάτας έπιστολή γράφει: «Έξαπέστειλεν ό Θεός τό πνεύμα του υιού αυτού». Από τά χωρία αυτά μαρτυ-

ρεΐται ότι μετά την ανάσταση και την Πεντηκοστή τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐλάμβανε καί μετέδιδε στούς ἀποστόλους καί τούς λόγους τοῦ Υἱοῦ, τήν ἀλήθεια. Ἔτσι καί ἀπό τήν πλευρά αὐτή μετά τήν Πεντηκοστή ἦταν καί δικό του, θά λέγαμε, Πνεῦμα· ἀντιπροσώπευε καί Αὐτόν, τόν Υἱό καί Λόγο τοῦ Θεοῦ. Ὡστόσο ὅλη ἡ Ἁγία Τριάς («ἐξαπέστειλεν ὁ Θεός», Γαλ. 4,4-6) συνεργεῖ στή διαφώτιση τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου. Δέν ἀποξενώνεται δηλ. ὁ Πατήρ τῶν ιδιοτήτων Του. Καί τά δύο πρόσωπα, Πατρός καί Υἱοῦ, συνεργοῦν ἀπό κοινοῦ στήν ἀποστολή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τήν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας.

Ἐκτός ὅμως τῆς μαρτυρίας ἐρμηνείας αὐτῆς, ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα ἦταν καί τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, δύναται νά στηριχθεῖ καί σέ ἄλλη μαρτυρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τό χωρίο Ἰω. 1,32 ἀναφέρει ἀποκαλυπτικῶς, μεταξύ ἄλλων, γιά τά συμβάντα κατά τή βάπτισή τοῦ Ἰησοῦ: «Καί ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης (ὁ Βαπτιστής) λέγων ὅτι τεθέαμαι τό Πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περιστεράν ἐξ οὐρανοῦ, καί ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν (τόν Ἰησοῦν Χριστόν)». Χαρακτηριστική εἶναι ἡ λέξις - πληροφορία «ἔμεινεν». Ἔμεινε τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐπάνω στόν Ἰησοῦ Χριστό. Δέν εἶναι τυχαία ἡ χωρίς σημασία αὐτή ἡ μαρτυρία. Κάτι θέλει νά μᾶς ἀποκαλύψει καί νά τονίσει. Καί τοῦτο ἐνισχύεται καί ἀπό τό γεγονός ὅτι ἐπαναλαμβάνεται καί στό ἐπόμενο χωρίο Ἰω. 1,33 πάλι ἀπό τόν βαπτιστή Ἰωάννη: «Κἀγὼ οὐκ ἤδιν (=δέν ἐγνώριζα) αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπεν, Ἐφ' ὃν ἄν ἴδῃς (=δεῖς) τό πνεῦμα καταβαῖνον καί μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ».

Ὁ καθηγητής Παν. Τρεμπέλας στή μετάφραση τοῦ χωρίου Ἰω. 1,32 κοντά στό «ἔμεινεν» προσθέτει καί τίς λέξεις «μονίμως καί διαρκῶς». Μεταφράζει συγκεκριμένα τόν Ἰωάννη: «Ἔχω ἴδει τό Πνεῦμα νά καταβαῖνη σάν περιστέρα ἀπό τόν οὐρανόν καί ἔμεινεν ἐπ' αὐτοῦ (τοῦ Ἰησοῦ) μονίμως καί διαρκῶς καί οὐχί ὅπως εἰς τούς προφήτας, οἱ ὅποιοι προσκαίρους μόνον ἐμπνεύσεις τοῦ Πνεύματος ἐλάμβανον»⁴.

Σ' αὐτή του τήν ἐρμηνεία ὁ Παν. Τρεμπέλας ὀδηγεῖται ἴσως καί ἀπό τόν F. Godet, ὁ ὁποῖος λέει: Τό Ἰω. 1,32 «ὕπαινίπτεται τό Ἡσ. ια' 2. Οἱ προφῆται ἐλάμβανον στιγμιαίας ἐμπνεύσεις. Ὡσαύτως καί ὁ Βαπτιστής. Ἐν τῷ Ἰησοῦ ὅμως κατώκησε μονίμως τό Πνεῦμα καί ἡμέραν τινά θά ἐκχυθῇ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπό τῆς πηγῆς του, ἐπί τούς πιστεύοντας»⁵.

Σημ. Ἐπιτυχῶς ὁ Παν. Τρεμπέλας, ἐνῶ ἔλαβε ἀπό τόν F. Godet τά περὶ τοῦ «μονίμως», τήν ἐκφρασί «ὡς ἀπό τῆς πηγῆς του» δέν τήν υἰοθέτησε, γιατί μποροῦσε νά ὀδηγήσει στήν ἔννοια τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τούς ἀναγνώστες του.

* * *

Τό σημαντικό ἐπίσης εἶναι ὅτι τῆ λέξι «μονίμως» ὁ Παν. Τρεμπέλας χρησιμοποιεῖ καί στή μετάφραση τοῦ ἐπόμενου στίχου Ἰω. 1,33. Γράφει: «Εἰς ὅποιον ἴδῃς τό Ἅγιον Πνεῦμα, νά καταβαῖνη καί νά μένη *μονίμως* ἐπ' αὐτοῦ, αὐτός εἶναι πού βαπτίζει μέ Πνεῦμα Ἅγιον».

Σημ. Σ' αὐτό προσθέτει ὁ Παν. Τρεμπέλας τό «καί αὐτός χορηγεῖ τὰς δωρεάς καί τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», χωρίς νά ὑπάρχει στό πρωτότυπο.

Πάντως ἡ ἐπανάληψη τοῦ «μονίμως» σημαίνει ὅτι δέν τό ἔπραξε ὁ Παν. Τρεμπέλας ἐπιπολαιῶς ἢ ἀσκόπως.

Ἡ χρησιμοποίηση τῆς λέξεως «μονίμως» παρατηρεῖται καί στόν ἄλλο ἐγκριτο ἐρμηνευτή Ἰω. Κολιτάρρα, ὁ ὁποῖος τό Ἰω. 1,32 ἐξηγεῖ ὡς ἐξῆς: «Καί ἐβεβαίωσεν ὁ Ἰωάννης (ὁ Βαπτιστής) λέγων ὅτι “εἶδα τό Ἅγιον Πνεῦμα νά καταβαῖνη ὡσάν περιστέρα ἀπό τόν οὐρανόν καί ἔμεινεν εἰς αὐτόν *μονίμως*”». Στό χωρίο ὅμως Ἰω. 1,33 δέν ἐπαναλαμβάνει, ὅπως ὁ Παν. Τρεμπέλας, τῆ λέξι «μονίμως».

Ἐμεῖς θά λέγαμε ὅτι εἴτε προσθέσουμε τῆ λέξι «μονίμως» εἴτε ὄχι, καί μόνον ἡ χρησιμοποίηση τοῦ «ἔμεινεν» ἢ πολύ περισσότερο τοῦ ἐνεστώτα «μένον» ἀναμφιβόλως σημαίνει ὅτι ἔχουμε κάποια μεγάλη διάρκεια παραμονῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στόν Ἰησοῦ Χριστό καί ὄχι κάποια στιγμιαία ἢ πρόσκαιρη. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος στό χωρίο Πράξ. 2,3 σημειώνει: «Καί ἐκάθησεν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν (τῶν μαθητῶν)· τουτέστι, παρέμεινεν, ἀνεπαύσατο· τό γάρ καθίσει τοῦ ἐδραίου ἐστί σημαντικό καί τοῦ μείναι»⁶. Ἄρα τό μένειν σημαίνει κάτι τό ἐδραῖο καί διαρκές.

Ἐπομένως εἴτε δεχθεῖ κάποιος τό «μονίμως» εἴτε ὄχι, πάντως ἐκεῖνο πού δέν μποροῦμε νά ἀρνηθοῦμε εἶναι ὅτι τουλάχιστον μέχρι τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅταν εἶπε τό «Θεέ μου, Θεέ μου ἵνα τί μέ ἐγκατέλιπες;», ἔμεινε σ' Αὐτόν τό Ἅγιο Πνεῦμα. Καί βεβαίως καί ἀπό αὐτήν τήν ἀποψη τῆς παραμονῆς του καί τῆς «οἰκειώσεως» μπορεῖ νά χα-

ρακτηριστῆ καὶ νά προσονομαστῆ καὶ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἐπί πλέον θά προσθέταμε ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα, μετὰ τήν ἐπέλευση καὶ συνύπαρξή του μέ τόν Ἰησοῦ ἀπό τή στιγμή τῆς βαπτίσεώς Του, ἦταν μονίμως καὶ διαρκῶς μαζί Του, καθὼς καὶ στίς διάφορες ἐνέργει- ἐς Του (π.χ. Μάρκ. 1,12, Πράξ. 1,2, Ἐβρ. 9,14). Πλήν ὅμως δέν μεταδιδόταν στους ἄλλους, π.χ. στους μαθητές Του, μέχρι τήν Πεντηκοστή, ὅτε «ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου» (Πράξ. 2,34). «Ἔμεινε» καὶ παρέμενε στόν Ἰησοῦ Χριστό (Ἰω. 1,32 καὶ 33) καὶ ἀνέμενε τήν ἀποστολή του πρὸς τοὺς Χριστιανούς, στά ἔθνη, ἀπό τόν Χριστό, τόν Υἱό τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε πρῶτα νά ἐγερθεῖ ἀπό τοὺς νεκρούς καὶ νά μεταβεῖ, νά «ἀναβεῖ» (Ἰω. 20, 17) στόν Πατέρα Του.

Φυσικά μέ αὐτό δέν ἀποκλείεται τό ὅτι συνεχίζει νά μένει καὶ στόν Υἱό καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τήν Πεντηκοστή, νά «ἀναπαύεται». Μιά τέτοια ἐκδοχή ἀντιπροσωπεύει τό ἀνοιξαντάριο τροπάριο (στίχ. 10ος), πού ψάλλεται καὶ σήμερα στήν Ἐκκλησία, στους ναοὺς. Σ' αὐτό λέμε: «Δόξα σοι Πάτερ ἀγέννητε ... δόξα σοι τό Πνεῦμα τό Ἅγιον τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον...». Καὶ τήν ἐκδοχή αὐτὴ ἐνισχύει καὶ τό χωρίο τῆς καθολικῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου πού λέει: «Εἰ ὀνειδίξεσθε ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, μακάριοι, ὅτι τό τῆς δόξης καὶ δυνάμεως καὶ τό τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται» (Α' Πέτρ. 4,14).

Τό χωρίο αὐτό μᾶς βοηθαί ἀκόμη καὶ στή διασάφηση τοῦ ζητήματος τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τό γεγονός δηλαδή ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα ἀναπαύεται στόν Ἰησοῦ Χριστό καὶ ἐν συνεχείᾳ μεταδίδεται δι' Αὐτοῦ σέ μᾶς δέν σημαίνει ὅτι καὶ ἐκπορεύεται καὶ πηγάζει ἀπό Αὐτόν τόν Υἱό καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο γίνεται κατανοητό καὶ ἀπό τό ἐν λόγῳ χωρίο τοῦ Α' Πέτρ. 4,14, ἂν σκεφθοῦμε ὡς ἐξῆς: Μπορεῖ κάποιος νά ἰσχυριστῆ ὅτι, ἐφ' ὅσον τό Ἅγιο Πνεῦμα ἀναπαύεται στους μακάριους χριστιανούς, τοὺς ἀγωνιζόμενους καὶ ὀνειδιζόμενους, σημαίνει ὅτι ἐκπορεύεται ἀπ' αὐτούς; Ἐπί πλέον καὶ στό χωρίο αὐτό βλέπουμε ὅτι δέν παύει νά ὀνομάζεται «Πνεῦμα Θεοῦ».

Ἐπανερχόμαστε καὶ συνεχίζουμε: Ὅταν, λοιπόν, ὁ Ἰησοῦς Χριστός «ἐδόξασθη», τό Ἅγιο Πνεῦμα, πού ἀναπαύεται καὶ πού ἀναπαύεται σ' Αὐτόν, τό ἀπέ-

στειλε στους μαθητές Του καὶ σ' ὅλους τοὺς χριστιανούς, στόν κόσμο ὅλο. Ἔτσι γιὰ ἄλλη μιά φορά φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ δικό Του Πνεῦμα. Καὶ ἔτσι κατανοεῖται καὶ τό Γαλ. 4,6, πού ὀνομάζει τό Ἅγιο Πνεῦμα Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς.

Πράγματι τό Ἅγιο Πνεῦμα καὶ «ἔμεινε» (βλ. τό πρῶτο χωρίο Ἰω. 1,32) στό Χριστό κατὰ τήν ἐπίγεια ζωή του, καὶ «μένει» (βλ. τό δεύτερο κατὰ σειρά χωρίο Ἰω. 1,33) καὶ στή μετὰ τήν ἐνδοξη ἀνάστασή του. Δέ νομίζουμε ὅτι εἶναι χωρὶς σημασία τό γεγονός ὅτι θέτει πρῶτα τό «ἔμεινε» (χρόνος ὀρισμένης διάρκειας) καὶ ὕστερα τό «μένον» (χρόνος ἀπεριόριστης διάρκειας). Προφανῶς ἔχουμε προφητικούς ἢ ἀποκαλυπτικούς λόγους.

Δεχόμαστε, λοιπόν, ὅτι καὶ σήμερα μένει καὶ ἀναπαύεται τό Ἅγιο Πνεῦμα στόν Υἱό, ἀπό τόν ὁποῖο καὶ διὰ τῆς θυσίας Του καὶ διὰ τῶν μυστηρίων, τά ὁποῖα ἔχουν κέντρο τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας, μεταδίδει τήν ἀλήθεια καὶ τῆς Θεῆς Χάρη. Τώρα πλέον τό Ἅγιο Πνεῦμα προέρχεται ἀπό αὐτόν τόν Ἰησοῦ Χριστό, ἀφοῦ προηγουμένως: α) «στάθμευσε» καὶ «ἔμεινε» καὶ β) «σταθμεύει» καὶ «μένει» σ' Αὐτόν. «Ἔμεινε»: α) καὶ στήν ἐπίγεια σωματικὴ ζωή του καὶ β) «μένει» καὶ μετὰ ταῦτα στήν Ἐκκλησία, κεφαλὴ τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Χριστός. Μένει στό μυστήριο τῶν μυστηρίων, τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας, καὶ σ' ὅλα τά ἐξαρτημένα ἢ συνδεδεμένα μέ αὐτό μυστήρια καὶ ἀγιαστικὲς κοινές, ἢ κατ' ἴδιαν, πράξεις καὶ εὐχῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀπό τά ὁποῖα μεταδίδεται ἀενάως.

Γιὰ τήν ἐπιβεβαίωση αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς ἐνέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ διὰ μέσου τῶν μυστηρίων ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ περίπτωση πού ἀναφέρουν οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (8,14-17): «Ἀκούσαντες δέ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι ὅτι δέδεκται ἡ Σαμάρεια τόν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς Πέτρον καὶ Ἰωάννην· οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν ὅπως λάβωσι Πνεῦμα Ἅγιον· οὐπω γάρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκός, μόνον δέ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τό ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τότε ἐπέτιθον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐλάβανον Πνεῦμα Ἅγιον».

Μέ αὐτά πού ἐλέγησαν πρὸ πάνω δέν σημαίνει ὅτι προηγουμένως ἀδρανοῦσε παντελῶς τό Ἅγιο Πνεῦμα καὶ δέν ἐνεργοῦσε τίποτε, ὅταν καὶ ὅ,τι ἤθελε ὁ Θεός. Ἦδη ἀναφέραμε τά περὶ τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐπίσης γνωρίζουμε ὅτι, ἀναγ-

γέλλοντας τή γέννηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ἄγγελος στή Θεοτόκο, τῆς εἶπε: «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σέ καί δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι» (Λουκ. 1,35). Ἐπίσης τό κατά Λουκᾶν Εὐαγγέλιο μᾶς πληροφορορεῖ γιά τή σύζυγο τοῦ Ζαχαρία: «...καί ἐπλήσθη Πνεύματος Ἁγίου ἢ Ἐλισάβετ καί ἀνεφώνησε...» (Λουκ. 1,41-42). Ὅλες ὁμως οἱ ἐνέργειες αὐτές, ὅπως καί πολλές ἄλλες, ἦταν ἑκτακτες καί δέν ἀποτελοῦσαν μόνιμη κατάσταση. Γι' αὐτήν τήν ἐξήγηση εἶδαμε πῶς μπροστά τί γράφουν οἱ F. Godet καί Παν. Τρεμπέλας.

Μετά ὁμως τήν διά τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐξαγορά τῶν ἀνθρώπων καί τήν ἀπόκτηση τῆς υἰοθεσίας ἐκ μέρους αὐτῶν μετά τήν ἀνάστασή Του (πρβλ. Γαλ. 4,56 καί Ρωμ. 8,14-15) τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐστάλη πλουσίως καί μονίμως στόν ἐπίγειο κόσμο, στή χριστιανική οἰκουμένη, στήν Ἐκκλησία.

Γιά μία τέτοια περίοδο διαρκοῦς καί δημιουργικῆς («δυναμικῆς») ἀποστολῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ μέρους τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ κάνει λόγο καί ὁ ἀπόστολος Πέτρος στό Πράξ. 2,17: «Καί ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός (πρβλ. Ἰωήλ 3,15) ἐκχεῶ ἀπό τοῦ πνεύματός μου ἐπί πᾶσαν σάρκα καί προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καί αἱ θυγατέρες ὑμῶν». Καί προσθέτει: «Καί γε ἐπί τοὺς δούλους μου καί ἐπί τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπό τοῦ πνεύματός μου, καί προφητεύσουσιν» (Πράξ. 2,18).

Εἰδικότερα δέ στό Πράξ. 2,32-33 λέει περὶ τοῦ Υἱοῦ: «Τοῦτον τόν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες. Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξέχεεν τοῦτο ὃ ὑμεῖς [καί] βλέπετε καί ἀκούετε». Πρβλ. καί Πράξ. 10,44-45: «Ἐτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ρήματα ταῦτα ἐπέπεσε τό Πνεῦμα τό Ἅγιον ἐπί πάντας τοὺς ἀκούοντας τόν λόγον. Καί ἐξέστησαν (=ἐθαύμασαν) οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ ὅσοι συνήλθον τῷ Πέτρῳ ὅτι καί ἐπί τὰ ἔθνη ἢ δωρεά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκκέχεται».

Ἐδῶ πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι οἱ «ἐσχατες» ἡμέρες καί «ἐκείνες» οἱ ἡμέρες εἶναι οἱ μετά τήν Πεντηκοστή ἡμέρες πού ἐπακολούθησαν μετά τήν ἀνάσταση καί τήν στά δεξιά τοῦ Πατρὸς ὑψωση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅποτε τό Ἅγιο Πνεῦμα καί οἱ δωρεές του ἐκχέονται ἀπό τό Θεό «καί ἐπί τὰ ἔθνη». Βεβαί-

ως ἀποστέλλεται τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἐκχέεται καί ἀπό τό Θεό γενικῶς, ἀλλά τοῦτο πραγματοποιεῖται καί ἀπό τόν Υἱό εἰδικῶς (Πράξ. 2,33). Ἀφοῦ ἐκχέεται καί ἀπό τόν Υἱό, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἐξέρχεται καί ἀπ' Αὐτόν. Καί ἀφοῦ ἐξέρχεται καί ἀπό τόν Υἱό, κατ' ἐπέκταση μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι προέρχεται καί ἀπ' Αὐτόν, ὅτι ἔρχεται σέ μᾶς καί ἀπό Αὐτόν.

Τά ἴδια ἐπιβεβαιώνει καί ὁ ἀπόστολος Παῦλος στό Ρωμ. 5,5: «Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διά πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν». Καί σαφέστερα στό Τίτ. 3,56: «Ἐσῶσεν ἡμᾶς διά λουτροῦ παλιγγενεσίας καί ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ (=τό ὁποῖον ἢ ἀπό τό ὁποῖον) ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διά Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν».

Ἐδῶ βλέπουμε ὅτι ἐκχέεται καί ἔρχεται σέ μᾶς διά τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄρα διέρχεται καί προχωρεῖ καί περνάει διά τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καί λοιπόν ἐξέρχεται πρὸς ἐμᾶς δι' Αὐτοῦ. Συνεπῶς σέ μᾶς προέρχεται καί ἀπό Αὐτόν, ἀφοῦ ἀκολουθεῖ αὐτήν τήν διαδρομή, αὐτήν τήν «ὁδό». Ἴσως καί γι' αὐτό ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός εἶπε: «ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ἰω. 14,6).

Μετά τήν προσαγωγή καί μαρτυρία τοῦ ἀνωτέρω χωρίου μποροῦμε νά προβοῦμε καί σέ ἕναν ἄλλο συνδυασμό καί συλλογισμό, ἐπιβεβαιωτικό τῶν προηγουμένων. Ἔχουμε τό χαρακτηρισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπό τόν ἴδιο τόν Ἰησοῦ Χριστό πού τό ὀνομάζει «τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας» (Ἰω. 14,17, 15,26 καί 16,13. Πρβλ. καί Α' Ἰω. 4,6). Ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι «ἡ ἀλήθεια» καί τό Ἅγιο Πνεῦμα χαρακτηρίζεται «πνεῦμα τῆς ἀληθείας», συμπεραίνουμε ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι καί Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἄρα ἀφοῦ τό Ἅγιο Πνεῦμα μπορεῖ νά λεχθεῖ καί Πνεῦμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπίσης εἶναι δυνατόν νά λεχθεῖ ὅτι προέρχεται (καί) ἀπ' Αὐτόν (μέ αὐτήν τήν ἔννοια). Παίρνει καί ἀπό τήν ἀλήθεια (=τό Χριστό) καί δίνει στους ἀνθρώπους. Λέει ὁ Κύριος: «Ἐκεῖνος (τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας) ἐμέ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καί ἀναγγελεῖ ὑμῖν» (Ἰω. 16,14).

Ὡστόσο καί ἂν εἶπε ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὅτι «ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια...», ὁμως δέν εἶπε ὅτι «ἐγώ εἰμι ἡ πηγὴ». Καί αὐτό δέν εἶναι ἄνευ σημασίας. Ἀκόμη καί στήν ἄλλη ἐκείνη περίπτωση τοῦ διαλόγου Του μέ τή Σαμαρεῖτιδα, κοντά στήν «πηγὴ τοῦ

Ἰακώβ», δέν εἶπε ὅτι «ἐγώ εἰμι ἡ πηγὴ», ἀλλὰ μίλησε περὶ νεροῦ, «τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω» καὶ ἐπανάλαβε γιὰ δευτέρη φορὰ γιὰ «τό ὕδωρ ὃ δώσω» (Ἰω. 4,14). Καὶ χρησιμοποίησε τὴν ἔκφραση αὐτὴ «μετ' ἐμφάσεως» δύο φορές, ἐνῶ μποροῦσε ἕνας συγγραφέας νὰ παρασυρθεῖ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι γιὰ τὸν μεταλαμβάνοντα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕδωρ εἶπε «γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον» καὶ νὰ κάνει ἐναλλαγὴ. Ἀντιθέτως ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ Ἁγία Γραφή ἀπέφυγαν αὐτὴν τὴ δυνατότητα.

Νομίζουμε ὅτι ὅλα αὐτὰ ἔχουν τὸ λόγο τους. Ἀκόμη καὶ τὸ γεγονός ὅτι χρησιμοποιοῖ τὸ ρῆμα «δώσω», ἀντὶ τοῦ «δωρίσω», ἔχει τὴν αἰτιολογία του. Καὶ υπογραμμίζουμε αὐτό, γιατί στό στίχο Ἰω. 4, 10 λέει ὁ Ἰησοῦς στή Σαμαρειτίδα: «Εἰ ἤθεις τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ», φράση «φανερώνουσα (=ἡ ὁποία φανερώνει) τὴν δωρεάν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεός καὶ Πατήρ (τονίζει) δίδωσι τοῖς ἀνθρώποις», κατὰ τὸν καθηγητὴ Ν. Δαμαλά, τὸν ὁποῖο ἀναφέρει ὁ Παν. Τρεμπέλας⁸. Ἀλλὰ καὶ ὁ J. H. Bernard, τὸν ὁποῖο ἐπίσης μεταφέρει ὁ Παν. Τρεμπέλας, σημειώνει: «Ἐν τῷ στίχῳ 10 προβάλλεται ὁ Θεός ὡς πηγὴ ὕδατος»⁹. Ἄρα καὶ μέ τὸ «δώσω» ἐπιτυγχάνεται γιὰ μᾶς κάποια ἀντιδιαστολή μεταξὺ πηγῆς (Πατρός) καὶ δεξαμενῆς (Υἱοῦ), μεταξὺ δωρητῆ καὶ δωροδότη.

Ἐπίσης τὸ χωρίο τῆς Ἀποκαλύψεως 21,6 μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ βάση γιὰ μιὰ τέτοια ἐπιβεβαίωση καὶ τῆς ἀντιδιαστολῆς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ μᾶς συνεργείας τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Σ' αὐτὸ λέει ὁ καθημένος ἐπὶ τοῦ θρόνου: «Ἐγὼ τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν».

Καὶ γιὰ νὰ συνοψίσουμε ὅλα τὰ προηγούμενα, θά λέγαμε:

α) Ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ καὶ νὰ ἐπονομαστεῖ καὶ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ καὶ ἔμεινε καὶ μένει στὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ λαμβάνει ἀπὸ Αὐτὸν «ἅπαντα, πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ ἐρχόμενα» (πρβλ. καὶ Ἰω. 4,25, Ἰω. 16,13).

β) Μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ὅτι προέρχεται καὶ ἀπὸ τὸν Υἱὸ, ἀφοῦ ἐκτός τῶν ἀνωτέρω ἐξεχύθη στὸν κόσμον καὶ ἐκχέεται, βεβαίως ἀφοῦ προηγουμένως διέρχεται καὶ ἀκολουθῶς ἐξέρχεται ἀπ' Αὐτόν, μεταδίδοντας καὶ τὰ λαμβανόμενα (καί) ἀπὸ τὸν Υἱὸ. Πρβλ. καὶ Ἰω. 16,15.

Συμπεράσματα - Συνέπειες

Μετά τίς ἀνωτέρω ἐξηγήσεις ἴσως μποροῦμε νὰ προσεγγίσουμε καλύτερα τὴν ἔννοια τῶν ρημάτων *ἐκπορεύεσθαι* καὶ *προϊέναι* (τ.ἔ. προέρχεσθαι, διέρχεσθαι καὶ ἐξέρχεσθαι), ὅπως καὶ τοῦ ἀντίστοιχου λατινικοῦ *procedere*, καί, ἀφοῦ διαπιστώσουμε τὴ διαφορὰ τους, νὰ κατανοήσουμε τὴν χρησιμοποίησή τους ἀπὸ τίς δύο παραδόσεις, Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ. Μποροῦμε, λοιπόν, νὰ προτείνουμε καὶ νὰ συμφωνήσουμε στὰ ἑξῆς:

α) Τὸ «ἐκπορεύεσθαι» προσιδιάζει στὸν Πατέρα καὶ σημαίνει τὴν *προαιώνια καὶ ἀίδια* ἐκπόρευση καὶ ἀρχικὴ προέλευση ἀπὸ Αὐτόν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κάτι ἀντίστοιχο πρὸς τὴ γέννηση τοῦ Υἱοῦ.

β) Τὸ *προέρχεσθαι* ἢ *προϊέναι* ἰσχύει ἰδιαίτερος γιὰ τὴ μετὰ Χριστόν ἐποχή, γιὰ τὴν περίοδο *μετὰ τὴν Πεντηκοστή*, καὶ μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται καὶ στὸν Πατέρα καὶ στὸν Υἱὸ, ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐν χρόνῳ προέλευση καὶ ἐκχύση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

γ) Τὸ *προϊέναι* εἶναι γενικότερη ἔννοια ἀπὸ ἐκείνη πού ἔχει τὸ ρῆμα *ἐκπορεύεσθαι*, τὸ ὁποῖο σημαίνει τὸ νὰ πηγάζει, νὰ ἔχει τὴν πηγὴ του, τὴ γένεσή του, τὴν αἰτία του καὶ τὴν ἀρχὴ του.

δ) Τὸ *προϊέναι* - *προέρχεσθαι* μποροῦμε νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε μὲ τὴν ἀνωτέρω γενικὴ ἔννοια καὶ περὶ τοῦ Πατρός καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὄχι ὁμως καὶ μὲ τὴν εἰδικὴ τοῦ *ἐκπορεύεσθαι*.

ε) Τὸ *ἐκπορεύεσθαι* μποροῦμε νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε μὲ τὴν εἰδικὴ ἔννοια πού γράφουμε παραπάνω μόνο περὶ τοῦ Πατρός, ὄχι περὶ τοῦ Υἱοῦ.

Ἄν αὐτὰ γίνονται ἐνσυνειδήτως δεκτὰ καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρῆς, τότε ἔχουμε κάνει ἕνα πρῶτο καλὸ βῆμα συνεννόησεως. Ἦδη, τὸ ὅτι τὸ *προϊέναι* εἶναι γενικότερο ἀπὸ τὸ *ἐκπορεύεσθαι* τὸ δέχονται καὶ οἱ Δυτικοί. Πράγματι, καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἀνάγνωση τῆς «Διασαφήσεως» ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο διακρίνει ὁ ἀναγνώστης καὶ φαίνεται θετικό ἢ καὶ θετικότερο γιὰ τὴν εὐοίωνα ἐξέλιξη τοῦ διαλόγου, εἶναι τὸ ἑξῆς γεγονός: Ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν Διασαφήση ὅτι τὸ ρῆμα «*procedere*», ὅπως καὶ τὸ ἀντίστοιχο ἑλληνικό «*προϊέναι*» εἶναι γενικότερο ἀπὸ τὸ «*ἐκπορεύεσθαι*». Λέει συγκεκριμένως ἡ «Διασαφήσις» (σελ. 10-11): «Ἡ ἑλληνικὴ ἐκπόρευσις δέν σημαίνει παρὰ τὴν αἰτιατὴν σχέσιν ὡς πρὸς τὸν μοναδικὸν Πατέρα,

ό οποίος είναι άναρχος άρχή τής Τριάδος. Ἐνῶ ἡ λατινική *processio* είναι γενικότερος ὄρος, σημαίνων τήν μετάδοσιν (*communicatio*) τής ὁμοουσίου θεότητος τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱόν, καὶ τοῦ Πατρὸς διὰ καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα». Βεβαίως ἡ τελευταία πρόταση καθιστᾶ τὰ πράγματα ἀσαφῆ καὶ ἀμφισβητήσιμα ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τοῦ γενικότερος. Μοιάζει σάν ἕνας παράδοξος καὶ αὐθαίρετος γλωσσικός ἢ λεξικογραφικός προσδιορισμός καὶ ἄρα περιορισμός τής ἔννοιας τοῦ γενικότερος, πού ἀποδίδεται στό *processio* (*procedere* - προΐέναι) ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐκπορεύεσθαι. Πλήν ὁμως ὑπογραμμίζουμε τήν ἀποδοχή καὶ ἐκ μέρους τῶν Λατίνων ὅτι τὸ *procedere* (*processio*) εἶναι γενικότερος ὄρος ἀπὸ τὸ ἐκπορεύεσθαι (ἐκπόρευσις).

Εὐτυχῶς, θά λέγαμε, αὐτὴ ἡ ἀποδοχὴ γίνεται πιὸ βέβαιη καὶ ἀπὸ αὐτὰ πού ἀναφέρει ἡ «Διασάφησης» στή σελ. 11, ὑποσ. 3, τὰ ὁποῖα μάλιστα ἔχει πάρει ἀπὸ τὸ Θωμᾶ Ἀκρινάτη. Λέει συγκεκριμένα ἡ «Διασάφησης»: «Κατὰ τὸν ἴδιον (κατὰ τὸν Θωμᾶ Ἀκρινάτην), ὅπως καὶ καθ' ὅλην αὐτὴν τήν λατινικὴν θεολογίαν, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον *processio* διὰ τὸν Υἱόν ὡς καὶ διὰ τὸ Πνεῦμα “ἡ γέννησις εἶναι *processio*, ἡ ὁποία θέτει τὸ θεῖον πρόσωπον ἐν κατοχῇ τής θείας φύσεως” (*Summa Theologica*, Ia, q. 43, a,2,6)». Δηλαδή «γενικότερα» καὶ τῆ γέννηση τῆ θεωρεῖ *processio*.

Καὶ ἀκόμη σαφέστερα πιὸ κάτω ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ ἴδια ἡ «Διασάφησης»: «Ἐκ τῶν ὄρων τῶν ἐχόντων σχέσιν πρὸς οἰανδήποτε ἀρχὴν, ὁ ὄρος *processio* εἶναι ὁ γενικότερος. Τὸν χρησιμοποιοῦμεν δι' οἰανδήποτε ἀρχὴν ἐπὶ παραδείγματι, λέγομεν ὅτι ἡ γραμμὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ στίγμα τής τελείας (δὲν λέμε ὁμως ἐκπορεύεται), ὅτι ἡ ἀκτὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἥλιον (ἐδῶ μποροῦμε τὸ ἐκπορεύεται), ὁ ποταμός ἀπὸ τὴν πηγὴν του (ἀπὸ τὸ βουνὸ ἐκπορεύεται, ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πηγὴ προέρχεται), ὡς καὶ εἰς πλείστας ὅσας ἄλλας περιπτώσεις. Ἐπίσης, πράγματι, ὁσάκις ἀποδεχόμεθα τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ὄρον διὰ νὰ ὑποδηλώσωμεν τὴν ἀρχὴν, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα προέρχεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ (*Summa Theologica* Ia, q. 36, a,2,e)». Δυστυχῶς μόνον ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ τελευταία πρόταση δημιουργεῖ κάποια ἄλλα ἐρωτηματικά. Τουλάχιστον ἂς ἔλεγε προέρχεται «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ».

Πάντως, καὶ μετὰ τὰ ἀνωτέρω παραθέματα θά λέγαμε ὅτι ἀνεξαρτήτως καὶ τής τελευταίας «ἀνεξήγητης» προσθήκης βρισκόμαστε σέ μιὰ καλὴ φάση. Ἔχει γίνεῖ ἕνα σημαντικό βῆμα. Ἡ ἀποδεκτὴ ἢ καὶ ἀποδεκτὴ καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς, Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀλήθεια εἶναι: Ὅτι τὸ *procedere*, ὅπως καὶ τὸ προΐέναι, σημαίνει γενικότερα τὸ προέρχεσθαι καὶ διέρχεσθαι καὶ ἐξέρχεσθαι καὶ ἀποστέλλεσθαι¹⁰.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, νομίζουμε ὅτι ἀποκτᾶ ιδιαίτερη σημασία καὶ ἡ ἐξῆς ὁμολογία τής «Διασάφησης»: «Ὅπως ἡ λατινικὴ βίβλος (*Vulgata* καὶ αἱ προηγούμενα μεταφράσεις) εἶχε μεταφράσει τὸ Ἰωάν. ιε', 26 (παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται) μὲ “*qui a Patre procedit*”, οἱ Λατῖνοι μετέφρασαν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον τοῦ Συμβόλου τής Νικαίας Κωνσταντινουπόλεως μὲ “*ex Patre procedentem*” (*Mansi* VII, 112B). Οὕτως, εἰς τὸν λόγον τής αἰωνίας ἀρχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐξισοῦτο ἐσφαλμένως ἀλλ' ἀκουσίως ἢ περὶ ἐκπορεύσεως ἀνατολικὴ θεολογία καὶ ἡ περὶ *processio* δυτικὴ». Ἡ ἔκφραση ὅτι «ἐξισοῦτο ἐσφαλμένως ἀλλ' ἀκουσίως ἢ περὶ ἐκπορεύσεως ἀνατολικὴ θεολογία καὶ ἡ (μὲ τὴν) περὶ *processio* δυτικὴ» ἀναγνωρίζει καὶ δέχεται τὴν ἐσφαλμένη ἐξίσωση ἀπὸ ἄγνοια (;) τοῦ ἐκπόρευσις καὶ τοῦ (μὲ τὸ) *processio*.

Ὅπως ἐπίσης δὲν εἶναι παντελῶς ἀδικαιολόγητα καὶ τὰ ἀκόλουθα φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στήν ἴδια «Διασάφησης»: «Ὁμολογοῦντες τὸ Ἅγιον Πνεῦμα “*ex Patre procedentem*”, οἱ Λατῖνοι δὲν ἠδύναντο, λοιπόν, παρὰ νὰ ὑποθέσουν ἕνα σιωπηλῶς ὑπονοούμενον *Filioque*, τὸ ὁποῖον θά καθίστατο βραδύτερον κατηγορηματικῶς διατυπωμένον εἰς τὴν λειτουργικὴν τῶν ἀπόδοσιν τοῦ συμβόλου». Καὶ θά λέγαμε ὅτι δικαιολογοῦνταν νὰ ὑποθέσουν αὐτό, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ *procedere* ἔχει καὶ τὴν ἔννοια, ὅπως εἶδαμε, τοῦ προέρχεσθαι - διέρχεσθαι - ἐξέρχεσθαι, τὴν ὁποία ὑπονοοῦσαν οἱ Δυτικοί. Ὡς εὐόϊονο στοιχεῖο καὶ ὡς ὀρθὴ καὶ δικαιολογημένη κίνηση ἐπίσης πρέπει νὰ χαρακτηριστεῖ καὶ τὸ ὅτι σέ Ρωμαιοκαθολικῆς ἀποχρώσεως ἐκκλησίαις - ναοῦς (οὐνιτικούς), ὅταν τὸ Σύμβολο τής Πίστεως ἀπαγγέλλεται στὰ ἑλληνικά, παραλείπεται τὸ «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (τὸ *Filioque*), καὶ λέγεται μόνον τὸ «ἐκ τοῦ Πατρὸς». Ἡ ἴδια ἡ «Διασάφησης» μᾶς πληροφορεῖ: «Ἐχουσα συνείδησιν αὐτοῦ ἢ Καθολικῆ Ἐκκλησίας ἠρνήθη νὰ προστεθῇ τὸ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὴν διατύπωσιν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευ-

όμενον τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὰς λατινικῆς παραδόσεως Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖα τὸ ἀπαγγέλλουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἢ λειτουργικὴν χρῆσιν τοῦ ἀρχετύπου τούτου κειμένου διατηρεῖται πάντα νόμιμος ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ» (σελ. 16). Μόνο πού νομίζουμε ὅτι αὐτό πρέπει νά γενικευθεῖ σ' ὅλες τῖς ἐκκλησίες - ναοὺς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἰδίως ὡς ἀνάγκη ἀπαγγέλλεται στὰ ἑλληνικά.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ ὅτι ὁ λαός (τὸ πλήρωμα) τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπαγγέλλει τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως (Νικαίας - Κων/πόλεως) μόνο στὰ λατινικά μέ τὸ Filioque, ἐφ' ὅσον χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα *procedere*, σημαίνει ὅτι αἰρετίζει, ὅτι εἶναι

αἰρετικός ; Δέν δικαιολογεῖται κατὰ τὰ προηγουμένα, ἐφ' ὅσον τὸ *procedere* νοεῖται μέ τὴ «γενικότερη» ἔννοια; Ἄρα μήπως ὀρθῶς ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὡς σύνολο δέν ἔχει χαρακτηριστεῖ ὡς αἵρεση ἀπὸ μία Πανορθόδοξη Σύνοδο, τουλάχιστον γιὰ τὸ λόγο αὐτό;

Ἴσως παρατηρήσει κάποιος: Ἔστω ὁ λαός (τὸ πλήρωμα) καλῶς δέν χαρακτηρίζεται ὡς αἰρετικός, ὅμως πῶς πρέπει νά χαρακτηρίζονται καὶ τί εἶναι οἱ παλαιότεροι καὶ νεότεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες καὶ θεολόγοι; Τὰ ἴδια θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἰσχύουν καὶ γι' αὐτούς, ἐφ' ὅσον δέν ἔχουν πέσει σέ καμμιὰ κρυφὴ παγίδα. Αὐτὰ ὀφείλουμε νά τὰ διερευνήσουμε καὶ νά τὰ ἐπισημάνουμε στὸ Δ' Τμῆμα τῆς παρούσας μελέτης γνωμοδοτήσεως.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἑρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολήν*, PG 74,820 CD.
2. Θεοδωρήτου, Ἐπισκόπου Κύρου, *Ἑρμηνεία τῆς πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῆς*, PG 82,132C.
3. Παν. Τρεμπέλα, *Ἐπίτομη εἰς τὰς ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης*, τόμ. Β', Ἀθήναι 1956², σελ. 50.
4. Παν. Τρεμπέλα, *Ἐπίτομη εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, Ἀθήναι 1954, σελ. 71-72.
5. *Ἔπ. παρ.*, σελ. 72.
6. Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Ἐπίτομη εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, PG 60,43A.
7. Ἐπενθυμίζουμε τὸ τί λέει ἡ Ἐκθεσις τῆς Διεθνoῦς μεικτῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν, τὸ ὁποῖο ἔχουμε παραθέσει πῶς πάνω.
8. Παν. Τρεμπέλα, *Ἐπίτομη εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην*, σελ. 140.
9. *Ἔπ. παρ.*, σελ. 143.
10. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νά γίνει δεκτὸ ὅτι συμβαίνει καὶ μέ τὸ *exiit*, πού σημαίνει ἐξέρχομαι καὶ χρησιμοποιήθηκε ἢ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ παλαιότερους καὶ ἀπὸ νεότερες μεταφράσεις σέ ἄλλες γλῶσσες γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ ἐκπορεύεσθαι.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ

Ἱερά Μητρόπολις Κεφαλληνίας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590/1977 «Περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καί τῶν ἄρθρων 33-37 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2/1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου «Περί Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καί Ἐφημερίων», προκειμένου νά πληρώσωμεν τήν κενήν ὀργανικήν θέσιν τακτικοῦ Ἐφημερίου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ

Ἱεραγίας Θεοτόκου Σάμης,

καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καί ἔχοντας τὰ κανονικά καί νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντός μηνός ἀπό τῆς δημοσίευσως τῆς παρούσης ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἀνωτέρω κενῆς θέσεως.

Ἐν Ἀργοστολίῳ τῇ 28ῃ Μαΐου 2012

† Ὁ Κεφαλληνίας ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἱερά Μητρόπολις Καθαβρύτων καί Αἰγιαθείας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590/1977 «Περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλη-

σίας τῆς Ἑλλάδος» καί τῶν ἄρθρων 33-37 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2/1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου «Περί Ἱερῶν Ναῶν, Ἐνοριῶν καί Ἐφημερίων», προκειμένου νά πληρώσωμεν τὰς κενὰς ὀργανικὰς θέσεις τακτικῶν Ἐφημερίων τῶν Ἱερῶν Ναῶν

Ἁγίου Χαραλάμπους (Β' Ἐφημεριακῆς θέσεως),

Δ.Δ. Ἀκράτας Δήμου Αἰγιαθείας,

Ἁγίου Γεωργίου Δ.Δ. Λειβαρτζίου Δήμου Καθαβρύτων,

Τιμίας Ζώνης Δ.Δ. Ἀγριδίου Δήμου Καθαβρύτων,

Ἁγίου Νικολάου Δ.Δ. Δροσάτου Δήμου Καθαβρύτων,

Ἁγίου Νικολάου Δ.Δ. Φλιαμπούρων

Δήμου Καθαβρύτων,

Ἁγίου Ἀνδρέου Δ.Δ. Ἁγίου Ἀνδρέου

Πτέρης Δήμου Αἰγιαθείας,

καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καί ἔχοντας τὰ κανονικά καί νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντός μηνός ἀπό τῆς δημοσίευσως τῆς παρούσης ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά διὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἀνωτέρω κενῶν θέσεων.

Ἐν Αἰγίῳ τῇ 14ῃ Ἰουνίου 2012

† Ὁ Καθαβρύτων καί Αἰγιαθείας ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Οἱ ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς 6.6.2012

Συνήλθε τὴν Τετάρτη, 6 Ἰουνίου 2012, στὴν πρώτη Συνεδρία Της γιὰ τὸν μῆνα Ἰούνιο ἢ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Κατὰ τὴ σημερινή Συνεδρία:

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐπικύρωσε τὰ Πρακτικά τῆς Ἐξουσιοδοτήσεως.

Ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος ἐνημέρωσε τὰ Μέλη τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου γιὰ τὴν Εἰρηνική Ἐπίσκεψη πού πραγματοποιήθηκε ὁ ἴδιος καὶ ἡ Συνοδεία του στὴν Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, ἀπὸ 23 ἕως 30 Μαΐου 2012. Ἀναφέρθηκε στὴν ἐγκάρδια ὑποδοχή καὶ φιλοξενία ἐκ μέρους τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας κ. Κυρίλλου καὶ τῶν συνεργατῶν του καὶ στὴν πολυπληθῆ καὶ ἀθρόα προσέλευση τοῦ Ρωσικοῦ πιστοῦ Λαοῦ στὶς Ἱερές Ἀκολουθίες. Τόνισε τὸ θερμὸ κλίμα τῶν συνομιλιῶν τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τὴν συναντίληψη καὶ συμπάθεια πού ἐπέδειξε ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία πρὸς τὸν δοκιμαζόμενον Ἑλληνικὸ Λαὸ καὶ ἐξῆρε τὴν προσφορά τοῦ ποσοῦ τῶν 18 ἑκατομμυρίων ρουβλιῶν ἐκ μέρους τοῦ Ρωσικοῦ Ὁρθοδόξου Λαοῦ, πρὸς ἐνίσχυση τῶν συσσιτίων καὶ τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐνέκρινε τὴν ἐκπρόσωψη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σὲ Διασκέψεις καὶ Συνέδρια πού πρόκειται νὰ πραγματοποιηθοῦν, κατόπιν προτάσεων τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Διορθοδόξων καὶ Διαχριστιανικῶν Σχέσεων.

Τέλος, ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἔλαβε ἀποφάσεις σχετικά μὲ τρέχοντα ὑπηρεσιακὰ ζητήματα.

Στὶς 8 τὸ ἀπόγευμα ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος καὶ τὰ Μέλη τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου παρευρέθησαν στὰ ἐγκαίνια τῶν νέων κτηριακῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκ τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου

Οἱ ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς 7.6.2012

Συνήλθε τὴν Πέμπτη, 7 Ἰουνίου 2012, στὴν δευτέρα Συνεδρία Της ἢ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Κατὰ τὴν σημερινή Συνεδρία:

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐπικύρωσε τὰ Πρακτικά τῆς προηγουμένης Συνεδρίας.

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἔλαβε γνώση σχετικά μὲ τὴν παρουσίαση ἑνὸς βλασφήμου θεατρικοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖο ἄκρως δυσφημίζει τὸ θεανδρικό πρόσωπο τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡς ἐκ τούτου, θεωρεῖ τούτο ἀπαράδεκτο διότι οὔτε ἐπὶ ἱστορικῆς βάσεως ἐρείδεται, οὔτε ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Κειμένων μπορεῖ νὰ πάρει κάποιος ἐπιχειρήματα ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐν λόγω θεατρικοῦ ἔργου καὶ τὴν παρουσίαση αὐτοῦ στό κοινόν, ἀλλὰ καὶ παράλληλα ἀντίκειται εἰς τὴν μακρὰ παράδοση τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ἐκκλησίας μας. Καλόν εἶναι καὶ ἀπαραίτητο, οἱ συγγραφεῖς τοῦ θεατρικοῦ ἔργου νὰ σέβονται τὴ μεγάλη Ὁρθόδοξη παράδοση τοῦ Λαοῦ μας καὶ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας. Λυπούμεθα πάρα πολὺ γιὰ τὴν νοσηρὴ φαντασία τῶν συγγραφέων τοῦ θεατρικοῦ ἔργου, καὶ προτρέπουμε τὸν Λαὸ μας νὰ ἀποδοκιμάσει αὐτό.

Ἐν συνεχείᾳ ἐνέκρινε τὸν κατάλογο τῶν δικαιούχων τοῦ ἐπιδόματος γιὰ τὸ τρίτο τέκνο στὴ Θράκη, γιὰ τὸ δῆμνο Μαρτίου - Ἀπριλίου 2012. Οἱ οἰκογένειες πού θὰ λάβουν τὸ ἐπίδομα εἶναι 796 καὶ τὸ ποσὸ ἀνέρχεται στὰ 159.200,00 €.

Τέλος, ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἔλαβε ἀποφάσεις σχετικά μὲ τρέχοντα ὑπηρεσιακὰ ζητήματα.

Ὁ Μακαριώτατος, κατόπιν Ἀποφάσεως τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου, θὰ ἐπισκεφθεῖ, συνοδευόμενος ἀπὸ δύο Συνοδικούς Ἀρχιερεῖς, στὴ 1 τὸ μεσημέρι τὸν Ἐξοχώτατο Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας κ. Κάρολο Παπούλια καὶ στὶς 4 τὸ ἀπόγευμα τὸν Ἐξοχώτατο Πρωθυπουργὸ κ. Παναγιώτη Πικραμμένο, γιὰ νὰ τοὺς ἐνημερώσει γιὰ τὴν Εἰρηνική Ἐπίσκεψή του στὴν Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας, καὶ τὴ συνάντησή του μὲ τὸν Πρόεδρο τῆς Ρωσίας κ. Βλαδίμηρο Πούτιν.

Ἐκ τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου

Οί ἐργασίες τῆς ΔΙΣ τῆς 8.6.2012

Συνήλθε τὴν Παρασκευή, 8 Ἰουνίου 2012, στὴν τρίτη Συνεδρία Τῆς ἡ Διαρκῆς Ἱερά Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Κατὰ τὴν σημερινή Συνεδρία:

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος ἐπικύρωσε τὰ Πρακτικά τῆς προηγούμενης Συνεδρίας.

Κατόπιν ὑποβληθέντων σχετικῶν αἰτημάτων πλειάδος Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἱερά Σύνοδος, σταθμίσασα τίς πνευματικές ἀνάγκες τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὅπως καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὄλεσ σχεδόν οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες (Ἀλβανίας στὰ Τίρανα, Σερβίας στὸ Βελιγράδι, Ρουμανίας στὸ Βουκουρέστι, Ρωσίας στὴ Μόσχα, Γεωργίας στὴν Τυφλίδα κ.λπ.), κατὰ τὴν παρελθούσα δεκαετία καὶ ἐν μέσῳ δυσμενεστάτων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προϋποθέσεων καὶ ὄρων, ἔχουν ἀνεγείρει ὑπὸ τὴν μορφή τάματος περικαλλεῖς Καθηδρικούς Ναοὺς μὲ ἐντυπωσιακές οἰκοδομικές ἐγκαταστάσεις, Πνευματικά Κέντρα, γραφεῖα κ.λπ., ἀποφάσισε τὴν ἀνέγερση μεγάλου Συνοδικοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Βυζαντινῆς Παραδόσεως, μὲ μεγαλοπρεπῆ Καθηδρικό Ναό, ἀφιερωμένο στὸν Σωτῆρα Χριστό, μάλιστα εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ Τάματος τοῦ Ἱεθνοῦς, μὲ χρονικὸ ὄριζοντα ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου τὸ ἔτος 2021, δηλαδή διακόσια χρόνια μετὰ τὴν ἐθνικὴ παλιγγενεσία.

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος, ἀποφάσισε τὴν κατάρτιση σχεδίου Ἀξιολογήσεως Κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος καὶ τὰ Μέλη τῆς Διαρκοῦς Ἱεράς Συνόδου ἐδέχθησαν τὸν Πανιερώτατο Μητροπολίτη Ἀχαΐας κ. Ἀθανάσιο, ὁ ὁποῖος ἐνημέρωσε τὴν Διαρκῆ Ἱερά Σύνοδο γιὰ τὸ ἔργο καὶ τίς δραστηριότητες τοῦ Γραφείου Ἐκπροσωπήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῆ Εὐρωπαϊκῆ Ἐνώσει, στὶς Βρυξέλλες.

Ἐπὶ ὑποβληθέντος θέματος ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἀγίου Βλασίου κ. Ἱεροθέου, σχετικά μὲ τὴν Ἱερά Μονὴ Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Ναυπάκτου, ἡ Ἱερά Σύνοδος ἀποφάσισε ὅτι ἐμμένει σὲ παλαιότερες Ἀποφάσεις Τῆς καὶ ἐντέλλεται τὴν Ἀδελ-

φότητα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς νὰ συμμορφωθεῖ μὲ αὐτές.

Τέλος ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος, ἐνέκρινε ἀποσπάσεις Κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σὲ Ἱερές Μητροπόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἔλαβε ἀποφάσεις σχετικά μὲ τρέχοντα ὑπηρεσιακὰ ζητήματα.

Τὴν Δευτέρα 11 Ἰουνίου 2012, ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Ἱερωνύμος θὰ μεταβεῖ αὐθιγὸν στὴν Κωνσταντινούπολη, συνοδευόμενος ἀπὸ Ἐκκλησιαστικά Πρόσωπα, γιὰ νὰ εὐχηθεῖ στὸν Παναγιώτατο Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ. Βαρθολομαῖο, ὁ ὁποῖος ἐφορτᾶζει τὰ ὄνομαστήριά του.

Ἐκ τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου.

*Προσπλυτιστικῶν δραστηριοτήτων
συνέχεια*

Ἡ νεοπροτεσταντικὴ ὁργάνωση «Ἑλληνικὴ Ἱεραποστολικὴ Ἐνωση», σὲ συνεργασία μὲ ἄλλες ὁμοειδεῖς ὁμάδες, συνεχίζει κι ἐφέτος τὴν προσπλυτιστικὴ ἐξόρμησή της, ἀπὸ τίς 17 ἕως τίς 25 Ἰουλίου 2012, στὴν περιφέρεια τῆς Θράκης, μὲ τὴν διανομὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ χρῆση καὶ ἡ κυκλοφορία ὑπὸ τῆς «Ε.Ι.Ε.», τοῦ ἐγκεκριμένου ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων, κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔχει παραπλανητικὸ σκοπὸ, γεγονός τὸ ὁποῖο ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ στὸ παρελθὸν στὶς προηγούμενες ἐξορμήσεις της, μαζί μὲ τὴν Καινὴ Διαθήκη συμπεριλαμβανόταν διαφημιστικὸ ὄλικό της ἐν λόγῳ νεοπροτεσταντικῆς ὁμάδας.

Ὁ ὁρθόδοξος χριστιανὸς γνωρίζει, ὅτι αὐθεντικὸς ἐρμηνευτὴς τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι μόνον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὡς «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α΄ Τιμ. γ΄ 15). Ἡ ἱστορικὴ πραγματικότητα ἀποδεικνύει ὅτι κάθε ἄλλη ἐρμηνεία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, πού ἐκφράζει ἀπλῶς ὑποκειμενικὲς θέσεις, ὀδηγεῖ σὲ ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, γεγονός πού διαχρονικὰ συνιστᾶ τὸ θεμέλιό της κάθε αἵρέσεως.

Ἐκ τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου

*Συνάντηση τοῦ Μακαριωτάτου
μὲ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας*

Τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας κ. Κάρολο Παπούλια ἐπισκέφθηκε τὸ μεσημέρι τῆς Πέμπτης 7.6.2012 ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθην-

νων και πάσης Ελλάδος κ. Γερώνυμος συνοδευόμενος από τους Μητροπολίτες Έλασσώνος κ. Βασίλειο και Κερκύρας κ. Νεκτάριο. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καλωσόρισε τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και τον ρώτησε με ενδιαφέρον για την επίσημη ειρηνική επίσκεψή του στη Ρωσία. Ο Αρχιεπίσκοπος δήλωσε πως ήταν μία επιτυχημένη πορεία με πολύ αγαθά αποτελέσματα. «Στόχος μας», είπε ο Αρχιεπίσκοπος, «ήταν η σύσφιξη των σχέσεων, και οι συζητήσεις μας ήταν πολύ γόνιμες, όπως και η συνεργασία μας όχι μόνο σε πνευματικά θέματα, αλλά και σε οικονομοτεχνικά» και πρόσθεσε πως η συνάντηση με τον πρόεδρο της Ρωσίας κ. Βλαντιμίρ Πούτιν πραγματοποιήθηκε σε πολύ καλό κλίμα. «Μιλήσαμε για την στήριξη της Ορθοδοξίας, αλλά και την ανάγκη της οικονομικής στήριξης», είπε ο Μακαριώτατος, ενώ μετέφερε τις ευχές και τους χαιρετισμούς του κυρίου Πούτιν προς τον Κύριο Παπούλια.

«Βρεθήκατε στη Ρωσία σε μία πολύ σημαντική στιγμή», είπε ο κ. Παπούλιας και πρόσθεσε πως «Ο κ. Πούτιν είναι ένας γνωσμένος αξίας φίλος της Ελλάδας, αυτό φαίνεται από το ενδιαφέρον που δείχνει με τις επισκέψεις του στο Άγιο Όρος, αλλά και σε κάθε μας συνάντηση αναφέρεται στην σύσφιξη δεσμών των δύο εκκλησιών, αλλά και η εκκλησία της Ρωσίας είναι μία μεγάλη εκκλησία με πολύ σημαντικό ρόλο. Νομίζω, Μακαριώτατε, τόνισε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, «ότι έσεϊς για πολλά θέματα παίζετε έναν ρόλο εξισοροποιητικό».

*Τά εγκαίνια των εγκαταστάσεων
του Ραδιοφωνικού Σταθμού
της Εκκλησίας της Ελλάδος*

Τά εγκαίνια των νέων κτηριακών εγκαταστάσεων του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Εκκλησίας της Ελλάδος τέλεσε στις 6.6.2012 ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Γερώνυμος. Τά νέα γραφεία βρίσκονται επί της οδού Αθηνών 30, δίπλα από το εκκλησάκι της Αγίας Κυριακής. Παρόντες ήταν οι Σεβ. Μητρο. Θήρας κ. Επιφάνιος, Περιστερίου κ. Χρυσόστομος, Ξάνθης κ. Παντελεήμων, Νικαίας κ. Αλέξιος, Μαντινείας κ. Αλέξανδρος, Ναυπάκτου κ. Γερόθεος, Πειραιώς κ. Σεραφείμ, Έλασσώνος κ. Βασίλειος, Χαλκίδος κ. Χρυσόστομος, Ν. Σμόρνης κ. Συμεών, Κορίνθου κ. Διονύσιος, Θηβών κ. Γεώργιος, Ίλιου κ. Αθηνάγορας, Κηφι-

σίας κ. Κύριλλος, ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Ιωάννης, οι Θεοφιλέστατοι Επίσκοποι Διαυλείας κ. Γαβριήλ, Έλευσίνος Δωρόθεος, Σαλώνων κ. Αντώνιος, ο Περιφερειάρχης Αττικής κ. Γιάννης Σγουρός, εκπρόσωποι της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, πλήθος κληρικών και λαϊκών, όπως επίσης ακροατές του ραδιοφωνικού σταθμού, που ήθελαν να επισκεφθούν τους νέους χώρους και να γνωρίσουν τους παραγωγούς του σταθμού.

Στην όμιλία του ο Γενικός Διευθυντής κ. Αλέξανδρος Κατσιάρας αναφέρθηκε στην απόφαση της Γεράς Συνόδου για τη μεταστέγαση των υπηρεσιών του Ραδιοφωνικού σταθμού και του διαδικτύου στο συγκεκριμένο κτήριο. «Όπως συμβαίνει με κάθε ανθρώπινη απόφαση, έτσι και με την παραπάνω, υπήρξαν θετικά επιχειρήματα και καλοπροαίρετα αντεπιχειρήματα, αναφορικά με την φιλοσοφία της απόφασής αυτής», τόνισε ο κ. Κατσιάρας και πρόσθεσε πως «Η μεταφορά ενός άπιστευτα όγκώδους εξοπλισμού, των υπηρεσιών του Ραδιοφώνου και του Διαδικτύου, η συνεργασία με ποικίλα συνεργεία προς επιδιόρθωση ούσιαστικών λεπτομερειών και επηρεισμό κοινόχρηστων χώρων, και κυρίως ο τεχνικός προγραμματισμός, εκ νέου ούσιαστικά, όλων των συστημάτων και μηχανημάτων ώστε να μην πάψει ούτε ένα λεπτό να εκπέμπει το Ραδιόφωνο της Εκκλησίας ήταν μία περίπλοκη, λεπτή και δύσκολη διαδικασία, και απαιτήσε συντονισμό και συνεργασία ενός ανθρώπινου δυναμικού, δηλαδή του προσωπικού και εξωτερικών συνεργατών και συνεργείων, που ευτυχώς, δέν είχα εκ των προτέρων φανταστεί». Στη συνέχεια ο Γενικός Διευθυντής Ραδιοφωνίας ευχαρίστησε τον Μακαριώτατο για τη στήριξή του, τά μέλη της Διοικούσης Επιτροπής της ΕΜΥΕΕ για τη συμπαράστασή τους και τον πρόεδρο της Διοικούσας Επιτροπής της Οικονομικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας Σεβ. Μητρο. Έλασσώνος κ. Βασίλειο, τον Γενικό Διευθυντή της Οικονομικής Υπηρεσίας Θεοφιλέστατο Επίσκοπο Σαλώνων κ. Αντώνιο και τον Αρχιγραμματέα της Γεράς Συνόδου, Θεοφιλέστατο Επίσκοπο Διαυλείας κ. Γαβριήλ, ενώ δέν παρέλειψε να αναφερθεί και στο προσωπικό του ραδιοφωνικού σταθμού.

Από την πλευρά του ο Αρχιεπίσκοπος αναφέρθηκε στη μεταστέγαση του ραδιοφωνικού σταθμού, λέγοντας πως υπήρχε ανάγκη κάποιες υπηρεσίες να φύγουν από τό χώρο του Συνοδικού Με-

γάρου καί νά στεγασθοῦν σέ ἄλλα κτήρια τῆς Ἐκκλησίας. Στή συνέχεια ἀνέφερε ὅτι ἦταν ἀπό ἐκείνους πού «θεμελίωσαν» τό ραδιοφωνικό σταθμό τῆς Ἐκκλησίας ὡς Ἀρχιερατῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. «Ὁ προβληματισμός μου καί τότε καί τώρα» εἶπε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, «εἶναι στό ἄκουσμα τῆς ταυτότητας τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ, μία ἄλλη φωνή στά fm. Τό ἐρώτημα εἶναι ἂν παραμένει μία ἄλλη φωνή ἢ εἶναι μία ἴδια φωνή». Ἀναφέρθηκε ἐπίσης, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος στίς σχέσεις ἐργαζομένων καί διοίκησης, λέγοντας «ὑπάρχει μία ἄλλη σχέση ἢ συμβαίνει ὅ,τι καί στούς ἄλλους σταθμούς; Ὑποχρέωσή μας εἶναι νά ἀγαπᾶμε τά παιδιά μας, αὐτά πού ἐργάζονται στό σταθμό, ἀνεξάρτητα μέ τό πῶς κατέλαβαν τή θέση ἢ τί προσόντα κατέχουν, ἀφοῦ αὐτή τή στιγμή βρίσκονται στήν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν κάνουμε τήν κριτική στήν πορεία καί ἂν σταματήσουμε στούς τελευταίους μῆνες θά δοῦμε ὅτι ὑπάρχει μία διαταραχή στή σχέση. Πρέπει νά εἴμαστε τίμιοι καί εἰλικρινεῖς ἂν θέλουμε αὐτό πού κάνουμε ἐδῶ σήμερα, τό νέο ξεκίνημα νά πάει καλά». Πρόσθεσε, ἀκόμη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὅτι ὑπάρχουν οικονομικές δυσκολίες καί ὅτι «χρειαζόμαστε τή συνεργασία τῶν «παιδιῶν μας», ἀλλά τά παιδιά μας, δέν μᾶς εἶδαν σάν πατέρες καί μᾶς παρέπεμφαν στό συνδικαλιστικό τους ὄργανο. Πρέπει νά καταλάβουν ὅτι ἤρθαν νά ἐργαστοῦν στό Σταθμό τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι μία ἄλλη φωνή, ἕνας ἄλλος χώρος. Δέν μπορεῖ ἐκεῖνος πού ἐργάζεται στήν ἄλλη φωνή νά ἀπειλεῖ ὅτι ἀπεργεῖ, ἐπειδή εἶναι συνδικαλιστής. Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι θά μᾶς φωτίσει ἡ Ἁγία Κυριακή καί δέν θά ἐπαναληφθοῦν τέτοια πράγματα. Αὐτοί πού θέλουν νά ἐργαστοῦν ἐδῶ, θά ἐργάζονται στό Σταθμό τῆς Ἐκκλησίας πού εἶναι κάτι διαφορετικό ἀπό τοὺς ἄλλους σταθμούς. Εὐχομαι ὁ σταθμός μας νά συνεχίσει τίς δραστηριότητες τοῦ ἀκολουθώντας τό καλό παράδειγμα καί ἀποφεύγοντας ὅποιες ἀδυναμίες».

*Ἀνακοινωθέν - Διευκρίνιση
γιά τό βλάσφημο θεατρικό ἔργο
(11.6.2012)*

Πρός ἀποφυγή οἰασθήποτε παρανόησης, διευκρινίζεται ὅτι ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος οὔτε προχώρησε στήν ὑποβολή μῆνυσης σέ βάρος τῶν συντελεστῶν τῆς θεατρικῆς παράστασης "Corpus Christi", οὔτε φυσικά ἔδωσε σέ οἰονδήποτε "ἐντολή" πρὸς τοῦτο.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ Δ.Ι.Σ., τὴν προηγούμενη Πέμπτη 7 Ἰουνίου, ἐξέδωσε γιά τό ὡς ἄνω θεατρικό ἔργο σχετικό ἀνακοινωθέν, χαρακτηρίζοντάς το βλάσφημο, καθὼς ἄκρως δυσφημίζει τὸ θεανδρικό πρόσωπο τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ἐκφράζοντας, μεταξὺ ἄλλων, τὴ μεγάλη τῆς λύπης γιά τὴ νοσηρὴ φαντασία τῶν συγγραφέων του.

Ἐκ τοῦ Γραφείου Τύπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

**Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν -
Μ.Κ.Ο. «Ἀποστολή»**

Πρωτοβουλία γιά τὰ ἀκριτικά νησιά

Ἡ Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν μέ τὴ ΜΚΟ τῆς «Ἀποστολή», ὁ Ἱατρικὸς Σύλλογος Ἀθηνῶν καί ἡ Τοπικὴ Αὐτοδιοίκηση ἐνώνουν τίς δυνάμεις τους στό ἀγώνα νησιά τῆς Ἑλλάδας γιά νά παρέχουν στοὺς ἀκρίτες τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς καί τῆς ὑγείας πού τοὺς ἀξίζει.

Μέ τό μήνυμα «Ἐνώνουμε τὰ χέρια καί μαζί προχωρᾶμε» ὀλοκληρώθηκε ἡ δευτέρη φάση τοῦ Ἀκριτικοῦ Ὀδοιοπορικοῦ Ὑγείας πού πραγματοποιήσαν ἡ Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν μέ τὴ ΜΚΟ τῆς «Ἀποστολή», καί ὁ Ἱατρικὸς Σύλλογος Ἀθηνῶν (ΙΣΑ) γιά τὴ στήριξη τῶν κατοίκων ἀκριτικῶν νησιῶν.

Τὸ Ὀδοιοπορικό Ὑγείας ξεκίνησε στό πλαίσιο τοῦ Ἱατρικοῦ Κοινωνικῆς Ἀποστολῆς πού ἴδρυσαν οἱ δύο φορεῖς τὸ Φεβρουάριο τοῦ 2012 γιά τὴν πρωτοβάθμια φροντίδα ὑγείας ἀνασφάλιστων καί ἀναξιοπαθόντων πολιτῶν. Ἡ πρώτη φάση ὀλοκληρώθηκε τὸ Μάιο 2012 μέ τὴ Χάλκη, τὴ Σύμη, τὴ Νίσυρο καί τελικά τὴν ἴδρυση Παραρτήματος τοῦ Ἱατρικοῦ στό Καστελόριζο.

Στὴ δευτέρη φάση, κλιμάκιο τοῦ Ἱατρικοῦ Κοινωνικῆς Ἀποστολῆς, μέ ἐπικεφαλῆς τὸν Πρόεδρο τοῦ ΙΣΑ, κ. Γιώργο Πατούλη καί τὸν Γεν. Διευθυντὴ τῆς «Ἀποστολῆς», κ. Κωνσταντῖνο Δήμτσα, ἐπισκέφθηκαν τοὺς ἀκρίτες ἀπὸ τὸ νοτιότερο ἄκρο τῆς Εὐρώπης, τὴ Γαῦδο ὡς τὸ Ἀγαθονήσι, τοὺς Λειψούς καί τοὺς Ἀρκιούς γιά νά προμηθεύσουν τὰ Ἀγροτικά Ἱατρεῖα μέ φαρμακευτικὸ καί ἀναλώσιμο ὑλικό, νά καταγράψουν τίς ὑγειονομικὲς ἀνάγκες τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν καί νά υἱοθετήσουν τὰ προβλήματα τῶν κατοίκων τῶν περιοχῶν.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ ΙΣΑ κ. Πατούλης καί ὁ Γεν. Διευθυντὴς τῆς ΜΚΟ «Ἀποστολή» κ. Δήμτσα δήλωσαν ὅτι τὸ Ἱατρεῖο Κοινωνικῆς Ἀποστολῆς υἱοθετεῖ μέσα ἀπὸ τὰ Ὀδοιοπορικά Ὑγείας, τὰ προ-

βλήματα των κατοίκων των άγονων νησιωτικών και ήπειρωτικών περιοχών.

Κατά την επίσκεψη σε κάθε νησί, έθελοντές γιατροί του Ίατρικού Κοινωνικής Αποστολής εξέτασαν τους κατοίκους πού παρουσίαζαν προβλήματα υγείας, ήλεγξαν την έμβολιαστική κάλυψη του παιδικού πληθυσμού και προέβησαν στους απαραίτητους έμβολιασμούς σε όσα παιδιά χρειάστηκαν έμβόλια.

Η Ίερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών με τη ΜΚΟ της «Αποστολή», ο Ίατρικός Σύλλογος Αθηνών και η Τοπική Αυτοδιοίκηση ενώνουν τις δυνάμεις τους στα άγονα νησιά της Ελλάδας για να παρέχουν στους άκρως την ποιότητα της ζωής και της υγείας πού τους αξίζει, για να μεγαλώσουν τά παιδιά τους στα νησιά τους, για να ζήσουν σε μία Ελλάδα πού δέν είναι ξεχασμένη. Τό σύνθημα της προσπάθειας είναι: «Όλοι μαζί μπορούμε να βοηθήσουμε εκεί πού τό κράτος δέ μπορεί».

Ίερά Μητρόπολις Αιτωλίας καί Ακαρνανίας

Ο Αρχιεπίσκοπος Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας στό Μεσολόγγι

Τήν Ίερά Μητρόπολη Αιτωλίας και Ακαρνανίας έπισκέφθηκε στις 7 Ίουνίου 2012 ο Σεβασμιώτατος Αρχιεπίσκοπος Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας κ. Γρηγόριος μαζί με ομάδα έκδρομών από την Ένορία των Αγίων Πάντων Λονδίνου. Τόν Σεβασμιώτατο και την συνοδεία του υποδέχθηκε στα Γραφεία της Ίερας Μητροπόλεως ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Αιτωλίας και Ακαρνανίας κ. Κοσμάς. Μετά την ανταλλαγή ευχών και συμβολικών δώρων σε ανάμνηση της έπισκέφειάς τους, έπισκέφθηκαν μαζί με τον Σεβασμιώτατο κ. Κοσμά τον Κήπο των Ηρώων, όπου έγινε ξενάγηση. Στη συνέχεια μετέβησαν στο Σελίβειο Γηροκομείο της Ίερας Μητροπόλεως, όπου ο επικώριος Μητροπολίτης παρέθεσε δεξίωση.

Ίερά Μητρόπολις Γλυφάδας

Ημερίδα

για τον ρόλο των Κοινωνικών Ίατρικών

Τό Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ίατρείο Έλληνικού διεξήγαγε με έπιτυχία την προγραμματισμένη

Ίμερίδα της 9.06.2012 στό Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου Έλληνικού-Αργυρούπολης με θέμα: «Η Κατάρρευση της Δημόσιας Ύγείας και ο Ρόλος των Κοινωνικών Ίατρικών».

Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Γλυφάδας, Βούλας, Έλληνικού, Βουλιαγμένης και Βάρης κ. Παύλος, ο οποίος παρίστατο στην Ίμερίδα, άπύθυνε χαιρετισμό, τονίζοντας την άναγκαιότητα της άλληλεγγύης πού επιβάλλει ή εποχή, με τις συνθήκες έξαθλίωσης τις οποίες βιώνει μεγάλη μερίδα των συμπολιτών μας.

Πυρήνας των όμιλιών ήταν ή ζοφερή πραγματικότητα στον τομέα της υγείας, όπως την βιώνουν οί γιατροί στό Δημόσιο Σύστημα Ύγείας αλλά και αυτοί των Κοινωνικών Ίατρικών. Κοινός τόπος ήταν ότι τά Κοινωνικά Ίατρεία δρούν βάσει των σαρωτικών άλλαγών πού έχει δημιουργήσει ή κρίση στον χώρο της υγείας και δέν επιδιώκουν να υποκαταστήσουν τό έργο πού όφείλει να παρέχει ή Πολιτεία. Ακόμα, έμφαση δόθηκε στον χαρακτήρα των Κοινωνικών Ίατρικών, τά όποια λειτουργούν τόσο ως χώρος άλληλεγγύης όσο και άνατροπής.

Βασικοί όμιλητές ήταν οί Κωσταρίδου Στ. (Παιδίατρος, Διευθύντρια Γεν. Νοσ. Παίδων Πετρίνης), Παπαδακάκης Έμμ. (Όρθοπεδικός, Διευθυντής ΙΚΑ Αγ. Δημητρίου), Μαραγκός Ί. (Όδοντίατρος, Αντιδήμαρχος Κοινωνικών Ύπηρεσιών Δήμου Έλληνικού-Αργυρούπολης), Βήκας Γ. (Καρδιολόγος), Ρώτα Μ. (Ψυχολόγος), όλοι έθελοντές του ΜΚΙΕ. Ακόμα, τον λόγο πήραν οί Λιβαδάς Κων. (Ίατρός, Έκπρόσωπος Όμοσπονδίας Νοσοκομειακών Ίατρών Ελλάδας), Κομνης Θ. (Όδοντίατρος, έκπρόσωπος Κοινωνικού Ίατρικού Θεσσαλονίκης), Μιχαλάκου Π. (Παιδοψυχίατρος, έκπρόσωπος Κοινωνικού Ίατρικού Πρέβεζας) και Θάνου Εδγ. (Γενική Διευθύντρια Γιατρών του Κόσμου).

Όμάδα Έπικοινωνίας Μητροπολιτικού Κοινωνικού Ίατρικού Έλληνικού:

Τηλέφωνο Έπικοινωνίας: 210-963.1950, Κινητό 6932.394.160

Διευθυνση Ίατρικού: έντός της πρώην Αμερικανικής βάσης (δίπλα στό Πολιτιστικό Κέντρο Έλληνικού, 200 μέτρα από την Τροχαία Έλληνικού)

Blog: <http://mki-ellinikou.blogspot.com/>,

Email: mkiellinikou@gmail.com

ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ

Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον

Ἀνακοινωθέν

ἐπί θέματος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς

Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ἐξ ἀποφάσεως τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου ἀπό 29ης Μαρτίου 2012, ἐπί σχετικῆ ἐκθέσει τῆς Πατριαρχικῆς καί Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τῆς Θείας Λατρείας, ἀπό 23ης Μαρτίου 2012, ἐπί θέματος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς, λόγῳ τῆς ἐξ ὑπαιτιότητος ὠρισμένων Ἱεροφαλτῶν ἐφαρμοζομένης θεωρητικῆς ἐργασίας κατ' ἀρχήν μὲν ἀνεπαισθήτως, σὺν τῷ χρόνῳ δέ συστηματικώτερον, κυκλοφορησάσης δέ ἐν ἔτει 1982 ὑπό τὴν ὀνομασίαν «Μέθοδος τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς-Θεωρητικόν» καί δημιουργησάσης ἀνήσυχον κατάστασιν, δηλοῖ ὅτι:

1. Ἀπορρίπτει καί καταδικάζει τὰς εἰς βᾶρος τοῦ κύρους τῶν ἀποφάσεων τῆς Μητρῆς Ἐκκλησίας διενεργουμένας αὐτοβούλους, ἀνευθύνους καί κραυγαλέας παλινφθίας, ὡς καί προσπαθείας διαδόσεως τοῦ ὡς ἄνω χαρακτηρισθέντος παρωχημένου καί ὀθνείου πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν κανονικὴν τάξιν τῆς θεωρίας καί πράξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς «Θεωρητικοῦ».

2. Καταγγέλλει πᾶσαν παράνομον καί ξένην πρὸς τὰ κρατοῦντα ἐνέργειαν ἀλλοιώσεως, παραποιήσεως καί παραχαράξεως κατὰ τὸ δοκοῦν ἀρχαίων μουσικῶν ἔργων μουσουργῶν, ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένων ὑπὸ τῆς Μητρῆς Ἐκκλησίας, καί

3. Ὡς μουσικόν σύστημα ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν Μουσικῇ ἀναγνωρίζει, ἐφαρμόζει καί διδάσκει κατὰ τὴν τέ θεωρίαν, τὴν πρᾶξιν καί τὴν παράδοσιν, τὸ ἐν ἔτεσι 1812-1814, ὑπὸ τῶν Τριῶν Διδασκάλων, Χρυσάνθου Μητροπολίτου Προύσης, Γρηγορίου Πρωτοφάλτου καί Χουρμουζίου Χαροφυλάκου, ὡς «Νέαν Μέθοδον Ἀναλυτικῆς Σημειογραφίας τῶν μουσικῶν μελῶν», θεμελιωθὲν καί ὑπὸ τῆς Μητρῆς Ἐκκλησίας ἐγκριθέν.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, τῇ 28ῃ Μαΐου 2012

Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Αὐστραλίας

Ἔρᾶνος γιὰ τὴν Ἑλλάδα

Ἔρᾶνος σέ ὀλόκληρον τὴν Αὐστραλία διοργάνωσε τὴν Κυριακὴν 10 Ἰουνίου ἡ Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Αὐστραλίας, πού ἀπέστειλε ἤδη σχετικὴ ἐγκύκλιο πρὸς ὅλες τὶς ἐνορίες - κοινότητες τῆς μακρινῆς χώρας. «Μέ τὸν τρόπο αὐτὸν βεβαίως δέν προσφέρουμε ἰδιαίτερα μεγάλη βοήθεια, ὅσα χρήματα κι ἂν συγκεντρωθοῦν.

Ἐκδηλώνουμε ὁμως ἔτσι τὴν ἀλληλεγγύη μας καί παρηγοροῦμε γιὰ λίγο τὰ θύματα τῆς συμφορᾶς» ἀναφέρει, μεταξὺ ἄλλων, στὴν ἐγκύκλιόν του ὁ ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός καί ὑπογραμμίζει ὅτι τώρα, πού λόγῳ τῆς οἰκονομικῆς κρίσης στὴν Ἑλλάδα «συμβαίνουν τραγικὰ πράγματα σέ στερήσεις ἡλικιωμένων, παιδιῶν καί γενικῶς ἐν ἀνάγκαις συνανθρώπων μας, θὰ ἦταν περιέργο ἂν δέν κάναμε κάποιον ἔρᾶνον, ὅπως ἐκάμαμε γιὰ τόσους καί τόσους «ξένους», ἐνῶ στὴν παρούσα περίπτωσι προέκειται γιὰ ὁμοεθνεῖς καί ὁμοδόξου ἀδελφούς μας». Ὁ κ. Στυλιανός καλεῖ καί τὶς φιλόπρωτες ἀδελφότητες νά προσφέρουν καί ἀπὸ τὰ ταμεῖα τους, ἐνῶ ἐκφράζει τὴν ἐλπίδα ὅτι μέ τὴ συνεισφορά τῆς ὁμογένειας θὰ συγκεντρωθεῖ τὴν Κυριακὴν ἕνα σημαντικό ποσό, πού θὰ ἀποστελεῖ ἀμέσως στὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, γιὰ νά διατεθεῖ κυρίως στὴν ἐνίσχυση τῶν συσσιτίων ἀνά τὴν Ἑλλάδα.

Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας

*Ἐπίσκεψη τοῦ Πατριάρχου κ. Θεοδώρου
σὴ Μποτσουάνα*

Πραγματοποιήθηκε τὸ πρῶτὸ τῆς Παρασκευῆς 1 Ἰουνίου, ἀπὸ τὸν Μακαριώτατο Πάπα καί Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας καί πάσης Ἀφρικῆς κ. Θεόδωρο Β' ὁ ἅγιος καί ἡ θεμελίωσι τοῦ πρῶτου Ὁρθοδόξου Ἱεροῦ Ναοῦ στὴν περιοχὴ Πακαλάνι τοῦ Καμπερόν Μποτσουάνας.

Ὁ Πατριάρχης, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν νέο Ἐπίσκοπο Μποτσουάνας Σεβασμιώτατο κ. Γεννάδιο, τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ἰσραήλ κ. Γεώργιο, τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Κένυας κ. Μακάριο, τὸν Ἐπίτιμο Πρόξενο τῆς Μποτσουάνας στὴν Ἑλλάδα κ. Νεκτάριο Πολυχρονίου, τὴν Εὐρωβουλευτὴ τῆς Κύπρου κα. Ἐλένη Θεοχάρους, ἐκπροσώπους τῆς τοπικῆς κυβερνήσεως, κληρικούς καὶ λαϊκούς, καθὼς καὶ ἐκπροσώπους τῶν Ὁρθόδοξων Κοινοτήτων τῆς Μποτσουάνας, πραγματοποίησε τὴν τελετὴ, μετὰ τὸ πέρας τῆς ὁποίας ὁ Πατριάρχης ἀνακοίνωσε ὅτι ὁ Ναός θὰ εἶναι ἀφιερωμένος στὸ ὄνομα τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου, καὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ.

Ὁ Πατριάρχης εὐχάρησε γρήγορα νὰ ἐγκαινιάσει τὸν ἱερό ναὸ στὴν Μποτσουάνα, ὁ ὁποῖος σημειωτέον εἶναι ὁ πρῶτος Ὁρθόδοξος (Καθεδρικός) ναὸς στὴ χώρα. Κατόπιν ἡ Α.Θ.Μ. μετὰ τὴ συνοδεία τοῦ κατευθύνθηκαν στὴν ἔδρα τῆς Ἱερᾶς Ἐπισκοπῆς, ὅπου πραγματοποίησε τὸν καθιερωμένο ἀγιασμό τῶν ἐγκαινίων τοῦ Ἐπισκοπείου. Στὸν χαιρετισμὸ του ἀναφέρθηκε στὴ δική του ποιμαντορία ὡς Μητροπολίτης Ζιμπάμπουε καὶ Μποτσουάνας καὶ μετὰ ἰκανοποίηση χαιρέτησε τὰ πρῶτα βήματα τῆς ὀργανώσεως τῆς Ἱερᾶς Ἐπισκοπῆς, ὅπως εἶναι ἡ ὀργάνωση τῆς γραμματείας καὶ τῶν ἄλλων δραστηριοτήτων τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας. Εὐχάρησε «ὁ τόπος αὐτὸς πού σήμερα καθαγιάζεται, νὰ ἀποτελέσει τὴ βάση καὶ τὸ ὄχημα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ ἔργου στὴ φιλοπρόοδη χώρα».

Ἀμέσως μετὰ ὁ Πατριάρχης παρακάθησε σὲ ἐπίσημο γεῦμα, τὸ ὁποῖο προσέφερε πρὸς τιμὴ τῆς ΑΘΜ ὁ ὑπουργὸς Ὑγείας τῆς χώρας. Στὸ γεῦμα ἦταν παρόντες ὅλοι οἱ ἐπικεφαλῆς τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς χώρας καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλλάδας στὴ Νότια Ἀφρική. Ὁ ὑπουργὸς Ὑγείας προσέφερε στὸν Μακαριώτατο δῶρα ἐκ προσώπου τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ εἶχαν ἐνδιαφέρουσα συζήτηση μετὰ τὸν Μακαριώτατο γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἀνθρωπιστικῶν καὶ ἰατρικῶν προγραμμάτων στὴν Μποτσουάνα μέσῳ τῆς Ἱερᾶς Ἐπισκοπῆς. Ὑποσχέθηκε δὲ τὴν πλήρη στήριξη καὶ συμπαράσταση τῆς κυβερνήσεως στὸν Ἐπίσκοπο Μποτσουάνας.

Ἐκκλησία τῆς Κύπρου

Ἐπίσημη Ἐπίσκεψη τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν κ. Κυρίλλου

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Χρυσόστομος τὴν Παρασκευή, 8 Ἰουνίου 2012, ὑποδέχθηκε στὸ ἀεροδρόμιο Λάρνακος, μαζί καὶ μετὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, τὸ Μακαριώτατο Πατριάρχην Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν κ. Κύριλλο.

Ὁ Προκαθημένος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας πραγματοποιεῖ Εἰρηνικὴ Ἐπίσκεψη στὴν Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, ἕως τὴ Δευτέρα 11 Ἰουνίου 2012.

Στὶς δηλώσεις του πρὸς τοὺς δημοσιογράφους στὸ ἀεροδρόμιο Λάρνακος, ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἐπισήμανε ὅτι ἡ Εἰρηνικὴ Ἐπίσκεψη τοῦ Πατριάρχου Μόσχας δὲν θὰ ἔχει ἀπλὰ ἐθιμοτυπικὸ χαρακτήρα, ἀλλὰ θὰ εἶναι οὐσιαστικοῦ περιεχομένου.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ του ὁ Πατριάρχης Μόσχας, ἀφοῦ εὐχαρίστησε γιὰ τὴν ὑποδοχή, ἐπισήμανε πόσο σπουδαῖο εἶναι πού ἀξιῶνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ πατήσῃ τὰ ἱερά χώματα τῆς Κύπρου. Ἀνέφερε, ἐπίσης, ὅτι ὡς Προκαθημένος ἔρχεται πρώτη φορά στὸ νησί, ἀλλὰ παλαιότερα ὡς Μητροπολίτης ἦρθε πολλές φορές. Μάλιστα, ἀναφέρθηκε στὶς συναντήσεις πού εἶχε μετὰ τὸ μακαριστὸ Ἀρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο Α΄ καὶ τὸ νῦν Ἀρχιεπίσκοπο, ὡς Μητροπολίτη Πάφου. Νὰ σημειωθεῖ ὅτι μία ἀπὸ τίς ἐπισκέψεις τοῦ Μόσχας Κυρίλλου ἦταν ἀκριβῶς πρὶν εἴκοσι χρόνια, τὸ 1992, ὅταν συνόδευσε τὸ μακαριστὸ Πατριάρχην Ἀλέξιο Β΄, κατὰ τὴν ἐπίσημη ἐπίσκεψή του στὴν Ἐκκλησία τῆς Κύπρου.

Ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο Λάρνακος οἱ δύο Προκαθημένοι κατευθύνθηκαν πρὸς τὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου στὴ Λευκωσία. Μετὰ τὴν ἀφιξη στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή, οἱ ἀρχιερεῖς μετέβησαν στὸ Μέγα Συνοδικό, ὅπου πραγματοποιήθηκε σεμνὴ τελετὴ καὶ ἀκολούθησε ἡ πανηγυρικὴ συνεδρίαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου στὸ Μικρὸ Συνοδικό. Κατὰ τὴν ἔναρξη τῆς Συνεδριάσεως ἔγινε ὑποδοχὴ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν καὶ τῆς συνοδείας

του από τον Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου καί τά μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ὁ Προκαθήμενος τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας προσφώνησε τόν Πατριάρχη Μόσχας, ὁ ὁποῖος στή συνέχεια ἀντιφώνησε.

Κατά τήν προσφώνησή του ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, γιά ἀκόμη μία φορά εὐχαρίστησε τή Ρωσική Ἐκκλησία, τήν Κυβέρνηση καί τό λαό τῆς Ρωσίας γιά τή συμπαράστασή τους κατά τήν περίοδο τῶν προσπαθειῶν ἐπιβολῆς, μέσω τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας τοῦ ΟΗΕ, τοῦ καταστροφικοῦ σχεδίου Ἀνάν, ἐνῶ, κατά τήν ἀντιφώνησή του ὁ Πατριάρχης Μόσχας, ἐξέφρασε τά συγκαρτητήριά του πρὸς τόν Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου, γιά τίς πρωτοβουλίες του πού ἀφοροῦν τίς Ἐκκλησίες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

Σέ ἀνάμνηση τῆς ἐπισκέψεως στήν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Κύπρου ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Κύριλλος ἐπέδωσε στό Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο μία εἰκόνα τῆς Παναγίας Ὁδηγήτριας.

Μετά τό πέρας τῆς συνεδριάσεως, ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας ξεναγήθηκε στό διαμέρισμα τοῦ πρώτου Προέδρου

τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'. Ἀκολούθησε γεῦμα στήν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή. Στό τέλος τοῦ ὁ Προκαθήμενος τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας προσέφερε στόν Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου πίνακα ζωγραφικῆς, πού ἀπεικονίζει ρωσικό ἀγροτικό τοπίο μέ ρωσικό ὀρθόδοξο ναό στό κέντρο.

Μετά τό ἀνεπίσημο γεῦμα στήν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή, οἱ δύο Προκαθήμενοι, μέ τή συνοδεία τους, μετέβησαν στά «Φυλακισμένα Μνήματα», τά κελιά τῶν μελλοθανάτων παλληκαριῶν τῆς ΕΟΚΑ καί τήν αἴθουσα τῆς ἀγχόνης, μέ τήν ὁποία οἱ Ἕλληνοι κατακτιπές ἔσερναν στό θάνατο τοὺς ἥρωες τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγώνα 1955-59. Ἐκεῖ ἔτυχαν ἐνημέρωσης καί ξενάγησιν ἀπό τοὺς ἀρμοδίους, ὅπως καί στον Τύμβο Μακεδονίτισσας, πού ἐπισκέφθηκαν στή συνέχεια.

Καί στίς δύο ἐπισκέψεις, ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Μόσχας τέλεσε Τρισάγιο ὑπέρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἡρώων τῆς Κυπριακῆς Ἐλευθερίας καί κατέθεσε δάφνινο στεφάνι, ὡς ἐνδείξη τιμῆς καί εὐγνωμοσύνης στοὺς ἥρωες τῆς Κύπρου.